

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Διδακτορική διατριβή

του

ΜΑΝΟΛΗ Ι. ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ
ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ
ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ**

Επιβλέπων: Καθηγητής ΜΙΧΑΛΗΣ Ι. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΕΜΠΕΙΡΙΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ - ΓΕΝΕΤΙΚΕΣ

Η ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

ΣΤΑΔΙΑ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Στάδια φωνητικής ανάπτυξης

ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ

ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΛΑΘΗ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΘΕΩΡΙΩΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Τι είναι γλώσσα

Γραμματικές μονάδες

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας

Προετοιμασία για τη νέα οικογένεια

Μετάβαση στο γονεϊκό ρόλο

Λειτουργία της οικογένειας

Πατέρας

Μητέρα

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ

Φωνολογικό επίπεδο

Λεξιλογικό επίπεδο

Μη αναμενόμενες λέξεις

Ιδιόλεκτα

Διαλεκτικά στοιχεία

Σημασιολογικό επίπεδο

Συντακτικό επίπεδο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ ΓΟΝΙΩΝ

ΠΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΜΗΤΡΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ

Η διεκπεραίωση της διατριβής αυτής έγινε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης με την επίβλεψη και καθοδήγηση της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής αποτελούμενης από τους κ.κ. Μιχάλη Βάμβουκα, Γιάννη Πυργιωτάκη και Δημήτρη Κουκουλομμάτη, καθηγητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωσή της και ιδιαίτερα:

Τον επιβλέποντα καθηγητή του Π.Τ.Δ.Ε. κ. Μιχάλη Βάμβουκα για τη συνεχή παρακολούθηση και αμέριστη συμπαράστασή του σε όλες τις φάσεις της ερευνητικής προσπάθειας.

Τον καθηγητή του Π.Τ.Δ.Ε. κ. Γιάννη Πυργιωτάκη για την ηθική υποστήριξη και τις πολύτιμες συμβουλές του.

Τον καθηγητή του Π.Τ.Δ.Ε. κ. Δημήτρη Κουκουλομμάτη για τις χρήσιμες υποδείξεις του.

Επίσης ευχαριστώ τον κ. Χριστόφορο Χαραλαμπάκη καθηγητή Γλωσσολογίας του Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών για τις συμβουλές του σε ειδικά γλωσσολογικά θέματα, τον κ. Σταύρο Αρβανίτη, διδάσκοντα στο Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου για την στατιστική επεξεργασία και τις διευθύνσεις των Παιδικών Σαθμών Κρήτης καθώς και τα παιδιά με τους γονείς τους για την πρόθυμη συμμετοχή τους στην διάρκεια της έρευνας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε κάθε κρίσιμη ιδεολογική καμπή της νεοελληνικής ιστορίας επανέρχεται η συζήτηση για τη γλώσσα ως ευρύτερο εθνικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό θέμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να κατηγορούνται οι νέες γενιές για λεξιπενία και υποβάθμιση της γλώσσας.

Τίθεται επομένως το ερώτημα: Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη διαμόρφωση του γλωσσικού προβλήματος;

1. Το εκπαιδευτικό σύστημα (μέθοδοι διδασκαλίας, αναλυτικά προγράμματα, διδακτέα ύλη, εκπαιδευτικοί κ.λ.π).

2. Ο σύγχρονος κοινωνικός τρόπος ζωής (τεχνολογική εξέλιξη: Τ.Υ, Video, ΗΥ κ.λ.π).

3. Η οικογένεια (γλωσσική επικοινωνία μεταξύ γονέων - παιδιών και λοιπών μελών της οικογένειας).

Από τους παράγοντες αυτούς που επηρεάζουν τη γλώσσα ανέλαβα να ερευνήσω τη συμβολή του πατέρα και της μητέρας στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού κατά την περίοδο της προσχολικής ηλικίας.

Η οικογένεια αποτελεί τη βάση για τη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού, και αυτό γιατί ο χρόνος επίδρασης της στο παιδί είναι πολύ μεγάλος. Η συμβολή της οικογένειας στην ανάπτυξη του παιδιού είναι σημαντική. Δικαιολογημένα θα αποκαλούσαμε την οικογένεια το πρώτο σχολείο του παιδιού με παιδαγωγούς τους δυο γονείς του. Μέσα σ'αυτή συντελείται η ανάπτυξη της νοημοσύνης και της γλώσσας(Ι.Πυργιωτάκη,1984, σσ. 36-37).

Η ανάπτυξη του ατόμου είναι μια προοδευτική σειρά από επερχόμενες μεταβολές που συμβαίνουν κατά συστηματικό τρόπο (Ι.Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 15).Για την πορεία της εξέλιξης του αναπτυσσόμενου ατόμου έχουν διατυπωθεί δυο διαφορετικές απόψεις.Η μια άποψη έχει τις ρίζες της στο φιλοσοφικό δόγμα του ρασιοναλισμού. Στην ψυχολογία είναι γνωστή ως βιολογική κατεύθυνση και περιέχει μια σειρά από διαφορετικές επιμέρους θεωρίες που όλες βλέπουν τον άνθρωπο να αναπτύσσεται κάτω από τις επιδράσεις καλά καθορισμένων παραγόντων (Ι.Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 20 και Χ.Θεοδωρίδη, 1982, σσ. 136-161). Η άλλη έχει τις ρίζες της στο φιλοσοφικό δόγμα του εμπειρισμού, που υποστηρίζει ότι η γνώση δεν είναι

έμφυτη, αλλά αποκτιέται από την εμπειρία του ανθρώπου με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον (Χ.Θεοδωρίδη, 1982, σσ. 166-170).

Η γλωσσική εξέλιξη όμως έγινε αντικείμενο έρευνας και αναπτύχθηκαν διάφορες θεωρίες.

1 Θεωρίες γλωσσικής εξέλιξης

1.1 Γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού.

Η γλώσσα είναι ένας πολύπλοκος μηχανισμός. Τα παιδιά πριν φθάσουν στο 5ο έτος της ηλικίας τους μπορούν να κάνουν χρήση των συντακτικών μορφολογικών και σημασιολογικών κανόνων της γραμματικής. Η χρήση των κανόνων αυτών προϋποθέτει παιδιά με φυσιολογική ανάπτυξη στα λειτουργικά νευροψυχολογικά συστήματα και κυρίως "ακουστικό, οπτικό, σωματο-αισθητικό, κινητικό και ανώτατο λειτουργικό ολοκληρωμένο νευροσύστημα"(V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σσ. 367-383 και Α. Καραπέτσα, 1989, σ. 9).

Ο πολύπλοκος αυτός μηχανισμός της γλώσσας υπήρξε αντικείμενο διαμάχης των ερευνητών. Αρκετά χρόνια οι ερευνητές διερωτώνται αν η γλωσσική ανάπτυξη οφείλεται στην κληρονομικότητα ή στο περιβάλλον (J.Aitchison, 1985, σσ. 16-17). Έτσι στο θεμελιακό θεωρητικό ερώτημα που αφορά τη διαδικασία μάθησης για να κατακτήσει το παιδί τη γλώσσα υπάρχει η ορθολογιστική απάντηση αλλά και η εμπειριοκρατική Δ.Κατή, (I.Κουγιουμουτζάκη, 1992, σ. 171).

Η ορθολογιστική άποψη αποδέχεται τις θεμελιακές αρχές της γλωσσολογίας και στη συνέχεια λαμβάνει υπόψη της, ότι η κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί πραγματοποιείται σε μικρό χρονικό διάστημα, με περιορισμένο γλωσσικό υλικό και δεν είναι αποτέλεσμα συστηματικής διδασκαλίας

Η εμπειριοκρατική άποψη εμμένει στην υπόθεση μιας επαγωγικής διαδικασίας μάθησης της γλώσσας θεωρεί ότι η ανακάλυψη των δομών της γλώσσας απαιτεί αρχικά την επαφή με σωρεία γλωσσικού υλικού, που θα επιτρέπει με την πάροδο του χρόνου περίπλοκες αναλύσεις πολλών συγκεκριμένων λέξεων, έως ότου το παιδί φθάσει μέσα από επαγωγικές γενικεύσεις στην κατηγοριοποίηση των λέξεων Δ.Κατή (I.Κουγιουμουτζάκη, 1992, σ. 174).

Τις θεωρητικές ερμηνείες κατάκτησης της γλώσσας μπορούμε να τις κατάξουμε σε τρεις κατηγορίες¹⁾Στις εμπειριοκρατικές 2)Στις βιολογενετικές και 3)Στις νεότερες γνωστικές. Η ανωτέρω κατηγοριοποίηση αφορά το χώρο της ψυχολογίας, όμως θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθούμε και στο χώρο της κοινωνιογλωσσολογίας με τη βασική θέση του Bernstein και Labov σε ό,τι αφορά τη γλώσσα (Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 96).

1.2 Εμπειριοκρατικές Θεωρίες

Η κυριότερη από τις σχετικές θεωρίες μάθησης της γλώσσας είναι του B.F.Skinner, ο οποίος ήταν ο πιο γνωστός εκπρόσωπος της θεωρίας της συμπεριφοράς ή μπιχαβιορισμού, που ήταν η κυρίαρχη ψυχολογική θεωρία στις Η.Π.Α. τον 20ο αιώνα. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή η μάθηση της γλώσσας από το παιδί στηρίζεται στο γνωστό σχήμα S-R (Ερέθισμα-Αντίδραση), όπως ακριβώς μαθαίνει και το ποντίκι στο κλουβί να πιέζει το μοχλό για να πάρει τη τροφή του(B.Skinner, 1957 και J.Aitchinson, 1985, σσ. 16-17).

Ο Skinner πιστεύει ότι το παιδί ακούει τις λέξεις και τις προτάσεις της γλώσσας, τις μαθαίνει και τις αναπαραγάγει σε κάποια στιγμή.Στην προσπάθεια αυτή του παιδιού ενεργό ρόλο διαδραματίζουν τα ενήλικα άτομα, προσφέροντας όχι μόνο μοντέλα προς μίμηση αλλά ενισχύοντας τις σωστές εκφράσεις και αποθαρρύνοντας τις λαθεμένες.

Έτσι το παιδί αρχίζοντας από άναθρες φωνές κατορθώνει σταδιακά με την βοήθεια της μίμησης, της άσκησης και της ενίσχυσης να μιλεί και να κατανοεί απλές λέξεις και ακολούθως να σχηματίζει φράσεις ολοένα και πιο πολύπλοκες.

1.3 Βιολογικές - Γενετικές

Οι θεωρίες αυτές αποτελούν αντίποδα των εμπειριοκρατικών θεωριών και υποστηρίζουν τη δύναμη του έμφυτου παράγοντα για τη μάθηση της γλώσσας. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τους Eric Lenneberg, Noam Chomsky και Jean Piaget.

Ο Lenneberg μελέτησε τη βιολογική υποδομή της γλώσσας. Σύμφωνα με την άποψή του, η ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού είναι παράλληλη προς τη γλωσσική. Το παιδί δηλαδή στον 6ο μήνα της ζωής του, ενώ γίνεται ικανό να κάθεται και να πιάνει διάφορα αντικείμενα, μπορεί παράλληλα να μετράστρέπει τα ψελίσματα σε εκφωνήματα (μπα, ντα, μα) και τον 11ο μήνα περίπου που αρχίζει να βαδίζει, αρχίζει να λέει αντίστοιχα και τις πρώτες λέξεις.

Στο έργο του με τίτλο <<Biological Foundation of Language>> υποστηρίζει ότι υπάρχουν καθορισμένες βιολογικές ικανότητες για την κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί, οι οποίες είναι ανάλογες του βαδίσματος, της γραφής κ.λ.π (E. Lenneberg, 1967).

Ο Lenneberg στήριξε την υπόθεση της βιολογικής υποδομής της γλώσσας στα παρακάτω κριτήρια: E. Lenneberg (J.Aitchison, 1985 σσ. 77-79 και Κ. Πόρποδα, 1985 σσ. 100-102).

α) Η ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας του παιδιού εξαρτάται από την ιδιαιτερότητα που έχει η δομή και η λειτουργία του ανθρώπινου εγκεφάλου, ώστε να αντιλαμβάνεται, να επεξεργάζεται, να συγκρατεί και να χρησιμοποιεί τα αφηρημένα και σύνθετα γλωσσικά σύμβολα

β) Το άτομο κατακτά τη γλώσσα του σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο της ζωής του η οποία ονομάζεται *κρίσιμη περίοδος*. Η έναρξή της προσδιορίζεται στην ηλικία των δύο ετών και ολοκληρώνεται στην περίοδο της εφηβείας. Η ηλικία των δύο ετών καθορίστηκε ως αρχικό όριο της γλωσσικής ανάπτυξης, βασίστηκε στην ανάπτυξη των οργάνων της φωνής και του συντονισμού της παραγωγής του αρθρωμένου λόγου και η περίοδος της εφηβείας στην ολοκλήρωση της λειτουργικής διαφοροποίησης των εγκεφαλικών ημισφαιρίων

γ) Η σταδιακή γλωσσική ανάπτυξη είναι ίδια σχεδόν σε όλα τα παιδιά του κόσμου ακόμη και στα νοητικά καθυστερημένα.

δ) Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού βασίζεται στις έμφυτες ικανότητες που το καθιστούν ικανό να κατακτήσει οποιαδήποτε γλώσσα.

Ο Lennenberg καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι το αποτέλεσμα εσωτερικής ωρίμανσης παρ' όλο όμως, που δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας, φαίνεται καθοριστική.

Με τη γλώσσα ασχολήθηκε ο Noam Chomsky. Κατά το τέλος της δεκαετίας του 50 άρχισε να παρουσιάζει τις ιδέες του ως κριτική στη μπεχαβιοριστική ψυχολογία. Το 1959 ο Chomsky έγραψε ένα βιβλίο μια αναφορά στη γλωσσική συμπεριφορά, βιβλίο που στηρίζεται στο Skinner με τα ποντίκια και τα περιστέρια που δεν μπορεί να ερμηνεύσει την κατάκτηση της γλώσσας (J.Aitchison, 1985, σσ. 16-30).

Στον Chomsky οφείλεται η θεμελίωση μιας νέας θεωρίας της γλώσσας, η οποία ώθησε τη γλωσσολογία να εξελιχθεί σημαντικά. Σ' αυτήν την θεωρία βασίστηκε η ψυχογλωσσολογική μελέτη παιδιών και ενηλίκων. Η θεωρητική του πρόταση έγινε αρχικά γνωστή ως γενετική μετασχηματιστική γραμματική (Δ.Κατή, 1992, σσ. 26-27).

Ονομάστηκε γενετική, επειδή προσδιορίζει το μηχανισμό με τον οποίο κάθε γλώσσα γεννά τις προτάσεις της. Ο μηχανισμός αυτός αποκαλείται γραμματική. Επικράτησε κατ' αρχήν ως μετασχηματιστική, γιατί περιέγραφε το σύστημα σε δύο επίπεδα, τη βαθιά δομή που μετασχηματίζεται σύμφωνα με διάφορους κανόνες σε μια επιφανειακή δομή. Η βαθιά δομή θεωρείται για παράδειγμα ο βασικός σκελετός της πρότασης. Η πρόταση αποκτά φωνολογική και σημασιολογική υπόσταση στην επιφανειακή δομή. Ο βασικός σκελετός της βαθιάς δομής δύναται να μετασχηματίζεται σε μια σειρά από συγγενείς προτάσεις της επιφανειακής δομής όπως παθητικές, ερωτηματικές, αρνητικές.

Η θεωρία της μετασχηματιστικής γραμματικής συνέβαλε στη μελέτη της εκμάθησης της γλώσσας από το παιδί. Έτσι το παιδί κατά τη διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας πρέπει να μάθει α) τις βαθιές δομές των προτάσεων και β) τους μετασχηματιστικούς κανόνες που θα βοηθήσουν να σχηματίζει τις επιφανειακές δομές (Σ.Βοσνιάδου, 1992, σ. 23).

Πως όμως το παιδί τα καταφέρνει σε μια τόσο μικρή ηλικία να εκτελέσει αυτή τη δύσκολη θεωρητική ανάλυση;

Ο Chomsky απαντά ότι για να κατακτήσει το παιδί τη γλώσσα και μάλιστα χωρίς να τη διδαχτεί σε μια τόσο νεαρή ηλικία πρέπει να είναι γενετικά προγραμματισμένο N.Chomsky, (Ζ.Δρακόπουλου, 1985, σσ. 711-724). Υποστηρίζει, ότι όλες οι ανθρώπινες γλώσσες διαφέρουν μεταξύ τους επιφανειακά και αποτελούν διαφορετικές όψεις μιας καθολικής γλωσσικής δομής, την οποία έρχεται να ανακαλύψει και να μάθει(Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 104). Το παιδί γεννιέται εφοδιασμένο μ' ένα "μηχανισμό γλωσσικής απόκτησης" (Language Acquisition Device) LAD. Ο μηχανισμός, βοηθά το παιδί να επεξεργάζεται τη γλώσσα του περιβάλλοντός του και να γνωρίζει τους κανόνες που διέπουν τη σωστή σύνταξη και τη γραμματική της γλώσσας(Ι.Παρασκευόπουλου, 1984, σσ. 143-144). Το LAD έχει "αρχετυπικό" χαρακτήρα και περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά τα οποία είναι σε όλες τις γλώσσες του κόσμου(Ι.Χασάπη, 1980, σ. 94).

Οι λόγοι που καθιστούν ισχυρή την άποψη του Chomsky περί εγγενούς μηχανισμού είναι:

α) Για όλους τους λαούς η πορεία και τα στάδια απόκτησης της γλώσσας είναι ενιαία.

β) Η ταχύτητα απόκτησης της γλώσσας και μάλιστα κατά τρόπο τέλειο στα 4 πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, ερμηνεύεται μόνο αν δεχτούμε την έμφυτη ικανότητα του ανθρώπου και

γ) Το παιδί χρησιμοποιεί συστηματικά λαθεμένους τύπους τους οποίους ποτέ δεν έχει ακούσει να μιλούν οι ενήλικοι.

Οι απόψεις του Chomsky βρήκαν μεγάλη απήχηση, γιατί εισήγαγαν την ιδέα της μάθησης της γλώσσας μέσα από γενικούς κανόνες και δημιουργήθηκε ένας νέος προβληματισμός για έρευνα(M.Ρίτσαρντς, 1981, σ. 117).

Οι μελέτες του ήταν σχεδόν αποκλειστικά στραμμένες στο συντακτικό τομέα της γλώσσας(Σ.Βοσνιάδου, 1992, σσ. 23-24). Έμφαση δινόταν στο ερώτημα με ποιο τρόπο το παιδί αναλύει τις επιφανειακές δομές και εξάγει απ' αυτές το νόημά τους. Στόν ίδιο τομέα της γλώσσας (συντακτικό) έστρεψε τις μελέτες του ο Brown και οι συνεργάτες του στο Πανεπιστήμιο του Harvard

(Brown and Bellugi, 1964. Brown and Hanlon 1970). Οι ανωτέρω ερευνητές της γλώσσας μετέφεραν την υπόθεση της Σχηματιστικής Πολυπλοκότητας η οποία είχε προταθεί για να μελετηθεί η κατανόηση της γλώσσας στη μελέτη εκμάθησής της. Με βάση την υπόθεση αυτή, το παιδί κατανοεί και παράγει προτάσεις, των οποίων η επιφανειακή δομή αντανακλά όσο το δυνατόν πιο άμεσα τη βαθιά τους δομή. Οι προτάσεις που χρήζουν τη γνώση πιο πολύπλοκων μετασχηματιστικών κανόνων κατακτώνται αργότερα. Γι'αυτό το παιδί αρχικά μιλά παράγοντας απλές καταφατικές προτάσεις στην ενεργητική φωνή και αργότερα, που απαιτείται η γνώση των πολύπλοκων μετασχηματιστικών κανόνων παράγει αρνητικές και παθητικές προτάσεις. Με την έννοια αυτή το παιδί αρχίζει την ομιλία του με τις τηλεγραφικές προτάσεις που αποτελούνται από ένα υποκείμενο-ρήμα ("Μαμά πάει") ή ένα υποκείμενο-αντικείμενο ("Μαμά σπίτι") χαρακτηριστικά της βαθιάς δομής και αργότερα παράγουν προτάσεις που απαιτούν πολύπλοκους μετασχηματιστικούς κανόνες.

1.4 Η γνωστική θεωρία

Η διαμάχη ανάμεσα στις εμπειριοκρατικές θεωρίες και τις βιολογικές γενετικές έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία μιας τρίτης διάστασης, όχι για να γεφυρώσει το χάσμα, αλλά να προσπαθήσει να δώσει τη δική της ερμηνεία για τη γλωσσική κατάκτηση.

Αντί του μηχανισμού γλωσσικής κατάκτησης (LAD) προτείνει "γενικότερους μηχανισμούς κατάκτησης" (Cognitive acquisition devices) γιατί η γλώσσα δεν είναι μια ξέχωρη γνωστική ικανότητα του ατόμου A.Reynolds and P.Flagg (Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 116).

Η θέση αυτή για την ερμηνεία της γλώσσας απηχεί στις μελέτες του Piaget και νεότερες του Macnamara (1972) (Κ.Πόρποδα, 1985, σσ. 114-115).

Η νοητική ανάπτυξη του παιδιού κατά τον Piaget είναι η σταδιακή απόκτηση διαφόρων πολύπλοκων νοητικών σχημάτων. Η απόκτηση των σχημάτων αυτών επιτυγχάνεται με την επίδραση δυο μηχανισμών της αφομοίωσης και της συμμόρφωσης (Ι.Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 100 και

Πρακτικά 2ου Συνεδρίου του Πανελληνίου Συλλόγου ειδικών στις διαταραχές του λόγου 1985, σσ. 208-209).

Το παιδί στον πρώτο χρόνο της ζωής του γνωρίζει αρκετά αντικείμενα από το περιβάλλον του, προτού ακόμα αρχίσει να μιλεί και να κατανοεί τις πρώτες λέξεις.Επομένως η μάθηση της γλώσσας στηρίζεται στις γνωστικές ικανότητες που έχουν αναπτυχθεί προηγουμένως.Η ανάπτυξη της γλώσσας (σημασιολογικό στοιχείο και συντακτική δομή προϋποθέτει την εμφάνιση της αρχής της μονιμότητας των αντικειμένων και της αναφοράς σε διάφορα αντικείμενα και πρόσωπα.

Η γλωσσική ανάπτυξη σύμφωνα με τη γνωστική θεωρία ακολουθεί την εξής πορεία(Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 115). Κατά την προγλωσσική περίοδο το παιδί γνωρίζει το περιβάλλον, ενεργώντας πάνω στα αντικείμενα που βρίσκονται γύρω του. Ακολούθως μαθαίνει τη γλώσσα του κατορθώνοντας να εκφράζει γλωσσικά τη μάθηση που στο διάστημα αυτό έχει αποκτήσει. Συνεπώς η γλωσσική μάθηση συνίσταται στο να μάθει να μεταφράζει τις προγλωσσικές νοητικές αναπαραστάσεις σε γλωσσικές.

1.5 Κοινωνιογλωσσικές Θεωρίες

Καμιά από τις παραπάνω θεωρίες δεν αρνείται καθ' ολοκληρία τη δύναμη του εμπλουτισμένου περιβάλλοντος, το οποίο και βοηθά για την κατάκτηση της γλώσσας.Συνεπώς όλες δέχονται ότι κανένα παιδί δεν αρχίζει να μιλά αμέσως μετά τη γέννησή του.Η σύνδεση της γλωσσικής εξέλιξης και ανάπτυξης του παιδιού με την κοινωνική του προέλευση έχει μακρά προϊστορία(Ι.Πυργιωτάκη, 1984, σσ. 110 κ.ε.).Στο θέμα αυτό χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές στα ιστορικά πρόσωπα όπως: του Βασιλιά Ψαμμήτιχου της Αιγύπτου και του αυτοκράτορα ΙΙ της Γερμανίας, οι οποίοι απομόνωνσαν παιδιά από το ανθρώπινο περιβάλλον, για να διαπιστώσουν ποια γλώσσα θα μιλούσαν από τη φύση τους.Τα παιδιά λόγω της στέρησης της ανθρώπινης επαφής και γλωσσικής επικοινωνίας όχι μόνο δε μίλησαν αλλά και πέθαναν πολύ σύντομα (Ηροδότη ΙστορίαΙ χ.χ. σσ. 279-280).

Σε έρευνα που διεξήχθη από την A.Desocudre 1921 (Χ. Χαραλαμπάκη, 1990, σ. 27) με δείγμα τριακοσίων μαθητών διαπιστώθηκε, ότι όσοι προέρχονται από την κατώτερη κοινωνική τάξη υστερούν σε σχέση με τους μαθητές της ανώτερης. Οι Schatzman-Strauss 1955 (Χ. Χαραλαμπάκη, 1990, σ. 27) πήραν συνέντευξη από άτομα της κατώτερης και μεσαίας κοινωνικής τάξης τα οποία έζησαν από κοντά έναν ανεμοστρόβιλο στο Arkansas. Όσοι ανήκαν στην κατώτερη κοινωνική τάξη έδωσαν λιγότερες πληροφορίες για το τρομακτικό συμβάν, από εκείνους που ανήκαν στη μεσαία κοινωνική τάξη.

Οι έρευνες στο χώρο της Κοινωνιογλωσσολογίας αποδεικνύουν ότι το μορφωτικό - οικονομικό επίπεδο της οικογένειας έχει σχέση με τη σχολική επιτυχία ή αποτυχία. Τα παιδιά των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερο ποσοστό αποτυχίας συγκριτικά με εκείνα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων(Σ.Παντελή, 1984, σ. 50). Μεγάλη επιρροή στις κοινωνιογλωσσικές έρευνες άσκησε ο Bernstein.

Ο Bernstein (Ι.Πυργιωτάκη, 1984, σ. 114) μετά από σειρά ερευνών καταλήγει στο συμπέρασμα "Η χαμηλή κοινωνικοπολιτιστική προέλευση καθλώνει τα άτομα σε μια εντελώς περιορισμένη γλωσσική εξέλιξη εξ αιτίας της οποίας καταδικάζονται σε κοινωνική στασιμότητα, επειδή τους περιορίζει τις μορφωτικές δυνατότητες και θέτει φραγμό στην κοινωνική ανέλιξη"

Αρχικά ο Bernstein (1958, 1959) μίλησε για δυο διαφορετικές γλώσσες ή δυο διαφορετικά ύφη την "κοινή " (public language) και την "επίσημη" (formal).Με νεότερες έρευνες του το 1962 τροποποίησε τους αρχικούς όρους και τους αντικατέστησε με τους "περιορισμένο" κώδικα (restricted code) και "επεξεργασμένο" (elaborated). Δεν πρόκειται όμως στην ουσία για κώδικες, αλλά για τρόπους ομιλίας(Χ. Χαραλαμπάκη, 1990, σ. 28).

Χαρακτηριστικά επεξεργασμένου κώδικα

- Πλούσιο λεξιλόγιο με συχνή χρήση ξενόγλωσσων στοιχείων.
- Πολύπλοκες προτασιακές δομές με συχνότερη χρήση της υπόταξης
- Συχνή χρήση επιθέτων, προθέσεων και επιρρημάτων
- Περιορισμένη χρήση γλωσσικών κλισέ.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του περιορισμένου κώδικα

- Φτωχό λεξιλόγιο
- Σύντομες, γραμματικά απλουστευμένες και συχνά ατελείς προτάσεις δομής (χρήση της παράταξης και της ενεργητικής φωνής).
- Περιορισμένη χρήση επιθέτων, προθέσεων και επιρρημάτων.
- Επανεμφάνιση των ίδιων λεξιλογικών ή δομικών στοιχείων.
- Συχνή χρήση στερεότυπων, τυποποιημένων και ίδιων εκφράσεων.

Ο Bernstein τονίζει, ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν πρόσβαση στον περιορισμένο κώδικα, τον οποίο και χρησιμοποιούν σε ορισμένες περιστάσεις, ενώ ο επεξεργασμένος κώδικας είναι απρόσιτος σε πολλούς ιδιαίτερα σε όσους προέρχονται από την κατώτερη κοινωνική τάξη. Υποστηρίζει επίσης το (1972) ότι οι συνέπειες αυτής της άνισης κατανομής έχουν σοβαρές επιπτώσεις στα παιδιά τα οποία είναι αναγκασμένα να χρησιμοποιούν μόνο τον επεξεργασμένο κώδικα. Στην προσπάθειά του το σχολείο να μάθει στα παιδιά αυτά τον επεξεργασμένο κώδικα προσπαθεί να τους αλλάξει πολιτιστικά μοντέλα με σοβαρές κοινωνικές και ψυχολογικές συνέπειες. Το πιο πιθανό αποτέλεσμα όμως είναι η αποτυχία.

2 Στάδια γλωσσικής εξέλιξης

Οι προηγούμενες θεωρίες μας έδωσαν διαφορετική ερμηνεία σχετικά με την κατάκτηση της γλώσσας. Για να κατακτήσουν τα παιδιά τη γλώσσα πρέπει να έχουν ολοκληρώσει τους τρεις βασικούς μηχανισμούς.

1).Φωνολογικό 2).Συντακτικό και 3). Σημασιολογικό.

Με το φωνολογικό μηχανισμό το παιδί έχει καταστεί ικανό να διακρίνει, να κατανοεί και να παράγει τους συνδυασμούς των ήχων της ομιλίας. Με το συντακτικό ανακαλύπτει τους κανόνες δομής των λέξεων σε προτάσεις και με το σημασιολογικό καταλαβαίνει τη σημασία των λέξεων (Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 47).

2.1 Φωνολογική Εξέλιξη

"Η μελέτη της λειτουργίας των φθόγγων μέσα σ' ένα συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα λέγεται φωνολογία." (Ε.Φιλιππάκη, 1992, σ. 50).

Κάθε γλώσσα χρησιμοποιεί δικές της φωνολογικές μονάδες, για παράδειγμα το φώνημα |θ| δεν υπάρχει στα γαλλικά, ενώ συναντάται στα ελληνικά. Επίσης το |w| της αγγλικής δε βρίσκεται στην ελληνική γλώσσα (Δ.Κατή 1992, σ. 93).

Τα στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης μπορούν να διαιρεθούν σε προγλωσσικά και γλωσσικά. Οι πρώτοι δώδεκα μήνες της ζωής του παιδιού, που είναι το προγλωσσικό στάδιο αναφέρονται στη φωνολογική ανάπτυξη. Κατά την προγλωσσική φάση παρατηρούνται στα βρέφη 1) Οι πρώτες άναρθρες φωνές 2) Βάβισμα και 3) Τα ιδιόρρυθμα φωνολογικά σύνολα(I. Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 130).

20 Στάδια Φωνητικής Ανάπτυξης.

Διακρίνουμε τα παρακάτω στάδια:

α) Εγγενείς και άναρθροι ήχοι (0-4 μήνες)

Το παιδί από την πρώτη μέρα της γέννησής του χρησιμοποιεί τα φωνητικά του όργανα για να παράγει ήχους. Τους πρώτους δύο μήνες χρησιμοποιεί τα φωνητικά του όργανα για να ανακοινώνει δυσάρεστες καταστάσεις μέσα από το κλάμα αλλά και ευχάριστες καταστάσεις μέσα από ευχάριστες φωνούλες, γουργουρίσματα (F.Proserpio, 1990, σ. 26 and V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 368). Η Luria (Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 49) αναφέρει ότι το κλάμα και οι ευχάριστες φωνούλες δεν έχουν σχέση με την παραγωγή γλώσσας. Οι άναρθροι ήχοι, που παράγει στους δυο πρώτους μήνες το βρέφος, δε μοιάζουν με τους γλωσσικούς, γιατί δεν έχουν την ακουστική δομή των φωνημάτων (Δ.Κατή, 1992, σ. 107). Τους επόμενους μήνες οι ήχοι προσεγγίζουν τις δομές των φωνημάτων και των συλλαβών. Οι αντανακλαστικοί ήχοι θυμίζουν φωνήεντα για παράδειγμα το |α| το |ο|, το (ου) επίσης παρατηρούνται οι ήχοι που θυμίζουν τα ουρανικά σύμφωνα |γ| , |χ|, |κ| ,|g|.

β. Φωνητικό Παιχνίδι (4- 7 μήνες)

Από τη γέννηση έως και τον 6ο μήνα παράγονται ήχοι που έχουν μεγάλη ποικιλία (V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 370). Οι ήχοι πλουτίζονται σημαντικά και συνεχώς πλησιάζουν τη δομή φωνημάτων και συλλαβών. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της περιόδου είναι το συστηματικό παιχνίδι εξάσκησης με τους ήχους.

γ. Βάβισμα (περίπου 7- 8 μήνες)

Κατά την περίοδο αυτή το παιχνίδι με την παραγωγή ήχων γίνεται περισσότερο συστηματικό. Οι ήχοι που παράγονται έχουν τη δομή των φωνημάτων και των συλλαβών της γλώσσας των ενηλίκων. Αρχικά

παρατηρείται περισσότερο η επανάληψη στερεότυπων συλλαβών όπως «μπα, μπα, μπα,» ή «να, να, να». Αργότερα παίζουν με μη στερεότυπες συλλαβές, όπως «ντα, μπα, ντι,» και για πρώτη φορά παράγονται φωνητικά συμπλέγματα, για παράδειγμα «πατούκι» που θυμίζουν τη δομή των λέξεων (Δ. Κατή, 1992, σσ. 107-108).

2.2 Εμφάνιση των φωνήματων

Τα διάφορα φωνήματα εμφανίζονται σταδιακά. Τα στιγμικά και ρινικά σύμφωνα όπως το |ρ|, |h|, |g|, |t|, |d|, |m|, |n| είναι τα πρώτα φωνήματα των παιδιών σε όλες τις γλώσσες. Αντιθέτως τα διαρκή και τά υγρά σύμφωνα όπως |φ|, |ν|, |δ|, |θ|, |ς|, |ζ|, |γ|, |χ|, |λ|, |π|, εμφανίζονται αργότερα.

Σύμφωνα με τη μελέτη της Tempelin (1957) (Δ. Κατή, 1992, σ. 118) στην ηλικία των τριών χρόνων, το παιδί φαίνεται να έχει κατακτήσει την άρθρωση των ρινικών συμφώνων |m|=|μ|, |n|=|ν|, των αφώνων στιγμικών |p|, |t|, |k|, των ημισυμφώνων |j|, (=γι), των ηχηρών στιγμικών |b|, |d|, |g|, αλλά όχι όταν βρίσκονται στο τέλος της λέξης καθώς και των διαρκών |f|, |s|. Στην ηλικία των τεσσάρων μηνών εμφανίζονται σε όλες τις θέσεις της λέξης τα ηχηρά στιγμικά και τα υγρά |l|, |r| (εκτός από το τέλος της λέξης) καθώς και ορισμένα διαρκή όπως τα |v| και |z|. Πιο δύσκολα όμως αποδείχτηκαν τα διαρκή οδοντικά |θ|, |δ|,»

Το 12ο μήνα η γλώσσα του παιδιού αποκτά ιδιαίτερη σημασία γιατί κάθε φώνημα είναι συνδυασμένο μ'ένα πρόσωπο, με μια κατάσταση, με μια επιθυμία (F. Proserpio 1990, σ. 26-27). Σ' αυτή την ηλικία αρχίζει η φωνητική ανάπτυξη. Για να μάθει να μιλά το παιδί πρέπει να γνωρίζει και να κατανοεί τα φωνήματα της μητρικής γλώσσας. Η απόκτηση αυτής της γνώσης και κατανόησης γίνεται βαθμιαία. Η ικανότητα της αναγνώρισης και της άρθρωσης των ήχων είναι στενά συνδεδεμένες.

Η μελέτη για τη φωνολογική παραγωγή της Ervin (Κ. Πόρποδα 1985, σ. 53) δείχνει ότι τους πρώτους μήνες του παιδιού δεσπόζουν τα φωνήεντα. Μια εκτενής ανάλυση των ήχων αποδεικνύει ότι τα παιδιά κατανοούν τους ήχους που παράγονται στο πίσω μέρος του στόματος αρχικά και ακολουθούν οι ήχοι που παράγονται στο εμπρόσθιο μέρος του στόματος.

Την παραγωγή των φωνημάτων καθορίζουν τα παρακάτω: α) Η όλη λέξη.β) Η θέση του φωνήματος μέσα στη λέξη και στη συλλαβή π.χ.το |s| το προτιμούν συνήθως στο τέλος της λέξης και όχι στην αρχή.γ) Η ανάγκη να κατοχυρωθούν ορισμένες φωνολογικές αντιθέσεις.δ) Οι ατομικές ιδιορρυθμίες κάθε παιδιού(Δ.Κατή, 1992, σ. 121).

2.3 Φωνολογικά Λάθη

Παρά τις ατομικές διαφορές των παιδιών, στην προσχολική ηλικία, διαφαίνονται φωνολογικά λάθη πανομοιότυπα σε όλα γενικώς τα παιδιά αλλά και σε όλες τις γλώσσες του κόσμου.

Σύμφωνα με τον Ingram (1989) (Δ.Κατή, 1992, σσ. 121-125)τα φωνολογικά λάθη μπορούν να καταταγούν σε τρία είδη:α) αντικατάσταση φωνημάτων β) παράλειψη φωνημάτων και συλλαβών και γ)μετάθεση και αφομοίωση στα πλαίσια της λέξης.

α.Αντικατάσταση φωνημάτων

Τα άφωνα σύμφωνα μετατρέπονται σε ηχηρά πριν από φωνήεν και ως επί το πλείστον στην αρχή της λέξης π.χ. μπαπού (=παππούς), Ντώνια (=Τώνια) σε αντίθεση με τα ηχηρά σύμφωνα που γίνονται άφωνα στο τέλος της λέξης. Παραδείγματα από την ελληνική γλώσσα δεν μπορούν να δοθούν, γιατί οι ελληνικές λέξεις δεν τελειώνουν σε σύμφωνα εκτός από το |n| και |s|.Τα διαρκή σύμφωνα γίνονται στιγμικά,για παράδειγμα καλί (χαλί), κώμα (χώμα), τέλω (θέλω).

Πριν το παιδί γίνει τριών χρόνων παρατηρείται το <θα> να γίνεται <σα> ή και <τα>. Στην ηλικία μεταξύ τριών και τεσσάρων χρόνων το |θ| παρατηρείται ότι μετατρέπεται σε |χ| π.χ η λεξή θάλασσα γίνεται χάλασσα.

β. Παράλειψη ή πρόσθεση τμημάτων

Τα παιδιά έχουν την τάση να παραλείπουν τα τελικά συμφωνά π.χ μπαμπάς-μπαμπά ή να προσθέτουν ένα φωνήεν που δίνει μια συλλαβική δομή π.χ παίζουν-παίζουν(ε).

Μια άλλη περίπτωση είναι η απλοποίηση και η αποφυγή συμφωνικών συμπλεγμάτων π.χ. το σπίτι λέγεται πίτι, το σχολείο γίνεται κολείο και το άσπρο άσπο.

Συνηθισμένο επίσης είναι το φαινόμενο της απάλειψης ολόκληρων συλλαβών για να διευκολυνθεί η άρθρωση μεγάλων λέξεων π.χ κουφίτσα - κοκκινοσκουφίτσα.

γ.Φαινόμενα μετάθεσης και αφομοίωσης μέσα στη λέξη.

Στα φαινόμενα της μετάθεσης και αφομοίωσης παρατηρείται η μετάθεση συλλαβών ή αλλαγή των συλλαβών μέσα στη λέξη. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται από μια φυσική προτίμηση για σύμφωνα τα οποία παράγονται στο εμπρόσθιο μέρος του στόματος. Παράδειγμα η λέξη κουμπί και καπάκι οι οποίες αρχίζουν με σύμφωνο ουρανικό το οποίο ακολουθείται από χειλικά μετατρέπονται σε πουγκί και πακάκι.

Πιο σύνηθες είναι το φαινόμενο της αφομοίωσης φωνημάτων ή της τάσης να παράγονται ίδια φωνήεντα πχ. ντουντού (=εδώ), παπαλούδα (= πεταλούδα), γκαγκάσει (=δαγκάσει).

Η φωνολογική εξέλιξη που αναπτύξαμε έως εδώ ολοκληρώνεται γύρω στο 5ο με 6ο έτος της ηλικίας του παιδιού (Α.Καραπέτσα, 1989, σ. 11).

2.4 Συντακτική εξέλιξη

Με το μηχανισμό αυτό το παιδί σχηματίζει φράσεις-προτάσεις εφαρμόζοντας τους κανόνες της σύνταξης. Με τη σύνταξη έχουμε τη δυνατότητα να εκφράσουμε διαφορετικές σημασίες διαφοροποιώντας τη σειρά των λέξεων μέσα στην πρόταση. Η συντακτική φάση αρχίζει από τον 1,5 χρόνο της ζωής του παιδιού, όταν το παιδί παράγει τους πρώτους συνδυασμούς εικοσί ή και περισσοτέρων λέξεων (F.Proserpio, 1990, σσ. 27-28). Λίγο πριν από την ηλικία των δύο χρόνων το παιδί αρχίζει να βάζει μαζί δύο ή καμιά φορά και τρεις λέξεις σχηματίζοντας την πρώτη φράση.

Αναλυτικότερα θα λέγαμε ότι τα παιδιά αρχίζουν περίπου στο 15ο μήνα με τα ουσιαστικά, ακολουθούν τα επίθετα π.χ (μπαμπάς καλός) (Μ.Χουρδάκη, 1982, σ. 29). Στο 18ο μήνα χρησιμοποιεί το ρήμα και φτιάχνει την πρώτη πρόταση. Στον 24ο μήνα το παιδί αποκτά τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί συνδέσμους και αργότερα επιρρήματα (E.Finegan-N.Besnier, 1989, σ. 18 και V.Fromkin-RRodman 1988, σ. 371).

Όλη αυτή η διαδρομή της συντακτικής ανάπτυξης γίνεται σταδιακά. Η πορεία που ακολουθεί παρατίθεται παρακάτω:

α) Περίοδος μονόλεξων εκφράσεων

Μετά τη συμπλήρωση του ενός χρόνου το παιδί χρησιμοποιεί μεμονωμένες λέξεις. Οι πιο πολλές αναφέρονται σε οικεία πρόσωπα και σε κατοικίδια ζώα. Τα περισσότερα παιδιά κατά το στάδιο των μονόλεξων εκφράσεων, που ονομάζεται και στάδιο «ολοφραστικής ομιλίας», όταν λένε μια λέξη εννοούν ολόκληρη πρόταση. Λένε για παράδειγμα «πάνω» και εννοούν «σήκωσέ με επάνω» ή λένε μπαμπά και δείχνουν συγχρόνως την καρέκλα και εννοούν την καρέκλα του μπαμπά. Οι λέξεις την περίοδο του ολοφραστικού σταδίου υπηρετούν τρεις κυρίως λειτουργίες: Τη λειτουργία που συνδέεται με ενέργεια, αυτή που συνδέεται με βάση το συναίσθημα και αυτή που κατονομάζει αντικείμενα.

β) Περίοδος των πρώτων συνδυασμών των λέξεων

Οι πρώτες προτάσεις του παιδιού συνήθως εμφανίζονται στο τέλος του δεύτερου χρόνου της ζωής του (V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 372). Αποτελούνται αρχικά από συνδυασμούς δυο λέξεων που σύντομα αυξάνονται σε τρεις και στη συνέχεια σε περισσότερες.

Ο Bloom (V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 373) παρατήρησε ότι οι προτάσεις κατά την περίοδο αυτή αποτελούνται μόνο από ουσιαστικά π.χ. «μαμά κάλσα». Στην ηλικία των 18-20 μηνών το παιδί αρχίζει συστηματικά να χρησιμοποιεί τις δύο λέξεις στην ομιλία του. Οι λέξεις αυτές είναι ουσιαστικά, ρήματα και επίθετα. Σύμφωνα με τον Pinker (1984) (Δ.Κατή, 1992, σ. 148) οι προτάσεις του παιδιού αρχικά βασίζονται στη γνώση συντακτικών κατηγοριών όπως ρήμα και ουσιαστικό.

γ) το μέγεθος του εκφωνήματος ως αναπτυξιακός δείκτης

Η ηλικία των παιδιών δεν μπορεί να καθορίσει επ' ακριβώς τα στάδια γλωσσικής εξέλιξης λόγω των ατομικών τους διαφορών R. Brown (D.Ingram, 1989, σ. 50). Τα στάδια γλωσσικής εξέλιξης μελετήθηκαν από τον Brown με τον εντοπισμό των μορφημάτων που χρησιμοποιεί το παιδί στις φράσεις του. Χρησιμοποίησε το μέσο μήκος εκφωνήματος (M.M.E.) ή (M.L.U). Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού σύμφωνα με τον Brown ακολουθεί τα παρακάτω στάδια :

**Στάδιο Μέσο μήκος M.M.E Ονομασία και περιγραφή σταδίου
εκφράσεων**

(μορφήματα)

	1.00	Η περίοδος των μονολεκτικών φράσεων. Χρήση μονών λέξεων χωρίς καμία γραμματική σημασία.
I	1.00-1.99	Σημασιολογικοί κανόνες και συντακτικές σχέσεις.
πρώιμο	1.00-1.49	Η κατάκτηση των βασικών σημασιολογικών σχέσεων. Χρησιμοποιούνται στη γλώσσα.

όψιμο 1.50-

*****σιμοποιούν συνήθως προτάσεις με
ουσιαστικά, επίθετα και συνδέουν τις
προτάσεις. Κάνουν πιο συγκροτημένες
ερωτήσεις.

V 4.00 κ.ά. 4.00 Ενώνουν τις προτάσεις χρησιμοποιώντας
συνδέσμους.

Σύμφωνα με τη Stephany (1985) (Δ.Κατή, 1992, σ. 148) για τις
περίπλοκες γλώσσες, όπως η ελληνική, η μέτρηση του (M.M.E.) θεωρήθηκε
πιο ρεαλιστική με βάση τη λέξη.

δ. Τηλεγραφική ομιλία

Από το 18ο μήνα και μετά το παιδί συνδυάζει περισσότερες από μία
λέξεις και σχηματίζει απλές προτάσεις. Οι προτάσεις αυτές αποτελούνται
κυρίως από ουσιαστικά ρήματα και επίθετα, ενώ απουσιάζουν τα άρθρα,
βοηθητικά ρήματα, σύνδεσμοι, αντωνυμίες και προθέσεις. Στο στάδιο αυτό ο
λόγος παίρνει τη μορφή σύντομου τηλεγραφήματος γιαυτό και ο λόγος λέγεται
τηλεγραφικός. Η τηλεγραφική ομιλία θυμίζει τα τηλεγραφήματα των μεγάλων
ή την ομιλία των ξένων που δεν γνωρίζουν την γλώσσα. Ακούμε για
παράδειγμα τα παιδιά να λένε : γιαγιά έφυγε=(η γιαγιά έφυγε)
(I.Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 138).

ε. Σύνθετες προτάσεις

Πριν το παιδί γίνει δυόμιση χρονών τελειώνει και η περίοδος της
τηλεγραφικής ομιλίας. Οι προτάσεις του παιδιού δεν αυξάνουν ως προς το
μήκος αλλά και ως προς την εσωτερική τους πολυπλοκότητα. Η παρατακτική
σύνταξη φαίνεται την περίοδο αυτή να είναι ευκολότερη στη χρήση απ' ότι η
υποτακτική από το παιδί. Οι προτάσεις που περιέχουν το παρατακτικό **και**,
φαίνονται να είναι οι πρώτες σύνθετες προτάσεις των παιδιών(Δ.Κατή, 1992,
σ. 151).

Κατά τη διάρκεια αυτών των περιόδων δομείται η γλώσσα. Οι
προτάσεις του παιδιού στην ηλικία των 20 έως 36 μηνών περιέχουν τρεις
λέξεις και η θέση τους χαρακτηρίζεται από σημασιολογική και συντακτική
σχέση. Μετά την ηλικία των 3 χρόνων παρατηρείται ταχεία γλωσσική εξέλιξη

τόσο στην κατανόηση όσο και στην ομιλία (Α.Καραπέτσα, 1989, σ. 13 και E.Finegan - N.Besnier, 1989, σ. 20).

2.5 Σημασιολογική εξέλιξη

Καθοριστικός παράγοντας για την ολοκλήρωση της γλώσσας του παιδιού είναι η σημασιολογική δομή. Το σημασιολογικό περιεχόμενο της γλώσσας εξετάζει η σημασιολογία. «Αντικείμενο της σημασιολογίας ως κλάδος της γλωσσολογίας είναι η μελέτη της σημασιολογικής δομής της γλώσσας, δηλαδή η εξέταση και ανάλυση του περιεχομένου των διαφόρων γλωσσικών μονάδων (μορφημάτων, λέξεων, φράσεων, προτάσεων)» (Γ.Μπαμπινιώτη, 1985, σ. 120).

Η κατάκτηση του σημασιολογικού τομέα της γλώσσας έχει ελάχιστα μελετηθεί γιατί δεν μπορούν να υπάρξουν εξακριβώσιμα στοιχεία. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που δε διαθέτουμε μια σχετικά αποδεκτή θεωρία για τη σημασιολογία (E.Oksaar, 1983, σ. 173).

Παρά τις δυσκολίες των ερευνητών η σημασιολογική πλευρά της γλώσσας δεν είναι δυνατόν να αγνοηθεί. Με την ανάπτυξη του εννοιολογικού περιεχομένου της γλώσσας κατακτώνται δύο στόχοι (D.Ingram, 1989, σ. 121). Ο πρώτος είναι η κατάκτηση της έννοιας της λέξης πράγμα που για το παιδί έχει κατακτηθεί πριν ακόμη πει την πρώτη δική του λέξη (Benedict 1979) και ο δεύτερος η κατάκτηση της σημασίας των ήχων που εκφέρουν τα παιδιά. Ο Piaget (D.Ingram, 1989, σσ. 120-127) υποστηρίζει την ύπαρξη αντιστοιχίας μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου. Σημαίνον είναι το σύνολο των ήχων που παράγουν τα παιδιά και σημαινόμενο η έννοια των παραγομένων ήχων. Η λειτουργία του σημαίνοντος και του σημαινόμενου αρχίζει από τη γέννηση του παιδιού και διαρκεί μέχρι την ολοκλήρωση της γλώσσας.

Οι έρευνες της C.Buhler (Λ.Βυγκότσκι, 1988, σ. 114) και των συνεργατιδών της Hetzer & Tudor Hart απέδειξαν ότι στον πρώτο χρόνο της ζωής του το παιδί παρουσιάζει πλούσια εξέλιξη κοινωνικών λειτουργιών της γλώσσας. Η λέξη χρησιμεύει ως μέσο για την αμοιβαία κατανόηση των ανθρώπων.

Ο W. Stern στο (Λ.Βυγκότσκι, 1988, σ. 115) υποστηρίζει ότι το παιδί σ' αυτή τη χρονική περίοδο «ανακαλύπτει ότι κάθε πράγμα έχει και το όνομά του». Για κάθε αντικείμενο το παιδί ερωτά την ονομασία του με αποτέλεσμα να έχουμε αύξηση του λεξιλογίου του.

Η σημασία των λέξεων του παιδιού ακολουθεί σταδιακή εξέλιξη. Την εξέλιξη αυτή μας δείχνει το παράδειγμα του Idelberger (Λ.Βυγκότσκι, 1988, σσ. 176-177). Το παιδί όταν συμπληρώσει: α) 251 ημέρες ζωής, λέει τη λέξη «Βάου - βάου» και εννοεί το κοριτσάκι της πορσελάνινης φιγούρας. β) 307 ημέρες, εννοεί το σκύλο που γαβγίζει, τις προσωπογραφίες του παππού και της γιαγιάς, το αλογάκι και το ρολόι του τοίχου. γ) 331 ημέρες εννοεί ένα γούνινο μπόε με κεφαλή και χωρίς κεφαλή σκύλου. δ) 334 ημέρες με το «Βάου - βάου» εννοεί το λαστιχένιο ανθρωπάκι που σφυρίζει. ε) 396 ημέρες λέει τη λέξη και εννοεί τα μαύρα κουμπιά του πουκάμισου του πατέρα και στ) 433 μέρες λέει τη λέξη όταν δει πέρλες σε ένα φόρεμα. Ο λόγος του παιδιού παίρνει διαφορετική σημασία σε διαφορετικές περιστάσεις εξ αιτίας του συμπλεκτικού χαρακτήρα της παιδικής σκέψης. Η λέξη αύριο χρησιμοποιείται από τα παιδιά για να δηλώσουν σήμερα.

Ο τρόπος αυτός της έκφρασης παίρνει τη μορφή λάθους και χαρακτηρίζεται ως «εύρυνση»(A.Elliot, 1981, σσ. 57-58 και K.Fromkin-V.Rodman, 1988, σσ. 379-380). Η πιο απλή περίπτωση παρατηρείται όταν τα παιδιά δανείζονται έναν όρο του λεξιλογίου των μεγάλων, για παράδειγμα μπάλα και κατονομάζουν μια σειρά αντικειμένων που έχουν μια κοινή ιδιότητα. Ο Bowerman 1976 (α) αναφέρει ότι η κόρη του ηλικίας 13 μηνών ονόμαζε μπάλες όλα τα αντικείμενα.

Τα μικρά παιδιά λέγοντας διάφορες λέξεις κάνουν γενικεύσεις. Το παιδί όταν λέει πουλί εννοεί τα σπουργίτια, λουλούδι και εννοεί τα τριαντάφυλλα. Δεκαπέντε μηνών το παιδί ξεχωρίζει το βασίλειο των ζώων σε τέσσερις κατηγορίες. Σε ηλικία δύο χρονών μπορεί να λέει μία λέξη που να αφορά ένα τμήμα ενός είδους και ονομάζει όλο το είδος έτσι π.χ. Penny για τις πένες. Κατ' αυτόν τον τρόπο ονομάζει οποιαδήποτε χρήματα. Αργότερα μαθαίνει τη λέξη money και τη χρησιμοποιεί στη θέση της λέξης Penny (P.Villiers-J.Villiers, 1983, σσ. 35-42).

Όπως τονίστηκε πιο πάνω το παιδί εμφανίζεται σ' αυτήν την ηλικία να εκφράζεται με ένα διαφορετικό τρόπο με κάποιες μορφές λάθους. Τα φαινόμενα αυτά μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: την υπερέκταση και την υποέκταση (Σ.Βοσνιάδου, 1992, σ. 26).

«Η υπερέκταση συμβαίνει όταν το νόημα του παιδιού υπερκαλύπτει το νόημα της ίδιας της λέξης για τον ενήλικα» π.χ. το παιδί κάνει χρήση της λέξης «σκύλος» προκειμένου να αναφερθεί όχι μόνο στους σκύλους αλλά και στα άλογα, τα πρόβατα τις γάτες κλπ. και τέλος υποέκταση συμβαίνει, όταν το νόημα του παιδιού καλύπτει μόνο μέρος του νοήματος της λέξης του ενήλικου». Για παράδειγμα όταν το παιδί χρησιμοποιεί τη λέξη ζωντανός αναφέρεται μόνο στους οργανισμούς που κινούνται π.χ. τα ζώα και όχι σε εκείνους που δεν κινούνται τα φυτά π.χ τα φυτά

Η γλώσσα επομένως κατακτάται με την παράλληλη ανάπτυξη των τριών δομικών μηχανισμών φωνολογικού, συντακτικού και σημασιολογικού. Γενικότερα η κατάκτηση της γλώσσας είναι μία πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί αρκετό χρονικό διάστημα (Σ.Βοσνιάδου, 1992, σ. 67). Έτσι στον πρώτο ενάμιση χρόνο της ζωής του το παιδί έχει κατακτήσει περίπου πενήντα λέξεις ενώ, αργότερα, περίπου στα τριάμισι χρόνια χρησιμοποιεί αρκετές εκατοντάδες λέξεων. Το παιδί κατορθώνει να εκφράζεται με δομημένες γλωσσικές εκφράσεις χρησιμοποιώντας γλωσσικούς μηχανισμούς. Προβλήματα παρουσιάζονται σε ορισμένες λέξεις με σχετική αναφορά αντωνυμίες <<αυτό>>, <<εκείνη>>, τοπικά επιρήματα π.χ. <<εδώ>>, <<εκεί>>(Δ.Κατή, 1992, σ.237).

Σε παλιότερη έρευνα στις Η.Π.Α. από την M.K.Smith (I.Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 88) βρέθηκε ότι το μέγεθος του λεξιλογίου αυξάνει, από 3 λέξεις στο 1ο έτος, σε 272 στο 2ο έτος, σε 896 στο 3ο έτος, σε 1540 στο 4ο έτος και σε 2072 στο 5ο έτος.

3 ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΘΕΩΡΙΩΝ

Αναφερθήκαμε σε μια σειρά θεωρητικών τοποθετήσεων σχετικά με την κατάκτηση της γλώσσας. Σε γενικές γραμμές διακρίνουμε μια αντιπαράθεση ανάμεσα στην εμπειριοκρατική προσέγγιση της γλώσσας και την ορθολογιστική τοποθέτηση. Τόσο στη μια περίπτωση όσο και στην άλλη η ανακάλυψη του γλωσσικού συστήματος βασίζεται στην ανάλυση των γλωσσικών ερεθισμάτων, που εκτίθεται το παιδί, δηλαδή της ομιλίας που ακούει στο οικείο του περιβάλλον. Η μεν εμπειριοκρατική άποψη πιστεύει ότι η ανάλυση των γλωσσικών ερεθισμάτων γίνεται χωρίς καμιά εκ των προτέρων καθοδήγηση, η δε ορθολογιστική πιστεύει ότι η ανάλυση των γλωσσικών ερεθισμάτων στηρίζεται σε βιολογικά δοσμένες αρχές. Δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι η γλωσσική επικοινωνία συντελείται σε ένα εξωγλωσσικό πλαίσιο όπου οι ενήλικες ασκούν καθοριστικό ρόλο(Σ.Βοσνιάδου, 1992, σ. 19). Τα παιδιά ενισχύονται από τους γονείς τους σε ότι αφορά τη γλώσσα τόσο συνειδητά όσο και ασυνείδητα. Οι μηχανισμοί μίμησης και ενίσχυσης δεν αρκούν για να ερμηνεύσουν την εκμάθηση της γλώσσας.

Η μάθηση της γλώσσας με μίμηση ή με επανάληψη επικρίθηκε έντονα. Μερικοί υποστήριζαν ότι το παιδί μιμείται τη γλώσσα των ενηλίκων ως ένα σημείο(V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 375). Άλλοι αρνούνται τη μάθηση με μίμηση. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα με τα οποία στηρίζουν την άποψή τους.

π.χ. ο ενήλικας λέει : «Αυτός πηγαίνει έξω»

το παιδί λέει: «έξω πάει»

Τα παιδιά φτιάχνουν προτάσεις που δεν τις άκουσαν ποτέ (E.Finegan-N.Besnier, 1989, σ. 15). Έτσι στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιούν για παράδειγμα το goed αντί για went. Όσον αφορά την κατάκτηση της γλώσσας με επανάληψη αντικρούεται από αρκετούς ερευνητές(V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 376). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα κατά το οποίο οι ερευνητές υποδεικνύουν το λάθος στο παιδί και αυτό δεν μπορεί να το διορθώσει.

π.χ. παιδί: θέλω άλλο ένα κουτάλι.

πατέρας: εννοείς ότι θέλεις το άλλο κουτάλι.

παιδί: ναι θέλω άλλο ένα κουτάλι παρακαλώ μπαμπά.

πατέρας: μπορείς να πεις «το άλλο κουτάλι»

παιδί: άλλο ένα κουτάλι.

πατέρας: πες «άλλο»

παιδί: άλλο

πατέρας: κουτάλι

παιδί: κουτάλι

πατέρας: άλλο κουτάλι

παιδί: άλλο κουτάλι..... τώρα δώσε άλλο ένα κουτάλι.

Η Nelson (J.Atchison, 1985, σ. 84) παρατήρησε το δεκαεφτάμηνο Paul, ο οποίος παρά τις διορθώσεις που του έκανε η μητέρα του δεν έμαθε να μιλά όπως οι μεγάλοι, ενώ παρατηρώντας τη μητέρα της Jean, που άφηνε ελεύθερη την κόρη της στην ομιλία, διαπίστωσε ότι στην ηλικία των 15 μηνών είχε μάθει 80 λέξεις.

Τα παραπάνω παραδείγματα καθιστούν περισσότερο ισχυρή την άποψη, ότι η γλώσσα δεν μπορεί να κατακτηθεί με μίμηση και επανάληψη και επιβεβαιώνουν την ειδικών για τις θεωρία του Chomsky (1959), ο οποίος έκρινε παντελώς ανίκανη την εμπειριοκρατική θεώρηση να ερμηνεύσει το πιο πολύπλοκο επίτευγμα του ανθρώπου που αφορά την εκμάθηση της γλώσσας (V.Fromkin-R.Rodman, 1988, σ. 376) και N.Chomsky, (Πρακτικά 2ου συνεδρίου του Πανελλ. Συλλόγου ειδικών για τις διαταραχές του λόγου, 1985, σ. 33).

Δριμύτατη κριτική στη θεωρία του Skinner ασκήθηκε και από τους ψυχολόγους Osgood (1963) & Mitter (1974) οι οποίοι επικέντρωσαν τις θέσεις τους στο ότι α) το παιδί σύμφωνα με το Skinner μπορεί να μάθει ορισμένες λέξεις αλλά κατ'αυτούς είναι αδύνατο να μάθει ολόκληρες προτάσεις, μια και η έννοια της πρότασης δεν είναι το σύνολο των εννοιών των επί μέρους λέξεων, που αποτελούν την πρόταση. β) Η μίμηση αμφισβητείται, γιατί το παιδί δε μιμείται τη γλώσσα των ενηλίκων αλλά δομεί προτάσεις ανάλογα με το επίπεδο της γλωσσικής του ανάπτυξης και γ) το στοιχείο της

δημιουργικότητας παραβλέπεται τελείως. Καλαντζή (Πρακτικά 2ου συνεδρίου του Πανελλ. Συλλόγου ειδικών για τις διαταραχές του λόγου, 1985, σ. 28)

Οι βιολογενετικές θεωρίες, με κύριους εκπροσώπους τους Chomsky & Lenneberg, εισήγαγαν μία επανάσταση στο χώρο της μάθησης της γλώσσας. παρ'όλα αυτά δεν δόθηκε οριστική απάντηση στο θέμα της γλωσσικής ανάπτυξης. Τόσο ο ένας, όσο και ο άλλος δέχτηκαν την κριτική η οποία επικεντρώνεται στα κυριότερα σημεία.

α) Ορισμένα στοιχεία και δομές της γλώσσας έχουν καθολικό χαρακτήρα όχι εξ αιτίας της βιολογικής τους υποδομής αλλά επειδή είναι ανάγκη να χρησιμοποιηθούν από όλους που μιλούν διαφορετικές γλώσσες στο γήινο πλανήτη.(η καθολικότητα των αναγκών) π.χ. οι άνθρωποι που έχουν ανάγκη σε όλη τη γη να κόβουν, άρα υπάρχει η ανάγκη κατασκευής και χρήσης βασικών εργαλείων.

β) Ο Lenneberg θεωρούσε ότι στη μάθηση της ανθρώπινης γλώσσας υπάρχει μια <<κρίσιμη περίοδος ετοιμότητας>>, την οποία προσδιόρισε από το 2ο έτος της ηλικίας του παιδιού μέχρι την εφηβεία. Η άποψη αυτή στηρίχτηκε στην ανεύρεση των αγριοπαίδων-λυκοπαίδων που βρέθηκαν σε ημιάγρια κατάσταση μαζί με ζώα και στα οποία η ανάπτυξη της γλώσσας ήταν ελάχιστη ή μηδενική παρά τη συστηματική γλωσσική διδασκαλία. Η άποψη αυτή αμφισβητήθηκε από την ανεύρεση της Τζένυ (απομονωμένο κορίτσι στις Η.Π.Α.) το 1970 που ενώ ήταν ένα άτομο <<συναισθηματικά διαταραγμένο και χωρίς γλώσσα>> και είχε περάσει η <<κρίσιμη περίοδος ετοιμότητας>> για την γλωσσική κατάκτηση, παρατηρήθηκε μεγάλη πρόοδος στη γλωσσική της ανάπτυξη. Επομένως η περίπτωση της Τζένυ αποδεικνύει ότι η ανάπτυξη της γλώσσας είναι δυνατή και μετά την κρίσιμη περίοδο ετοιμότητας. Brown (J. Aitchison, 1985, σ. 81) και (Κ. Πόρποδα, 1985, σσ. 109-111)

Οι Krashen & Harshman (1972) αλλά και Krashen (1973) αμφισβητούν επίσης την «κρίσιμη περίοδο ετοιμότητας» υποστηρίζοντας ότι η λειτουργική διαφοροποίηση των εγκεφαλικών ημισφαιρίων ολοκληρώνεται γύρω στα πέντε έτη. Οι Reynolds & Flagg (1977) μιλούν ότι η κανονική γλωσσική ανάπτυξη βοηθά να διαφοροποιούνται λειτουργικά τα εγκεφαλικά ημισφαίρια. Τις απόψεις αυτές ισχυροποιούν και νεότερες έρευνες του Zaidel σύμφωνα με τις οποίες η συντακτική δομή της γλώσσας μαθαίνεται μέσω και των δύο

ημισφαιρίων του εγκεφάλου μέχρι την ηλικία των πέντε ετών. Το ίδιο υποστηρίζουν και οι Reynolds & Flagg (1977), Kagan & Havemann (1980) (Κ. Πόρποδα, 1985, σ. 112)

Ο Bernstein ο οποίος μελέτησε τη γλώσσα από κοινωνιογλωσσικής πλευράς δέχτηκε την κριτική του Labov και άλλων ερευνητών. Κυρίως ο Labov(1972) <<υποστήριξε ότι τα δεδομένα που παρουσίασε ο Bernstein δεν επιτρέπουν ποιοτική διαφορά ανάμεσα στον περιορισμένο και διευρυμένο κώδικα, πολύ περισσότερο μια ποιοτική διαφορά η οποία θα οδηγούσε σε γνωστικές και διανοητικές διαφοροποιήσεις. Το γνωστικό ύψος ενός ομιλητή δεν έχει σταθερή σχέση με τον αριθμό των ασυνήθιστων συνδέσμων ή επιθέτων που χρησιμοποιεί όπως τόνισε χαρακτηριστικά ο Labov(1970)>> (Χ. Χαραλαμπίκη, 1990, σ. 31)

Απ' όλα όσα εκθέσαμε διαπιστώνουμε ότι η εξέλιξη της γλώσσας ερμηνεύεται:

α) Με την εμπειριοκρατική θεωρία (κύριος εκπρόσωπος Skinner).

β) Με τη βιολογενετική θεωρία των Lennenberg και Chomsky η οποία όσον αφορά το μεν Lennenberg έχει απορριφθεί, όσον αφορά δε τον Chomsky αποτέλεσε πραγματική επιστημονική επανάσταση.

γ) Με την ενδιάμεση θεωρία της γενετικής -γνωστικής ψυχολογίας του Piaget μια θεωρία συνδυαστική της βιολογικής και κοινωνικής προσέγγισης και

δ) Την θεωρία της κοινωνικής προέλευσης με τον Bernstein και τους συνεργάτες του ο οποίος έδωσε το έναυσμα για παραπέρα έρευνες.

Παρά τα επιτεύγματα της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας και της Γλωσσολογίας τις τελευταίες δεκαετίες επικρατεί μια ρευστότητα με αποτέλεσμα αυτά που παρουσιάζονταν πριν από μερικά χρόνια ως αναμφισβήτητη αλήθεια, σήμερα δέχονται πολλές επικρίσεις. Ωστόσο αποτελούν θετικό στοιχείο για την Ψυχογλωσσολογία και Κοινωνιογλωσσολογία οι αντίθετες απόψεις ανάμεσα στις διάφορες θεωρίες που ερμηνεύουν την κατάκτηση της γλώσσας.

Οι επιστήμονες που συμμετείχαν στο συνέδριο που έγινε στο Παρίσι τον Οκτώβρη του 1970 για τη γλώσσα κατά γενική ομολογία κατέληξαν στις δύο παρακάτω θέσεις που περιέχουν τις θέσεις τόσο του Chomsky όσο και

του Piaget : 1) <<Δεν υπάρχει γνώση που να μην είναι γνωστικά οργανωμένη στο μυαλό του ανθρώπου και 2) τίποτα δεν μπορεί να μαθευτεί χωρίς το ίδιο το άτομο να ενεργήσει και να γνωρίσει το περιβάλλον>>(M. Piatteli- Palmarini, 1980, σ, 54)

4 ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Αναφέραμε στην εισαγωγή μας ότι η οικογένεια αποτελεί το πρώτο σχολείο του ανθρώπου. Απ'αυτήν παρέχονται τα ποικίλα μορφωτικά ερεθίσματα, συνειδητά ή ασυνείδητα, τα οποία διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας γενικότερα αλλά και ειδικότερα της γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού.

Το κατά πόσο συμβάλλουν οι δύο γονείς ή ένας μόνο, είναι θέμα γενικότερου προβληματισμού και έρευνας.

Ο πατέρας φροντίζει ή δε φροντίζει το παιδί; Η μητέρα είναι πράγματι εκείνη που αναλαμβάνει τον πρωταρχικό ρόλο στην ανατροφή του παιδιού και γενικότερα στην εξέλιξή του; Τα θέματα αυτά έχουν μελετηθεί σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό σε άλλες χώρες. Στη χώρα μας η έρευνα στο πεδίο αυτό βρίσκεται σε εμβρυϊκό στάδιο.

Ο χρόνος απασχόλησης των γονιών με τα παιδιά τους διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα. Αν ο χρόνος απασχόλησης των γονιών με τα παιδιά τους διαφέρει από χώρα σε χώρα, πόσο μάλλον ανάμεσα στον πατέρα και τη μητέρα. Αυτό έρχονται να επιβεβαιώσουν οι ερευνητές με τα ευρήματά τους κατά καιρούς. Βέβαια μέχρι το 1960 η έρευνα περιορίστηκε μόνο στη μητέρα (C. Klein, 1982, σ, 1). Οι Sears Maccoby and Levin (1957), (C. Klein, 1982, σ, 85) πίστευαν ότι οι αμερικανοί πατεράδες ασχολούνται ελάχιστα με τα παιδιά τους, γεγονός που έκανε και τους ερευνητές να απομακρύνονται από τον πατέρα. Η υπόθεσή τους επιβεβαιώνεται με έρευνα της οποίας ο τίτλος είναι: «Πώς οι γόνεις ανατρέφουν τα παιδιά τους.». Από μόνο του το ερευνητικό δείγμα ομιλεί. Η μεγάλη συμμετοχή των μητέρων 375 τον αριθμό και η μηδενική των πατεράδων απέδειξε ότι την κυρίαρχη θέση στην ανατροφή του παιδιού, για την εποχή εκείνη, κατείχε η μητέρα. Η διαπίστωση για την εποχή αυτή θεωρήθηκε φυσιολογική.

Ο χρόνος που διαθέτουν οι πατεράδες είναι ελάχιστος σε σχέση με το χρόνο που διαθέτουν οι μητέρες για την ανατροφή των παιδιών. Αυτό αποδεικνύεται από τις έρευνες των Milton Kotelchuek στη Βοστώνη, Richards M.P.M, et al στη Μ. Βρετανία και Szajai A στη Γαλλία και στο Βέλγιο (R. Parke, 1987, σ, 26).

Σε περιπτώσεις όμως πρόωρου τοκετού ή καισαρικής, ο πατέρας ευαισθητοποιείται παρυσσότερο και φροντίζει το παιδί όσο και η μητέρα. Αυτό φαίνεται από τις έρευνες των F. Petersen et al και W. Yogman σχετικά με παιδιά που γεννήθηκαν με καισαρική τομή οπότε και μεγιστοποιήθηκε η ενασχόληση των πατεράδων με το παιδί F. Petersen et al (R. Parke, 1987, σ, 45) και

(W.*****

*****ατρική φροντίδα.

Ενδιαφέρουσα έρευνα είναι της Λ. Μουσούρου που έγινε το 1983 με θέμα «Σχήματα οικογένειας και σχέσεις με το παιδί». Στα νοικοκυριά που ερευνήθηκαν το 72% των πατεράδων δεν σηκώνονταν αν το παιδί έκλαιγε τη νύχτα, ενώ μόνο το 28% σηκώνονταν και από αυτούς το 4,31% σηκώνονταν συνήθως, ενώ το 23,74% εξίσου συχνά με τη μητέρα. Γενικά οι πατέρες ασχολούνται βέβαια με τις «ευχάριστες φροντίδες» για το παιδί 64,5% παίζουν μαζί του 12,71% συνήθως, 51,79% εξ' ίσου συχνά με τη μητέρα, 63,13% το πηγαίνουν βόλτα 10,29% συνήθως, 52,84% εξίσου συχνά με τη μητέρα. Δεύτερη σε συχνότητα απασχόληση του πατέρα είναι η ιατρική φροντίδα του παιδιού. Το 44,12% πηγαίνουν το παιδί στο γιατρό 2,42% συνήθως 41,7% εξίσου με τη μητέρα. Τρίτη σε συχνότητα είναι η νυχτερινή φροντίδα του παιδιού. Τέταρτη η φροντίδα για φαγητό, μόνο 11,66% των πατέρων ασχολούνται με αυτή 0,42% συνήθως και 11,24% εξίσου συχνά με τη μητέρα>>. (Λ. Μουσούρου, 1985, σσ, 72-74)

Η επαγγελματική απασχόληση της μητέρας επηρεάζει σημαντικά την κατανομή φροντίδας του παιδιού ανάμεσα στο ζευγάρι παρά το γεγονός ότι η φροντίδα αυτή εξακολουθεί να είναι υπόθεση της μητέρας.

Συγκρίνοντας τα ευρήματα της έρευνας Λ. Μουσούρου με αυτά του Γ. Βασιλείου (Λ. Μουσούρου, 1985, σ. 25) σε παλαιότερη έρευνά του διαπιστώνουμε σημαντική συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού. Παρά τη σημαντική διαφοροποίηση του πατρικού ρόλου η μητέρα συνεχίζει να σηκώνει το κύριο βάρος στην ανατροφή του παιδιού.

Παρόλο που ο πατέρας κατέχει κυρίαρχη θέση στην οικογένεια και συμβάλλει στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του παιδιού από την περίοδο της σύλληψης του νέου ανθρώπου έως και την εφηβεία, η θέση του στην έρευνα και κυρίως στην Ελλάδα είναι πολύ μικρή.

Το κενό αυτό της επιστημονικής έρευνας στη χώρα μας έρχεται να καλύψει η εμπειρική ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση του πατρικού ρόλου από τον Κρασανάκη Γεώργιο που με έρευνά του θέλησε να συγκρίνει το ρόλο του πατέρα με εκείνο του παππού και να αποδειχθεί αν υπήρξε πρόοδος στον ψυχοπαιδαγωγικό ρόλο του πατέρα, περνώντας από τη γενιά των παππούδων στη γενιά των πατέρων .

Από δείγμα 400 φοιτητών/τριών ο Γ. Κρασανάκης με την τεχνική του ερωτηματολογίου αναζητεί να προσδιορίσει τον ψυχοπαιδαγωγικό ρόλο του πατέρα ανάμεσα σε δύο γενιές. Οι φοιτητές/τριες εκθέτουν τις αναμνήσεις τους για την συμπεριφορά του παππού και του πατέρα τους (Γ. Κρασανάκη, 1991).

Τα πράγματα δεν είναι ενθαρρυντικά σε ότι αφορά την πατρική φροντίδα. Μια τελευταία έρευνα στη Μ. Βρετανία αποκάλυψε ότι το 15% των Βρετανών πατεράδων δεν ασχολούνται ούτε ένα λεπτό με τα παιδιά τους στη διάρκεια του Σαββατοκύριακου. Η αδιαφορία τους είναι ακόμη μεγαλύτερη προς τα κορίτσια τους. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από την φιλανθρωπική οργάνωση «Φροντίδα για την οικογένεια». Σχολιάζοντας ο διευθυντής της φιλανθρωπικής οργάνωσης Ρόμπ Πάρσονς, το αποτέλεσμα της έρευνας, λέγει: «Αυτό που μου προκαλεί κατάπληξη είναι το γεγονός ότι οι πατεράδες προτιμούν να αφιερώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους στην τηλεόραση και στα διάφορα σπορ και χόμπι, όπως στην κηπουρική παρά στα παιδιά τους. Πιστεύω ότι θα έρθει η στιγμή που θα το μετανιώσουν αλλά θα είναι αργά» R.Parsons, (Εφημερίδα "TA NEA", 16-6-95).

Η πατρική απουσία σχετίζεται και με τη σχολική επίδοση του παιδιού. Ερευνώντας τη σχέση πατρικής απουσίας και σχολικής επίδοσης οι Blenhard & Miller (1971) (C.Klein 1982, σ. 9) οργάνωσαν τέσσερις ισοδύναμες ερευνητικές ομάδες παιδιών. Στην πρώτη ομάδα μετείχαν αγόρια κάτω των 5 ετών τα οποία είχαν εγκαταλείψει οι πατεράδες τους, τη δεύτερη αποτελούσαν αγόρια που είχαν χάσει την επαφή τους με τον πατέρα τους μετά τα πέμπτα τους γενέθλια, στην τρίτη ομάδα μετείχαν αγόρια των οποίων οι πατεράδες ζούσαν στο σπίτι αλλά ασχολούντο λιγότερο από έξι ώρες τη βδομάδα με τα αγόρια τους και στην τέταρτη, ομάδα ελέγχου, η οποία αποτελούνταν από αγόρια των οποίων οι πατεράδες τα φρόντιζαν πάνω από δυο ώρες ημερησίως. Τα αγόρια της ομάδας ελέγχου παρουσίασαν μια σημαντική υπεροχή σε όλα τα τεστ συγκριτικά με τα αγόρια των άλλων ομάδων.

Με την ανωτέρω έρευνα μετρήθηκε η ποσοτική απασχόληση του πατέρα με το παιδί και όχι η ποιοτική ενασχόλησή του. Ο Lamb (1976) (C.Klein, 1982, σ. 10) αναφέρει ότι εμπειρικές και θεωρητικές έρευνες έδειξαν ότι η χρονική διάρκεια ενασχόλησης του πατέρα με το παιδί δεν αποτελεί

μέτρο σύγκρισής του με τη μητέρα τόσο, όσο η σύγκριση με ποιοτικά κριτήρια. Παρ' όλα αυτά ο Lamb, δέχτηκε τα ευρήματα του Biller σχετικά με την επίδραση που έχει η πατρική απουσία προσθέτοντας επιπλέον ότι τα κορίτσια παρουσιάζουν προβλήματα σε σχέση με τα αγόρια όταν ενηλικιωθούν.

Τα ενδιαφέροντα των ερευνητών έγιναν όλο και πιο εξειδικευμένα. Άρχισαν να μελετούν τη γλωσσική εξέλιξη παιδιού προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τη γονική φροντίδα και κυρίως με την ομιλία των γονιών. Σχετική έρευνα με τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού ακολουθεί από τους Rebelsky et al.(1971) (C.Klein, 1982, σ. 4). Τα υποκείμενα της έρευνας ήταν δέκα μωρά τριών μηνών με τους γονείς τους. Από την ανάλυση των φωνημάτων των παιδιών φάνηκε ότι η παραγωγή τους ήταν μικρή, γεγονός που αποδίδεται στον ελάχιστο χρόνο που μιλούσαν στα παιδιά τους. Το αποτέλεσμα δεν είναι γενικεύσιμο επειδή το δείγμα δεν ήταν αντιπροσωπευτικό.

Παρόμοια έρευνα διεξήχθη από τους Colnhofer and Amls (1979) (C.Klein, 1982, σ. 4) σε εργαστήριο. Τα υποκείμενα της έρευνας αποτελούσαν δώδεκα τριάδες παιδιών, μητέρων και πατέρων. Καταγράφηκε η συνομιλία των παιδιών με τους γονείς τους και διαπιστώθηκε ότι οι πατεράδες συνομιλούσαν λιγότερο με τα παιδιά τους απ' ότι οι μητέρες. Σ' αυτή την έρευνα παρουσιάστηκαν κάποιες ενδείξεις ότι η μητέρα προσφέρει περισσότερο στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Παρόμοια έρευνα των Massur and Clauson (1980) (C.Klein, 1982, σ. 5) απέδειξε ότι κατά τη διάρκεια συνομιλίας παιδιού-γονιών, οι πατεράδες εμφανίστηκαν με περισσότερες λέξεις. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται συγκριτικά με προηγούμενες έρευνες στο ότι, ως μέσο ερεθίσματος προβλήθηκαν στα παιδιά παιχνίδια, όπως αυτοκινητάκια. Δεν γνωρίζουμε ποια θα ήταν η συχνότητα των λέξεων του πατέρα, αν το ερέθισμα ήταν ένα παιχνίδι ουδέτερο.

Η M.Romano, (1984, σ. 14) μελέτησε την πρώιμη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού σε σχέση με την πατρική συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού. Η έρευνα αυτή είχε σκοπό να διερευνήσει τους τρόπους και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι γονείς για να βελτιώσουν τη γλώσσα των

παιδιών τους. Το δείγμα περιλάμβανε, προνήπια, νήπια και παιδιά των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Για τη συλλογή των ερευνητικών στοιχείων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο. Τα υποκείμενα της έρευνας είχαν χωριστεί σε τέσσερις ομάδες, ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο και την επαγγελματική απασχόληση των γονιών.

Από την έρευνα προκύπτει ότι οι γονείς αποτελούν πρωταρχική πηγή θεμελίωσης της γλώσσας, οι οποίοι βοηθούν για την παραπέρα εξέλιξη του παιδιού στο σχολείο. Τα ευρήματα αυτά ενισχύουν την άποψη του Dunkn(1982) ο οποίος υποστηρίζει ότι όσο πιο πολύ συζητούν οι γονείς με τα παιδιά, τόσο πιο πολύ αποκτούν ένα στέρεο υπόβαθρο για την παραπέρα εξέλιξη, αλλά και των Johnson and Smith στο Teaching Children to Read (1980) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι γονείς είναι αποκλειστικά υπεύθυνοι για το υπόβαθρο του παιδιού, πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η διδασκαλία της ανάγνωσης.

Αρκετές μελέτες έχουν στρέψει το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στην επίδραση της ομιλίας της μητέρας προς το παιδί , όμως το άλλο μέλος της οικογένειας τον πατέρα συνεχίζει να αφήνει έξω από την έρευνα. Broen (1972) (C.Kurth, 1983, σ. 1).

Σιγά σιγά ανατρέπεται αυτή η αντιμετώπιση των ερευνητών σε σχέση με τον πατέρα. Τα αποτελέσματα ερευνών δείχνουν ότι αν και ο χρόνος που διαθέτουν οι πατεράδες για τα παιδιά τους είναι ελάχιστος, όταν επικοινωνούν με τα παιδιά τους τα βοηθούν πολύ στην ανάπτυξη. (Friedlauder (1972) , C.Kurth, 1983, σ. 2) Οι ερευνητές Golinkoff, Armes(1979) και Katsh(1980) (C.Kurth, 1983, σ. 2), διαπιστώνουν ότι οι πατεράδες αφιερώνουν ελάχιστο χρόνο για τα παιδιά τους, συγκριτικά με τις μητέρες τους και προσαρμόζουν την ομιλία τους με εκείνη του παιδιού. Τόσο όμως ο πατέρας, όσο και η μητέρα, προσαρμόζουν το μήκος εκφωνήματός τους ανάλογα με την ηλικία και τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Οι έρευνες της C.Kurth et. al (1983, σσ. 5-8) εστιάζουν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στο επίπεδο επικοινωνίας γονιών-παιδιού. Εξετάστηκαν 28 πατεράδες, 28 μητέρες με τα παιδιά τους από τα οποία τα 16 ήταν κορίτσια και τα 12 αγόρια, με ηλικίας 2:4 και 3:5. Η αυθόρμητη συνομιλία παιδιών και

γονιών μαγνητοφωνήθηκε και βιντεοσκοπήθηκε κατά το χρόνο που οι γονείς συνόδευαν τα παιδιά τους στο νηπιαγωγείο.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τόσο οι μητέρες, όσο και οι πατέρες, που συνομιλούσαν με τα παιδιά μίκρυναν το μήκος εκφωνήματος. Η σύγκριση έγινε με την κανονική τους ομιλία, της οποίας το μέσο μήκος ήταν 8-13 λέξεις Phillips (1973). Το μέσο μήκος εκφωνήματος για τους πατέρες κυμαινόταν από 3,56 έως 5,94 και για τις μητέρες 4,23 έως 6,15. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά ανάμεσα στους πατέρες και τις μητέρες.

Εκτός όμως από το μέσο μήκος εκφωνήματος μελετήθηκε και ο τύπος της πρότασης. Οι πατέρες χρησιμοποιούσαν περισσότερο τις ερωτηματικές προτάσεις και οι μητέρες τις δηλωτικές. Για δε τις προστακτικές ερωτήσεις δεν υπήρξε σημαντική διαφορά μεταξύ των πατέρων και των μητέρων.

Η ομιλία των γονιών αναλύθηκε και σε σχέση με τη συχνότητα των λέξεων που χρησιμοποιούσαν οι γονείς. Αναλύοντας το λεξιλόγιο των γονιών αποδείχτηκε ότι οι πατεράδες χρησιμοποιούσαν πιο σπάνιες λέξεις απ' ό,τι οι μητέρες. Επίσης παρατηρήθηκε ότι όταν ο πατέρας επαναλάμβανε λέξεις που δεν είναι συχνόχρηστες, το παιδί συχνά τις επαναλάμβανε. Τα ευρήματα της C.Kurth et al (1983, σ. 10) που αφορούσαν τη σπανιότητα του λεξιλογίου του πατέρα συμφωνούσαν με τα ευρήματα του Park and o' Leary (1975), ο οποίος αναφέρει ότι οι πατεράδες χρησιμοποιούν περισσότερο προτάσεις που παρακινούν τα παιδιά τους να ενεργούν ή προτάσεις αμφιβολίας σε σχέση με τις μητέρες. Επίσης συμφωνούν με τον Weintraubs (1978) που αναφέρει ότι η ομιλία των πατέρων είναι πιο περίπλοκη λεξιλογικά από ό,τι της μητέρας και με τη μελέτη των Masur and Cleason (1980) οι οποίοι βρήκαν ότι οι πατεράδες δίνουν περισσότερες πληροφορίες στα παιδιά τους από ό,τι οι μητέρες.

Όσον αφορά τον τύπο των προτάσεων, οι πατέρες κάνουν χρήση ερωτηματικών και οι μητέρες δηλωτικών και συμφωνούν με έρευνες των Masur and Cleason, ενώ τα ευρήματα των Kurth et al δε συμφωνούν με τον Cleason, (1975) ο οποίος υποστηρίζει ότι οι πατέρες κάνουν χρήση προτάσεων προστακτικού τύπου.

Παρόλο που η έρευνα των Kurth et al μελετά τον τρόπο επικοινωνίας των γονιών με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, κατά πόσον δηλαδή επηρεάζει τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού το συγκεκριμένο μοντέλο ομιλίας των γονιών δεν μελετήθηκε από τους ερευνητές.

Από τις έρευνες που μέχρι τώρα εκθέσαμε διαφαίνεται ότι η μητέρα αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο στην ανατροφή του παιδιού. Με την είσοδο της μητέρας σε άλλους χώρους εργασίας ολοένα και περισσότερο, εκτός από τον καθιερωμένο ρόλο της νοικοκυράς, παρατηρείται να απουσιάζει αρκετές ώρες από το σπίτι και κατ' επέκταση από την ανατροφή του παιδιού. Αυτή την απουσία της μητέρας έρχεται να μελετήσει ο ερευνητής: α) Η απουσία της μητέρας από το σπίτι έχει άμεση επίπτωση στο παιδί; β) η απουσία της μητέρας υποκαθίσταται από τον παιδικό σταθμό; Την απάντηση στα ερωτήματα αυτά έρχεται να δώσει η R.Ackerman (1986, σ. 3) η οποία μελετά τη γλωσσική παραγωγή τριχρονων παιδιών της μεσαίας τάξης, συγκρίνοντας μία ομάδα παιδιών που καθόλα τα φροντίζει το οικογενειακό περιβάλλον, με μία άλλη ομάδα που την φροντίδα έχει αναλάβει ο παιδικός σταθμός. Πέρα όμως των παραπάνω μεταβλητών που συσχετίστηκαν στην παρούσα μελέτη, μελετήθηκαν επίσης η σχέση της γλωσσικής ικανότητας με το δείκτη νοημοσύνης (I.Q.), η ποσότητα και ο τύπος των γλωσσικών ερεθισμάτων που δέχονται τα παιδιά από τους γονείς, ο χρόνος ενασχόλησής τους με τα παιδιά, το εισόδημα και το μορφωτικό επίπεδο των γονιών, η σειρά γέννησης του παιδιού και ο αριθμός των παιδιών στην οικογένεια.

Υποκείμενα της έρευνας ήταν 40 παιδιά τριών χρονών από δύο παιδικούς σταθμούς (R. Ackerman, 1986, σ. 7). Τα παιδιά του δείγματος ήταν φυσιολογικά και οι ομάδες της έρευνας ήταν εξισωμένες σε ό,τι αφορά το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο και τη σειρά γέννησης.

Το δείγμα αποτελούνταν από κορίτσια και αγόρια, γιατί σύμφωνα με τον Leech (1980) τα κορίτσια εθεωρούντο ότι είχαν το προβάδισμα στη γλώσσα έναντι των αγοριών. Την ίδια άποψη στήριξαν οι Hautt (1972), Nash (1993), Μπλούνας (1977) Cemerón et al (1972) (Κ.Πόρποδα, 1985, σ. 91)

Από τη στατιστική επεξεργασία δε βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές σε ό,τι αφορά τη γλώσσα και το Δ.Ν. (IQ) των παιδιών που έμειναν τόσο στον παιδικό σταθμό όσο και στο σπίτι. Η υπόθεση του Leach (1980)

δεν επιβεβαιώθηκε. Επίσης δεν διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δημογραφικές μεταβλητές. Οι πατεράδες των οποίων τα παιδιά πήγαιναν σε παιδικούς σταθμούς, αφιέρωναν διπλάσιο χρόνο από ό,τι οι πατεράδες που διέμεναν αποκλειστικά τα παιδιά τους στο σπίτι. Κάτι ανάλογο συνέβαινε και με τις μητέρες των παιδιών. Οι γλωσσικές διαφορές ανάμεσα στα παιδιά δεν οφειλόταν λόγω της παραμονής των παιδιών στον παιδικό σταθμό ή στο σπίτι (R. Ackerman, 1986, σσ. 14-15).

Η σχέση μεταξύ χρόνου απασχόλησης των γονιών για τα παιδιά τους και της γλωσσικής τους επίδοσης υπήρξε θετική. Οι μητέρες ασχολούνταν περισσότερο με το να διαβάζουν ιστορίες στα παιδιά τους, ενώ οι πατέρες με το να διδάσκουν στα παιδιά τους τα ονόματα των αντικειμένων του περιβάλλοντος. Το μοναδικό στατιστικά σημαντικό εύρημα ήταν, ότι όσο υψηλότερος ήταν ο δείκτης νοημοσύνης των παιδιών, τόσο υψηλότερη ήταν η γλωσσική τους επίδοση. Επίσης όσο πιο πολύ φρόντιζαν οι γονείς με γλωσσικές δραστηριότητες τα παιδιά τους τόσο καλύτερη ήταν η γλωσσική τους επίδοση. Τέλος η ανώτερη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού ήταν συνάρτηση του ανώτερου οικονομικού επιπέδου των γονιών (R. Ackerman, 1986, σσ. 16-22).

Αξιολόγο στοιχείο της έρευνας αυτής είναι το εύρημα ότι, ο πατέρας μετά την είσοδο της μητέρας στον εργασιακό χώρο, ασχολείται πολύ περισσότερο χρόνο με τα παιδιά του σε σχέση με τον πατέρα του οποίου η γυναίκα δεν εργάζεται.

Οι γονείς που στέλνουν τα παιδιά τους στον παιδικό σταθμό, ανεξάρτητα από το είδος της εργασίας τους, διαπιστώνεται ότι τα φροντίζουν περισσότερο σε σχέση με τα παιδιά που δεν πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό.

Μία άλλη διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι ο πατέρας ασχολείται περισσότερο με τα αγόρια παρά με τα κορίτσια. Αυτό επιβεβαιώνεται και με τις έρευνες των Gerwitz & Gerwitz (1968), Lamb and Lamb (1976), Relesky and Harks (1971) et all (R. Ackerman, 1986, σσ. 22-23). Αντίθετα η μητέρα αφιερώνει περισσότερο χρόνο για φροντίδα και για γλωσσική επικοινωνία τόσο με τα αγόρια, όσο και με τα κορίτσια.

Τα συμπεράσματα τα οποία βγήκαν από την παραπάνω έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε σε παιδικούς σταθμούς δεν είναι γενικεύσιμα, γιατί

το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα αυτή ήταν αρκετά μικρό, αλλά και δε λειτούργησαν κάτω από τις ίδιες συνθήκες όλοι οι παιδικοί σταθμοί.

Για τα θέματα της παιδικής γλώσσας στο Μιλάνο της Ιταλίας το 1987-88 διεξήχθη έρευνα με παιδιά ηλικίας 3 χρόνων (F. Proserpio, 1990, σσ. 29-32). Το δείγμα απετέλεσαν 18 αγόρια και 6 κορίτσια. Οι ερευνητές είχαν σκοπό να μελετήσουν: α) τη γλωσσική ικανότητα του παιδιού (φωνολογική, μορφοσυντακτική, σημασιολογική), β) Εάν η κατάκτηση της γλώσσας σχετίζεται με το περιβάλλον από το οποίο προέρχεται το παιδί, και γ) πώς το σχολείο μπορεί να παρέμβει για να ενεργοποιήσει τη γλωσσική ικανότητα του παιδιού. Από την έρευνα αυτή διαπιστώθηκε ότι: 1) τα παιδιά των τριών χρόνων έχουν αναπτύξει τις γλωσσικές τους ικανότητες αλλά απαιτείται περισσότερη ενίσχυση για να αποκτήσουν έναν ακριβέστερο γλωσσικό κώδικα, 2) το κοινωνικο-μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας είναι καθοριστικό για την εξέλιξη της γλώσσας, και 3) οι παιδικοί σταθμοί μπορούν να δραστηριοποιήσουν τη γλωσσική ικανότητα του παιδιού 3 χρόνων. Η έρευνα αυτή τοποθετείται στο θεωρητικό πλαίσιο του Bernstein.

Μία άλλη έρευνα από τις ελάχιστες στην Ελλάδα, του Μπασλή (Γλώσσα 1983, σσ. 51-57 & 1984, σσ. 48-52) μελετά τη χρήση του υποτακτικού λόγου σε παιδιά ηλικίας 4,5 έως 5,5 ετών. Τα υποκείμενα της έρευνας ήταν 60 προερχόμενα από τη μεσοαστική εργατική και αγροτική τάξη. Τα παιδιά αφηγήθηκαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος στη νηπιαγωγό τους α) ένα παραμύθι, και β) πώς πέρασαν το Σαββατοκύριακο.

Από την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας αυτής διαπιστώνεται ότι: α) Τα παιδιά χρησιμοποιούν όλα τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων, β) δεν υπάρχει διαφορά στη χρήση των δευτερευουσών προτασεων ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια, και γ) τα αγόρια και τα κορίτσια της μεσοαστικής τάξης υπερέχουν στη χρήση των δευτερευουσών προτάσεων έναντι των αγοριών και των κοριτσιών των δύο άλλων τάξεων. Και αυτή η έρευνα στηρίχθηκε στη θεωρία Bernstein και στα συμπεράσματα της θεωρίας αυτής.

Με νεότερη έρευνα ο Μπασλής Ι. (Γλώσσα 1996, σσ. 24-35) μελέτησε την ανάπτυξη του υποτακτικού λόγου στη γλώσσα των παιδιών ηλικίας 0 έως 36 μηνών. Η έρευνα αυτή στηρίχθηκε στη γλώσσα της κόρης του Καλλίνας και

τεσσάρων άλλων παιδιών. Η καταγραφή του λόγου της κόρης του ήταν καθημερινή, ενώ των άλλων παιδιών καθε 2 έως 3 εβδομάδες

Από την έρευνα προκύπτει ότι : α) η σειρά εμφάνισης των δευτερευουσών προτάσεων στο λόγο της Καλλίνας ήταν η ακόλουθη (χρονικές, αναφορικές, πλάγιες ερωτήσεις, υποθετικές και τροπικές) β) οι πρώτοι σύνδεσμοι που εμφανίστηκαν στην Καλλίνα ήταν (να, μόλις, που, γιατί, άμα, πως), ενώ οι τελευταίοι (ο οποίος, επειδή, αν, ό,τι, όποιος) και γ) τα παιδιά από το δεύτερο μέχρι τον τρίτο χρόνο της ζωής τους κατακτούν όλη σχεδόν την πολύπλοκη δομή των δευτερευουσών προτάσεων.

Ο ίδιος ερευνητής σε μια άλλη του έρευνα, πιο εξειδικευμένη μελέτησε την ανάπτυξη του φωνολογικού συστήματος του παιδιού. Το υλικό της έρευνας αυτής συγκεντρώθηκε ύστερα από συστηματική παρακολούθηση, παρατήρηση, καταγραφή, μαγνητοφώνηση και περιοδική βιντεοσκόπηση της γλωσσικής συμπεριφοράς α) της κόρης του Καλλίνας και β) 4 άλλων γνωστών παιδιών φίλων του. Η καταγραφή της γλώσσας της Καλλίνας υπήρξε καθημερινή από την ημέρα της γέννησής της, ενώ στα άλλα παιδιά δεν έγινε με την ίδια συστηματικότητα.

Η πρώτη φάση της ανάπτυξης του φωνητικού συστήματος των παιδιών ολοκληρώθηκε στους 10 περίπου μήνες σε ό,τι αφορά τα φωνήεντα, στους 20 για σύμφωνα. Από τον 9ο μήνα κι έπειτα έχουμε τη συνειδητή παραγωγή των πρώτων δισύλλαβων λέξεων με σημασία για την Καλλίνα της λέξης μπαμπά. Οι παραγόμενες λέξεις είναι δισύλλαβες, η δεύτερη συλλαβή εμφανίζεται για πρώτη φορά στους 9 μήνες και 11 μέρες και η πρώτη τρισύλλαβη στους 18 μήνες και 12 μέρες.

Κατά τη δεύτερη φάση της ανάπτυξης των συμφωνικών συμπλεγμάτων μέχρι τον 20ο μήνα τα παιδιά του δείγματος έγιναν ικανά να αρθρώνουν τους φθόγγους στις δισύλλαβες λέξεις στις οποίες δεν υπήρχαν συμφωνικά συμπλέγματα. Από τη στιγμή όμως εκείνη αρχίζει η δεύτερη φάση της κατάκτησης όλων των φωνητικών συμπλεγμάτων.

Μετά την εκμάθηση όλων των φωνητικών συμπλεγμάτων στην ηλικία των 28 μηνών, η Καλλίνα από εκεί και έπειτα πρόφερε σωστά τις λέξεις. Συγκρίνοντας ο ερευνητής τη φωνολογική ανάπτυξη της Καλλίνας με των άλλων παιδιών διαπιστώνει την πρώτη ολοκλήρωση του φωνολογικού

συστηματος και αυτό οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο το οικογενειακό περιβάλλον επικοινωνούσε μαζί της Ι.Μπασλή, (Γλώσσα 1992, σσ. 3-10).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι τέτοιου είδους διαχρονικές έρευνες, όπως του Μπασλή μπορούν να φωτίζουν σε βάθος ένα τομέα της γλωσσικής εξέλιξης, για τη συγκεκριμένη περίπτωση το φωνολογικό, αφού ο ερευνητής μπορεί να ασχοληθεί συστηματικά για την εξέλιξη της γλώσσας μέσα από τη συστηματική παρακολούθηση και καταγραφή της γλωσσικής συμπεριφοράς ενός, δύο ή και τεσσάρων παιδιών.

Με τη διαχρονική της μελέτη η Δ.Κατή (1982, σσ. 269-289) ερευνά την κατάκτηση του νεοελληνικού ρήματος από το παιδί και στηρίζεται κυρίως στη θεωρία του Chomsky. Τα ευρήματά της προήλθαν από τη διαχρονική παρακολούθηση ενός παιδιού 2 : 6 έως 4 : 0 ετών και 21 άλλων παιδιών ηλικίας 2 : 0 έως 4 : 11 ετών. Τα ευρήματά της, όπως ομολογεί και η ίδια, δεν είναι γενικεύσιμα. Όμως μέσα από τα στοιχεία της έρευνάς της, διαφαίνεται η εξελικτική πορεία που ακολουθεί το παιδί για να κατακτήσει το νεοελληνικό ρήμα. Έτσι προκύπτουν ενδείξεις ότι τα παιδιά της ηλικίας αυτής παράγουν τύπους, οι οποίοι είναι μορφολογικά πολύπλοκοι στη γλώσσα των ενηλίκων και ότι η κατάκτηση της γλώσσας δεν είναι θέμα μίμησης όπως πρεσβεύει η εμπειριοκρατική θέση του Skinner.

Την αξία της οικογένειας ως << ισχυρού μαθησιακού περιβάλλοντος >> ως πηγής << γλωσσικών και διανοητικών ερεθισμάτων >> έρχονται να υποστηρίξουν οι Tizard και Hughes (1984. 67) (Ε. Κουτσουβάνου, 1991, σ. 46) με την έρευνά τους που έγινε στη Μ.Βρετανία. Οι ερευνητές αυτοί μαγνητοφώνησαν διαλόγους που πραγματοποίησαν κορίτσια 4 χρόνων με τους δασκάλους τους το πρωί στον παιδικό σταθμό και με τις μητέρες τους το απόγευμα.

Οι ανωτέρω ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι διάλογοι που αναπτύσσονται στο σπίτι παρέχουν μία πλούσια δυναμική, συγκριτικά με τους διαλόγους του παιδικού σταθμού.

Στον παιδικό σταθμό έκαναν 10 διαλόγους ανά ώρα με τους δασκάλους τους, ενώ στο σπίτι 27 και οι διάλογοι που πραγματοποιήθηκαν με τις μητέρες τους ήταν μεγαλύτεροι, πιο σύνθετοι και με πλουσιότερο περιεχόμενο.

Υποστηρίζουν επίσης ότι καθιστούν την οικογένεια σημαντικό μαθησιακό περιβάλλον πέντε παράγοντες :

α) << Στο σπίτι διαπλέκεται ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που μυεί το παιδί στο κοινωνικό κόσμο που ζει.

β) Η μητέρα και το παιδί μοιράζονται μία ζωή μαζί.

γ) Λόγω του μικρού αριθμού παιδιών στο σπίτι οι μητέρες είναι πάντα διαθέσιμες για να απαντούν σε ερωτήσεις που παρέχουν πληροφορίες και να προσφέρουν συντροφιά.

δ) Η μάθηση στο σπίτι είναι συχνά ενσωματωμένη με καταστάσεις που έχουν μεγάλη σημασία για το παιδί.

ε) Υπάρχει συνήθως μια έντονη σχέση αγάπης, φροντίδας και εμπιστοσύνης μεταξύ παιδιού και μητέρας >>.

Στη σύγχρονη εποχή που ζούμε με την αλματώδη ανάπτυξη της τεχνολογίας, η επιρροή του έμφυχου παράγοντα δεν αποτελεί το μονόδρομο για την ανάπτυξη της γλώσσας του παιδιού. Έτσι προκύπτουν και άλλα μέσα που δύνανται να προσφέρουν θετικά ερεθίσματα στη γλωσσική εξέλιξη. Ένα από αυτά τα μέσα είναι η τηλεόραση για την οποία η Κουτσουβάνου υπέθεσε ότι επηρεάζει στη μάθηση της γλώσσας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δημόσιο Νηπιαγωγείο της Αττικής (σχολικό έτος 1989-90) σε 62 παιδιά προσχολικής ηλικίας και εξέτασε τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού σε σχέση με το χρόνο παρακολούθησης συγκεκριμένων τηλεοπτικών προγραμμάτων και τη γλωσσική ικανότητα του παιδιού σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας του.

Η υπόθεση που διατυπώθηκε σχετικά με το μέτρο της γλωσσικής ικανότητας του παιδιού και της ποιότητας από την άποψη της γλώσσας και των τηλεοπτικών προγραμμάτων δεν επαληθεύτηκαν αλλά και ούτε η υπόθεση που αφορούσε συσχέτιση ωρών παρακολούθησης τηλεόρασης και γλωσσικής ικανότητας. Τέλος δεν διαπιστώθηκε σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου της μητέρας και της γλωσσικής ικανότητας του παιδιού. Τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής για να θεωρηθούν γενικεύσιμα, πρέπει να βασιστούν σε ένα πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα (Ε. Κουτσουβάνου, 1991, σσ. 4-85).

Οι F.Franco, L. D' Odoricol, (1990, σσ. 29-63) μελέτησαν την ομιλία των παιδιών. Το δείγμα αποτελούνταν από είκοσι πατεράδες και είκοσι μητέρες με τα παιδιά τους ηλικίας κάτω των τριών ετών και αντίστοιχα 20 άνδρες και 20 γυναίκες χωρίς παιδιά. Οι ερευνητές προσπάθησαν να αξιοποιήσουν τα αποτελέσματα της μελέτης τους για να διατυπώσουν ειδικούς κανόνες, οι οποίοι θα περιείχαν τα γενικότερα χαρακτηριστικά της ομιλίας. Τους κανόνες αυτούς θα ελάμβαναν υπόψη οι γονείς, όταν συνομιλούσαν με τα παιδιά τους.

Οι C.Lewis, S.Gregory, (1987, σσ. 201-216) μελέτησαν την ομιλία των γονέων με τα παιδιά τους. Σε δείγμα 6 μητέρων και 6 πατέρων με τα παιδιά τους ηλικίας 10-15 μηνών, παρατηρήθηκε η συνομιλία τους σε τρεις διαφορετικές δραστηριότητες: α) όταν έπαιζαν με βιβλία, β) όταν έπαιζαν με παιχνίδια και γ) όταν έπαιζαν ελεύθερα παιχνίδια. Διαπιστώθηκε ότι η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι γονείς επηρεάζεται από το είδος του παιχνιδιού που παίζουν με τα παιδιά τους.

H M. Martinez (1983, σσ. 202-209) παρατήρησε την επίδραση του πατέρα σε κορίτσι προσχολικής ηλικίας, όταν του διάβαζε ιστορίες. Τέτοιοι είδους παρατηρήσεις είναι χρήσιμες και πρέπει να υιοθετούνται τέτοιοι τρόποι συμπεριφοράς και από άλλους γονείς για να βοηθήσουν τα παιδιά να γίνουν σκεπτόμενοι και ώριμοι αναγνώστες, αλλά και οι δάσκαλοι να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με το ανωτέρω πρότυπο.

Ο S. Miller (1987, σσ. 2120-2316) μελέτησε τη γλωσσική επικοινωνία μητέρων και πατέρων με τα παιδιά τους. Ο ερευνητής είχε διαπιστώσει ότι δεν υπήρχαν έρευνες που μελετούσαν την επίδραση του πατέρα προς τα παιδιά. Με την έρευνα αυτή μελέτησε 10 αγόρια και 10 κορίτσια 29-39 μηνών. Μαγνητοφωνήθηκε η συνομιλία μητέρων με τα παιδιά και πατέρων με τα παιδιά αντίστοιχα, όταν τους επιδείκνυαν ένα εικονογραφημένο βιβλίο. Η στατιστική επεξεργασία έδειξε ότι οι πατεράδες είχαν μικρότερη γλωσσική επίδραση στα αγόρια. Επίσης διαπιστώθηκε ότι οι πατεράδες όταν συνομιλούσαν με τα παιδιά διαμόρφωναν έναν τύπο γλώσσας, ο οποίος είχε διαφορετική επίδραση στην ανάπτυξη των κοριτσιών και διαφορετική επίδραση στην ανάπτυξη των αγοριών.

Ο C. Barnes (1986, σσ. 1752-1892) εξέτασε τη συνομιλία πατέρων και μητέρων με τα προσχολικής ηλικίας παιδιά τους για να διερευνήσει κατά πόσον η συνεισφορά του πατέρα στη μάθηση της γλώσσας ήταν διαφορετική από αυτή της μητέρας. Παλαιότερες έρευνες υποστήριζαν ότι οι μητέρες ήταν πιο τρυφερές στα παιδιά, ενώ οι πατέρες ήταν λιγότερο τρυφεροί και ότι ο τύπος των ερωτήσεων που υπέβαλαν οι πατεράδες στα παιδιά ήταν ιδιαίτερης σπουδαιότητας για την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης. Στην έρευνα του Barnes πήραν μέρος 16 οικογένειες. Τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες. Τέσσερα αγόρια και τέσσερα κορίτσια με μέση ηλικία 2:5 χρονών και αντιστοίχα αγόρια και κορίτσια μέσης ηλικίας 3:5 χρονών.

Κάθε δυάδα πατέρα παιδιού μαγνητοφωνήθηκε και βιντεοσκοπήθηκε στο σπίτι του περισσότερο από 30 λεπτά της ώρας, κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού με τις εικόνες ενός βιβλίου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν ήταν οι μητέρες πιο ευαίσθητες από ό,τι οι πατεράδες. Ούτε ότι οι ερωτήσεις των πατεράδων ήταν κάτι διαφορετικό από τις ερωτήσεις των μητέρων. Το φύλο του παιδιού προκαλούσε στους γονείς μεγαλύτερη ζεστασιά και ευαισθησία. Γενικά και οι δύο γονείς ήταν πιο τρυφεροί στα κορίτσια. Οι πατεράδες και οι μητέρες είχαν τις ίδιες απαιτήσεις από τα παιδιά τους.

Ο A. J. Decasper (I. Κουγιουμουτζάκη, 1992, σσ. 49-62) με άλλη έρευνά του στο Νοσοκομείο Masescone του Crensboro στη Βόρειο Καρολίνα αποκάλυψε ότι οι ήχοι των καρδιακών παλμών και της ομιλίας της μητέρας μπορούν να γίνουν αντιληπτοί από το έμβρυο κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης. "Τα ανθρώπινα έμβρυα ακούνε και θυμούνται παραγλωσσικά και γλωσσολογικά συναφείς πλευρές της συνηθισμένης ομιλίας της μητέρας τους". Τα νεογέννητα δύνανται να διακρίνουν και να αναγνωρίζουν τη φωνή της μητέρας τους την οποία άκουγαν πριν γεννηθούν. Επομένως η συμβολή της μητέρας για τη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού είναι καθοριστική και από την περίοδο της εμβρυακής ηλικίας

Παραθέσαμε από τη διεθνή βιβλιογραφία τις βασικότερες έρευνες που έχουν σχέση με τη συμβολή του πατέρα και της μητέρας στην ανατροφή του παιδιού προσχολικής ηλικίας και τη γλωσσική του εξέλιξη και οι οποίες είναι παρεμφερείς με το θέμα μας.

5 ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με την έρευνά μας αυτή επιδιώκουμε να διερευνήσουμε τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τη φροντίδα και τα γλωσσικά ερεθίσματα που παρέχει το οικογενειακό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα θα μελετήσουμε την επίδραση που ασκεί στο παιδί στα πρώτα χρόνια της ζωής του, η μητρική και πατρική φροντίδα, τα γλωσσικά ερεθίσματα του πατέρα και της μητέρας μέσω των συγκεκριμένων ενεργειών τους αλλά και ο λόγος της καθημερινής τους επικοινωνίας με τα παιδιά, με αποτέλεσμα να εξελιχθεί το παιδί γλωσσικά.

Πιο αναλυτικά θα εξετάσουμε τους τρεις δομικούς άξονες της γλώσσας του παιδιού: τη φωνολογία, τη σημασιολογία και τη σύνταξη, οι οποίοι συνθέτουν τη γλώσσα του παιδιού:

Σκοπός της έρευνάς μας είναι η μελέτη της γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού προσχολικής ηλικίας σε σχέση με την πατρική και μητρική φροντίδα αλλά και το λόγο τους.

Στόχοι μας είναι να διερευνήσουμε :

1. Τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας.
2. Το λόγο πατέρα και μητέρας.
3. Την πατρική και μητρική φροντίδα μέσω των συγκεκριμένων ενεργειών κατά την περίοδο της ανατροφής του παιδιού ηλικίας 2:50-3:50.
4. Να συσχετίσουμε τη γλώσσα του παιδιού με την πατρική φροντίδα και γλώσσα, όπως και τη μητρική φροντίδα και γλώσσα.
5. Να αξιοποιήσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας, διατυπώνοντας συγκεκριμένες παιδαγωγικές προτάσεις.

6 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Είναι πια αποδεδειγμένο ότι η οικογένεια αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην ανάπτυξη του παιδιού και ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Την άποψη αυτή ισχυροποιούν οι ψυχολογικές θεωρίες : α) ψυχαναλυτική, β) συντελεστική μάθηση του Skinner, και γ) θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Ι.Παρασκευόπουλου, 1984, σ. 144).

Η ιδιαίτερη αυτή δύναμη της οικογένειας φαίνεται να προκύπτει από το γεγονός ότι το άτομο παραμένει υπό την άμεση επίδραση της οικογένειας για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, το 1/4 της ζωής του, και ιδιαίτερα στο πρώτο στάδιο της ανάπτυξής του, περίοδος κατά την οποία ο ψυχικός μηχανισμός είναι εύπλαστος. Κατά την περίοδο αυτή δημιουργούνται ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας.

Ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές μελέτες έχουν δείξει ότι η οικογένεια σε σχέση με το παιδί, αναλαμβάνει και του προσφέρει τέσσερις βασικές λειτουργίες:

α) Τη φροντίδα για να ικανοποιήσει βασικές βιολογικές του ανάγκες.

β) Την κοινωνικοποίηση, δηλαδή εκμάθηση από το παιδί μορφών συμπεριφοράς, τις οποίες απαιτεί η κοινωνική ομάδα.

γ) Την ανάπτυξη υγιούς προσωπικότητας, δηλαδή την ενίσχυση και διατήρηση συναισθηματικής ισορροπίας, της κοινωνικής προσαρμογής και κυρίως της ψυχικής υγείας του και

δ) Τη φροντίδα για την ανάπτυξη των γνωστικών του δεξιοτήτων, εξασφαλίζοντάς του ένα περιβάλλον πλούσιο σε μορφωσιογόνα ερεθίσματα (γλωσσικά, πολιτιστικά κλπ).

Επομένως η οικογένεια την οποία απαρτίζουν κυρίως ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά, αποτελεί το πρώτο μας οργανωμένο σχολείο που συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας ενεργοποιώντας και αξιοποιώντας γνωστικές δεξιότητες και νοητικές ικανότητες του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.

Η παρουσία της μητέρας είναι δεδομένη από την περίοδο της εμβρυακής ζωής του παιδιού, μέχρι την περίοδο που θα δημιουργήσει το παιδί δική του οικογένεια. Ο πατέρας απεναντίας δεν φαίνεται να συμμετέχει

ενεργά σ' όλα τα στάδια της ανάπτυξης του παιδιού όσο η μητέρα. Εξάλλου την άποψη αυτή επιβεβαιώνει η έρευνα των Sears, Maccoby και Levin (1957, σ. 8), (C.Klein-R.Pelow, 1982, σ. 7), οι οποίοι μελέτησαν " πώς οι γονείς μεγαλώνουν τα παιδιά τους " και στην οποία ενώ ρωτήθηκαν 379 μητέρες δεν ρωτήθηκε κανένας πατέρας.

Το διεθνές συνέδριο των Βρυξελλών το 1965 που είχε ως αποκλειστικό του θέμα : << Ο ρόλος του πατέρα >> έδωσε το χαρακτηρισμό << ο μεγάλος απών >>. Εντύπωση προκάλεσε η εισήγηση του Αμερικανού αντιπροσώπου καθηγητή κ. Klineberg ο οποίος είπε: " Όταν ετοιμάζα τις σημειώσεις για το συνέδριο μπήκε στο γραφείο ο γιος μου, που είναι 15 χρονών και με ρώτησε με τι ασχολούμαι. Του απάντησα ότι ετοιμάζω την εισήγηση για το ρόλο του πατέρα στην οικογένεια. Ο γιος μου απάντησε: <<πατέρα, άφησε μία άσπρη σελίδα και προχώρησε >>. Με τη φράση αυτή έδειξε την ασάφεια που επικρατούσε για το θέμα << πατέρας >>. Στην Ελλάδα για πρώτη φορά καθιερώθηκε γιορτή του πατέρα στις 22 Ιανουαρίου 1966, γεγονός που αποδεικνύει τον ευρύτερο ρόλο του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού. (Μ.Χουρδάκη, 1982, σσ. 303-304)

Στο 16ο παιδιατρικό συμπόσιο που έγινε στην Αθήνα το 1978 ειπώθηκε ότι << η πατρική αποστέρηση μπορεί να είναι εξίσου σημαντική, όπως και η μητρική και ότι μπορεί να έχει διάφορες επιπτώσεις στην εξέλιξη και στην προσωπικότητα των παιδιών, διαφορετικά στα αγόρια και στα κορίτσια >> (Εφημερίδα: "το Βήμα", 19-10-76). Πολύ σωστά κατέγραψαν στο συμπόσιο την εξίσου σημαντική θέση του πατέρα στην οικογένεια.

Η E.Giberti (Μ.Χουρδάκη, 1982, σ. 311) με την έρευνά της στην Αργεντινή τόνισε τις σκληρές συνθήκες εργασίας του πατέρα. Το 50% των πατεράδων δεν τρώνε μαζί με την οικογένειά τους και οι πατέρες από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα επιστρέφουν στις 9 έως 10 το βράδυ, ενώ στα κατώτερα στρώματα στις 8 το βράδυ. Ωστόσο η παραπάνω ερευνήτρια διαπίστωσε ότι στα παιδιά της Α' και Β' τάξης του Δημοτικού στην Αργεντινή απουσιάζει η πατρική εικόνα. Ανάγλυφη είναι η εικόνα της απουσίας του πατέρα στο παρακάτω δημοσίευμα: "Τα περισσότερα παιδιά έχουν στα μάτια τους την εικόνα του πατέρα να παρακολουθεί τηλεόραση, να διαβάζει την εφημερίδα του, να πηγαίνει για ύπνο ή ακόμα και να απουσιάζει διαρκώς από

το σπίτι. Αυτή ακριβώς η εικόνα φανερώνει την απόσταση που δημιουργείται ανάμεσα στον πατέρα και τα παιδιά και την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ τους. Ο πατέρας θεωρείται από τα παιδιά του σαν ένα μοναχικό πλάσμα, που δεν έχει τις στενές και δοκιμασμένες φιλίες που είναι το χαρακτηριστικό στις μητέρες τους" (Εφημερίδα, τα " Νέα ", 17-12-79).

Η διαχρονική εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας φέρνει τον πατέρα σε διαφορετική θέση από ό,τι ήταν παλαιότερα. Μετέχει ουσιαστικά στην ανατροφή του παιδιού, συνομιλεί και παίζει μαζί του, κάτι που σπάνιζε πριν από 20 χρόνια (Ν.Ματσανιώτη, 1982, σσ. 26-28). Έτσι το παλιό σχήμα, πατέρας στη δουλειά, κουβαλητής και τιμωρός έχει ουσιαστικά τροποποιηθεί. Όσο περισσότερο οι γυναίκες μετακινούνται από τον παραδοσιακό ρόλο τους και μπαίνουν στους εργασιακούς χώρους, τόσο περισσότερο και οι άνδρες θα πλησιάζουν και θα καταγίνονται με αυτές τις ασχολίες που παλιά εθεωρούντο γυναικείες (Κ.Μelville, 1977, σ. 340). Ο Spock (1976) αναφέρει ότι ο ρόλος του πατέρα τώρα είναι πολύ πιο σπουδαίος. Spock (Κ.Μelville, 1977, σσ. 337-338)

Ο Pressman (1980) με έρευνά του σε δείγμα 40 ανδρών βρήκε ότι οι νέοι πατεράδες συμμετέχουν περισσότερο στην ανατροφή του παιδιού από ό,τι οι μεγάλοι πατεράδες. Ανεξάρτητα από την ηλικία του πατέρα η συμμετοχή του είναι μεγαλύτερη μέχρι την ηλικία των 2 ετών Pressman (C.Lewis, 1986, σ. 110).

Οι New and David (1985) (C.Lewis, 1986, σ. 190) παρατηρούν ότι ολοένα και περισσότερο αυξάνει ο αριθμός των πατέρων που θέλουν να συμμετέχουν σε όλες τις πλευρές της φροντίδας για το παιδί. Έτσι διαπιστώνουμε διαχρονικά την αυξανόμενη συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού και το μοίρασμα της φροντίδας ανάμεσα στη μητέρα και στον πατέρα.

Παρατηρείται λοιπόν να μοιράζεται η ανατροφή του παιδιού ανάμεσα στον πατέρα και τη μητέρα με αποτέλεσμα το μοίρασμα αυτό να παρέχει στους πατέρες τη δυνατότητα να εκδηλώσουν και εκείνοι τον πλούσιο συναισθηματικό τους κόσμο (Κ.Βενιοπούλου, 1983, σσ. 93-99). Η φροντίδα στην ανατροφή, η συμμετοχή τους στο παιχνίδι και γενικότερα στη διαδικασία της ανάπτυξης του παιδιού προσδίδει μία ιδιαίτερη ευχαρίστηση στον πατέρα

και το παιδί. Η διαδικασία αυτή προσφέρει τη δυνατότητα για σύμμετρη ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη αγοριών και κοριτσιών.

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενα κεφάλαιά μας, τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού είναι καθοριστικά για τη μετέπειτα εξέλιξη και ολοκλήρωση της προσωπικότητας. Η καθημερινή κατάκτηση νέων εμπειριών, η σύνθεσή τους με παλιότερες συνθέτουν την προσωπικότητα, Giveans & Robinson (M. Shirley et al, 1985, σ. 115). Σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης του είναι απαραίτητη η παρουσία της μητέρας και του πατέρα. Η πατρική και μητρική παρουσία αλλά και η αγάπη είναι ο δίαυλος επικοινωνίας με το παιδί με αποτέλεσμα να ενδυναμώνεται η εύπλαστη παιδική ψυχή για την ισόρροπη αρμονική και πνευματική του ανάπτυξη.

Οι γονείς ικανοποιούν βασικές βιολογικές, ψυχοσυναισθηματικές, γνωστικές και επικοινωνιακές ανάγκες του παιδιού κατά την περίοδο της προσχολικής ηλικίας. Η παρουσία της μητέρας στην ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού είναι δεδομένη, συμβάλλει όμως και στη γλωσσική του εξέλιξη; Εάν και ο πατέρας είναι παρών στη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού, συμβάλλει και αυτός στη γλωσσική του εξέλιξη;

7 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. Στην σύγχρονη συζυγική οικογένεια ο πατρικός ρόλος συνεχώς αναθεωρείται. Ο πατέρας δεν έχει πια το μοναδικό ρόλο του προμηθευτή αγαθών αλλά και του συνυπεύθυνου με τη μητέρα για την ανατροφή του παιδιού. Ο πατέρας σήμερα εξίσου με τη μητέρα ικανοποιεί βασικές ανάγκες του παιδιού, όπως βιολογικές, ψυχοσυναισθηματικές, γνωστικές και επικοινωνιακές ανάγκες.

Το παιδί όμως ανατρέφεται σήμερα και από τους δύο γονείς. Τόσο ο πατέρας, όσο και η μητέρα, συμβάλλουν στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Η καλλιέργεια των γλωσσικών δεξιοτήτων του παιδιού δεν είναι προνόμιο του ενός γονιού, γι αυτό και στηρίζουμε την υπόθεσή μας ότι ο λόγος του παιδιού σχετίζεται και με το πατρικό και με το μητρικό λόγο.

Οι ενέργειες αυτές συνθέτουν την τυπική - ουσιαστική πατρική και μητρική φροντίδα. Αυτό διαπιστώνεται και από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας μας. Σύμφωνα με τα παραπάνω διατυπώνουμε τις παρακάτω υποθέσεις:

α) Η πατρική ουσιαστική και τυπική φροντίδα, έχει σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

β) Η μητρική ουσιαστική και τυπική φροντίδα, έχει σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

γ) Η πατρική και μητρική ουσιαστική και τυπική φροντίδα, έχει σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

B. Η καλλιέργεια των γλωσσικών δεξιοτήτων του παιδιού δεν είναι προνόμιο του ενός γονιού, δεδομένου ότι το παιδί σήμερα ανατρέφεται και από τους δυο γονείς. Η θέση αυτή μας οδηγεί στη διατύπωση των υποθέσεων:

α) Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού σχετίζεται με το λόγο του πατέρα.

β) Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού σχετίζεται με το λόγο της μητέρας.

γ) Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού σχετίζεται με τον πατρικό και μητρικό λόγο.

Γ. Το μορφωτικό - οικονομικό επίπεδο της οικογένειας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη ψυχοπνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Τα

παιδιά που ανατρέφονται σε ένα οικογενειακό περιβάλλον με φτωχούς και αμόρφωτους γονείς έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να έχουν μικρότερη μόρφωση και όχι καλή επαγγελματική αποκατάσταση, γιατί στερούνται μορφωτικών ευκαιριών και άλλων πολιτιστικών αγαθών Μ. Βάμβουκα, 1987, (Γλώσσα 13, σσ. 40-54 & 15, σσ. 38-49) και (Μ. Τζάνη 1988). Πάνω σε αυτά στηρίζονται οι υποθέσεις μας:

α) το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα σχετίζεται με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

β) το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας σχετίζεται με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Δ. Τα παιδιά που διαμένουν σε αστικά κέντρα έχουν διαφορετική γλωσσική εξέλιξη συγκριτικά με εκείνα που διαμένουν σε αγροτικά ή ημιαστικά κέντρα. Σύμφωνα μ' αυτή τη θέση διατυπώνουμε την υπόθεση: Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού σχετίζεται με τον τόπο διαμονής του (πόλη-ύπαιθρος).

Ε. Ο παραδοσιακός τύπος οικογένειας στην οποία διαμένουν πέρα του ζευγαριού και των παιδιών, παπούς-γιαγιά και θεία-θείος τείνει να διαλυθεί. Τη θέση της καταλαμβάνει η σύγχρονη συζυγική οικογένεια. Σύμφωνα με τους δύο τύπους οικογένειας διατυπώνουμε την υπόθεση μας. Τα παιδιά τα οποία ανατρέφονται σε πολυμελείς οικογένειες, διαφέρουν γλωσσικά από τα παιδιά που ανατρέφονται σε ολιγομελείς.

ΣΤ. Από τις έρευνες των Polit Denise F. 1987 (Journal of Marriage and the family, 49 σσ. 309 - 325) και Shulan J. et al 1996, 67 σσ 387 - 395 και Wang F. et al 1992 (School Psychology International, 13 σσ. 313 - 321) και Poston Dudley L. et al 1990 (American Journal of sociology, 96, σσ. 433 - 451) που έχουν πραγματοποιηθεί για τα μοναχοπαίδια(Κίνα, Δυτ. χώρες) διαπιστώνεται ότι τα μοναχοπαίδια παρουσιάζουν διαφορετική συμπεριφορά, υπερέχουν στις γνωστικές δεξιότητες και έχουν υψηλότερη επίδοση στα μαθηματικά και στη γλώσσα.

Στα ανωτέρω ερευνητικά δεδομένα στηρίζομε την υπόθεσή μας ότι :Η αυξημένη φροντίδα των γονιών προς το μοναχοπαίδι επηρεάζει τη γλωσσική του εξέλιξη.

Z. Το φύλο του παιδιού διαφοροποιεί τα παιδιά και στο λόγο. Τα κορίτσια διαφέρουν των αγοριών στη γλωσσική εξέλιξη.

H. Ο λόγος ανάλογα με τη δομή του διακρίνεται σε παρατακτικό και υποτακτικό. Ο παρατακτικός λόγος έχει απλές δομές και εκφράζονται απόψεις ή θέσεις χωρίς πλήρη αιτιολογία. Ο υποτακτικός λόγος αντίθετα έχει ακριβέστερη δομή, αναζητούνται αιτιώδεις σχέσεις και τεκμηριώνονται οι διατυπώμενες απόψεις. Σύμφωνα με την παραπάνω διάκριση διατυπώνουμε τις υποθέσεις:

α) Ο παρατακτικός και υποτακτικός λόγος του παιδιού σχετίζεται με τον παρατακτικό και υποτακτικό λόγο του πατέρα.

β) Ο παρατακτικός και υποτακτικός λόγος του παιδιού σχετίζεται με τον παρατακτικό και υποτακτικό λόγο της μητέρας.

Για την πληρέστερη αποσαφήνιση των εννοιών στις οποίες προαναφερθήκαμε, ακολουθεί ο εννοιολογικός προσδιορισμός βασικών όρων των υποθέσεων της έρευνάς μας.

8 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

8.1 Η έννοια της γλώσσας.

Η εργασία μας εμπίπτει στο χώρο της Ψυχογλωσσολογίας κατά ένα μεγάλο μέρος της και ως ένα σημείο άπτεται της Κοινωνιογλωσσολογίας. "Η Ψυχογλωσσολογία μελετά τη σχέση η οποία υπάρχει ανάμεσα στη γλωσσική συμπεριφορά και τους ψυχολογικούς μηχανισμούς που συνοδεύουν, υποβαστάζουν ή κατευθύνουν τη συμπεριφορά αυτή. Η Κοινωνιογλωσσολογία η οποία μελετά τους τρόπους με τους οποίους η γλώσσα επηρεάζεται από κοινωνικές διαφορές ανάμεσα στα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας" (Ε.Φιλιππάκη-Warburton, 1992, σ. 15).

8.1.1 Τι είναι γλώσσα.

"Γλώσσα είναι κώδικας σημείων ορισμένης μορφής (γλωσσικής) με την οποία είναι δυνατή η επικοινωνία μεταξύ των μελών μίας γλωσσικής κοινότητας ". Με τον όρο **κώδικα** εννοούμε ένα περιορισμένο αριθμό στοιχείων (φθόγγους, σημασίες, συντακτικά σχήματα, κανόνες) με απεριόριστη δυνατότητα συνδυασμών για την παραγωγή προτάσεων. **Γλωσσικό σημείο** είναι ο συμβατικός συνδυασμός μίας ορισμένης σημασίας με μία ορισμένη μορφή. Με τον όρο **επικοινωνία** εννοείται όλη η διαδικασία της γλωσσικής συνεννοήσεως, εκπομπή και λήψη μηνυμάτων και **γλωσσική κοινότητα** είναι το σύνολο των ανθρώπων που μιλούν την ίδια γλώσσα "(Χ. Χαραλαμπίκη, 1992, σ. 23).

8.2 Γραμματικές μονάδες.

Η γλώσσα απαρτίζεται από διάφορα στοιχεία τα οποία συντιθέμενα μας δίνουν λέξεις, μορφήματα, προτάσεις. Ας δούμε πολύ σύντομα ποιά είναι τα στοιχεία αυτά.

α. Φώνημα (Phoneme)

Φώνημα είναι ένας φθόγγος με διαφοροποιητική σημασιολογική λειτουργία. Συνδυάζοντας μία σειρά φωνημάτων με ένα σταθερό φθογγολογικό περιβάλλον παίρνουμε απ' αυτούς τους συνδυασμούς και διαφορετικές λέξεις, π.χ. ρίνο [ρίνω], τίνο [τίνω]. Η χρήση του χειλικού φθόγγου (π) στο αρχικό σημείο μας δίνει μία έννοια και του οδοντικού (τ) στο ίδιο σημείο μας δίνει μία άλλη. Οι φθόγγοι (π) και (τ) στα παραδείγματα λέμε ότι βρίσκονται σε σχέση αντίθεσης ο ένας με τον άλλο και αποτελούν δύο διαφορετικά φωνήματα της ελληνικής (Γ.Μπαμπινιώτη, 1980, σσ. 157-160, Ε.Φιλιππάκη-Warburton, 1992, σ. 50 και Γ.Χατζηβσιλείου, 1985, σ. 52).

β. Μόρφημα

Μόρφημα είναι η ελάχιστη σημασιολογική μονάδα. Κάθε λέξη μπορεί να αποτελείται από ένα ή και περισσότερα μορφήματα (βάφ-ω, βαφ-είο). Τα μορφήματα διαιρούνται σε λεξικά μορφήματα και γραμματικά. Οι άκλιτες λέξεις και τα θέματα των κλιτών λέξεων ονομάζονται λεξικά μορφήματα, ενώ οι καταλήξεις ονομάζονται γραμματικά μορφήματα (Γ.Μπαμπινιώτη, 1980, σσ. 160-165 και Γ.Χατζηβσιλείου 1985, σ. 53).

γ. Πρόταση

Η μορφολογία ασχολείται με την εσωτερική δομή της λέξης ενώ η σύνταξη μελετά τους κανόνες με τους οποίους οι λέξεις συντάσσονται μέσα σε μεγαλύτερες ενότητες. Η πιο μεγάλη γλωσσική ενότητα είναι η πρόταση

(Ε.Φιλιππάκη-Warburton, 1992, σ. 95 και Ν.Chomsky (μεφρ. Φ.Καβουκόπουλου), 1991, σ. λα΄).

Η παραδοσιακή γραμματική που θεωρεί τη γλώσσα ως άμεση έκφραση της νόησης ορίζει "την πρόταση ως το γλωσσικό εκείνο τύπο που εκφράζει μία πλήρη σκέψη". Η νεότερη γλωσσολογία απορρίπτει τέτοιου είδους ορισμούς επειδή είναι ασαφείς. Ο επικρατέστερος ορισμός έχει δοθεί από τον δομιστή L. Bloomfield ο οποίος υποστηρίζει ότι " η πρόταση είναι ο μέγιστος γραμματικά ανεξάρτητος γλωσσικός τύπος ".

Σύμφωνα με τη δομική γραμματική, πρόταση είναι "το δομικό σχήμα του λόγου που απαρτίζεται απαραίτητως από δύο συστατικά, μία Ο.Φ. και μία Ρ.Φ." (Γ.Μπαμπινιώτη, 1980, σ. 169).Κατά τον Chomsky αποτελείται από ιεραρχική δομή με δύο τουλάχιστον επίπεδα έκφρασης, τη βαθιά δομή (D-Structure) που μπορεί να μετασχηματιστεί σε επιφανειακή δομή (S-Structure) Ν. Chomsky, (D.Ingram, 1989, σ. 25 και Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, 1989, σσ. 13-26) και Ν. Chomsky (μεταφρ. Καβουκόπουλου) 1991, σσ. μγ΄)

8.2 Η έννοια της οικογένειας

Ο σκοπός της οικογένειας ως κοινωνικός θεσμός είναι η συνέχεια της κοινωνίας, και η μεταβίβαση του πολιτισμού από τη μια γενιά στην άλλη ως τρόπου ζωής και ύπαρξης. Ο χαρακτήρας της είναι αφενός μεν δημόσιος επειδή αφορά την οργάνωση του συλλογικού βίου, αφετέρου ιδιωτικός επειδή αφορά την οργάνωση του ιδιωτικού βίου (Λ. Μουσούρου, 1989, σ. 15).

Η οικογένεια επίσης είναι θεσμός γιατί συνίσταται σ' ένα πλέγμα σχέσεων μεταξύ κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων (σύζυγος, μητέρα, γιος, αδελφός) (Λ. Μουσούρου, 1989, σ. 16).

Η οικογένεια από κοινωνιολογικής πλευράς διακρίνεται στη:

α) Σύγχρονη συζυγική οικογένεια - οικογένεια πυρήνα. Σ' αυτή συνυπάρχουν πατέρας, μητέρα, παιδιά.

β) Παραδοσιακή εκτεταμένη. Σ' αυτή συνυπάρχουν εκτός από τους γονείς, ο παππούς, η γιαγιά και μερικές φορές θείοι, θείες, ανύπαντρα μέλη της οικογένειας (Λ. Μουσούρου, 1985, σ. 23).

Με βάση τη δομή εξουσίας διακρίνουμε τρεις βασικές μορφές οικογένειας: " μητριαρχική ", " πατριαρχική ", " συντροφική "(Ι. Πυργιωτάκη, 1984, σσ. 3-22 και C Siervo, xx, σσ. 7-10). Στη μητριαρχική μορφή δεσπάζουσα θέση στην οικογένεια κατέχει η μητέρα. Με τον υποβιβασμό του γυναικείου φύλου, η γυναίκα αποκόπηκε από κάθε κοινωνική λειτουργία και οι αρμοδιότητές της περιορίστηκαν μέσα στο σπίτι. Κεντρική θέση στην οικογένεια κατείχε ο πατέρας. Έτσι η οικογένεια πέρασε στη δεύτερη μορφή της, την πατριαρχία. Ωστόσο και αυτό το σχήμα υπέστη διάφορες τροποποιήσεις και η υπερβολική εξουσία του πατέρα χαλάρωσε, αλλά τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην οικογένεια που είχε ο πατέρας της πατριαρχίας, διαδέχτηκε η συντροφική οικογένεια. Σ' αυτό τον τύπο οικογένειας, παρατηρούμε την ισότιμη συμμετοχή του άντρα και της γυναίκας στις εργασίες της οικογένειας και σε όλες γενικά τις δραστηριότητες. Ο τύπος αυτός της οικογένειας τείνει να επικρατήσει σήμερα και στη δική μας χώρα.

8.2Εξέλιξη του θεσμού της οικογένειας

Οι σχέσεις των δυο φύλων για αρκετά χρόνια ήταν αυστηρά καθορισμένες. Μετά το τέλος της μητριαρχίας η κοινωνία μετατράπηκε σε ανδροκρατική πατριαρχική. Όλες οι δραστηριότητες συγκεντρώθηκαν στα χέρια του άνδρα, με αποτέλεσμα να καταστεί κυρίαρχος στον τομέα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, της οικονομικής δύναμης, της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας και της σεξουαλικής ελευθερίας (Μ. Χουρδάκη, 1989, σ. 23).

Η γυναίκα είχε αποδεχτεί την εξάρτησή της από έναν άνδρα: πατέρα, αδελφό ή σύζυγο. Η κοινωνική της θέση ήταν συνάρτηση της θέσης του άνδρα. Η ενασχόληση όμως της γυναίκας στο χώρο της παραγωγής την οδήγησε σταδιακά στην οικονομική ανεξαρτησία και ακολούθως ανεξαρτητοποιήθηκε κοινωνικά και νομικά.

Μεγάλα άλματα έγιναν κατά το 19ο και 20ο αιώνα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι προοπτικές για την ισότητα των δύο φύλων. Έως τα μέσα του περασμένου αιώνα είχαν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι μόνο οι

άνδρες. Στην Ελλάδα το δικαίωμα αυτό απέκτησε η γυναίκα μόλις το 1952. Οι άνδρες είχαν το δικαίωμα να κληρονομήσουν περιουσιακά στοιχεία, οι προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις ήταν αποκλειστικό προνόμιο των ανδρών, αλλά και οι εξωσυζυγικές δραστηριότητες.

Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο η βιομηχανική ανάπτυξη ελαχιστοποιεί την αντρική μυϊκή υπεροχή. Ο μύθος της πνευματικής κατωτερότητας της γυναίκας καταρρίπτεται και η αμειβόμενη επαγγελματική ενασχόλησή της δημιουργεί την ανεξαρτησία της (Μ.Χουρδάκη, 1989, σ. 24).

Με την ανάληψη εξωοικογενειακών ρόλων από τη μητέρα μειώνεται ο χρόνος ενασχόλησής της με τα παιδιά. Το γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη εξεύρεσης άλλων φορέων για τη φροντίδα των παιδιών Μ.Κελπανίδη (Ε.Αγάθωνος - Γεωργοπούλου, 1993, σ. 26).

8.2.2 Προετοιμασία για τη νέα οικογένεια.

Η απόφαση τόσο του άνδρα, όσο και της γυναίκας να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια προϋποθέτει να έχουν κάνει βίωμα τη φάση του "αδέσμευτου ενήλικα", δηλαδή ανάμεσα στην οικογένεια καταγωγής και την καινούργια οικογένεια αναπαραγωγής Θ.Δραγώνα, (Ε.Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1993, σ. 232).

Κατά την περίοδο αυτή συντελείται ο αποχωρισμός από την οικογένεια καταγωγής. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η διαφοροποίηση του νέου ατόμου και κυρίως του εφήβου σε σχέση με τη γονεϊκή οικογένεια, η ανάπτυξη σχέσεων με ομηλικούς, η επιλογή τρόπου ζωής και τα θεμέλια για την επαγγελματική του απασχόληση.

Άλλη προϋπόθεση δημιουργίας νέας οικογένειας είναι η ψυχολογική ωριμότητα των δύο νέων που πρόκειται να συνάψουν σχέση γάμου (Μ. Χουρδάκη, 1989, σσ. 15-18).

Η ψυχολογική ωριμότητα είναι μια σφαιρική ιδιότητα του ατόμου που αναφέρεται στην ολοκληρωμένη διαμόρφωση της προσωπικότητας και στην σταθερή και υπεύθυνη τοποθέτηση απέναντι στα προβλήματα της ατομικής και κοινωνικής ζωής.

Το ψυχολογικά ώριμο άτομο είναι εκείνο που έχει κατακτήσει σε μικρό ή μεγάλο βαθμό τις παρακάτω ιδιότητες:

Να κατέχεται από αυτογνωσία, δηλαδή να γνωρίζει και να μπορεί να κάνει διάκριση των θετικών και αρνητικών στοιχείων της προσωπικότητάς του.

Να σκέπτεται αυτοκριτικά χωρίς να υποτιμά ούτε να υπερεκτιμά τον εαυτό του και να αναγνωρίζει τα λάθη του.

Να αναλαμβάνει τις ευθύνες του για τους ρόλους του στην οικογενειακή, επαγγελματική και κοινωνική ζωή.

Να διακατέχεται από πνεύμα συνεργασίας και παραδοχής με τους συνανθρώπους του.

Να εισέρχεται στη θέση του άλλου και να τον κατανοεί.

Να τιθασεύει τον εγωκεντρισμό του.

Να χαίρεται για τις θετικές πτυχές της ζωής και να αισιοδοξεί.

Να απαλλάσσεται από τα κατάλοιπα της παιδικής και εφηβικής του ηλικίας (εγωκεντρισμός, αποφυγή ανάληψης ευθυνών, άρνηση συνεργασίας, φυγή, απομόνωση).

Να έχει πάντα στη μνήμη του ότι είναι μέλος της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας μέσα στην οποία αξιοποιεί τις ικανότητές του, βοηθώντας την υλοποίηση κοινωνικών προγραμμάτων της κοινωνικής ζωής.

Η συγκέντρωση όλων αυτών των ιδιοτήτων είναι δύσκολη υπόθεση παρότι είναι δυνατή η προσέγγιση με απώτερο στόχο τη σταδιακή πορεία προς την ωριμότητα.

Η έλλειψη αυτών των στοιχείων καθιστούν δυσχερή τη δημιουργία μιας αρμονικής οικογένειας που να προσδοκά τη γέννηση υγιών παιδιών. Τα ψυχολογικά ώριμα άτομα φτιάχνουν αρμονικά συζυγικά ζευγάρια που επιδιώκουν τη δημιουργία ήρεμου περιβάλλοντος στην οικογένεια για την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού (Σ.Βοσνιάδου, 1992, σσ. 128-135).

8.2 Μετάβαση στο γονεϊκό ρόλο

Ανεξάρτητα όμως από το πόσο είναι ψυχολογικά ώριμο το ζευγάρι, στην πορεία της νέας ζωής του θα βιώσει καινούριες ανακατατάξεις.

Η εγκυμοσύνη αποτελεί μία δύσκολη περίοδο τόσο για τη μητέρα όσο και για τον πατέρα. Οι αλλαγές αυτές επιφέρουν ψυχολογικές επιπτώσεις τόσο στο ζευγάρι όσο και στο έμβρυο.

Για τη μητέρα η εγκυμοσύνη αποτελεί μια περίοδο αναταραχής δεδομένου ότι οι βιολογικές και ψυχολογικές αλλαγές που τη συνοδεύουν επηρεάζουν τη στάση της απέναντι στο νεογέννητο.

Ο πατέρας βιώνει και αυτός τη δική του ψυχική περιπέτεια κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης της γυναίκας του. Παρ' όλες τις δοκιμασίες και εντάσεις που ζει του παρέχεται ψυχολογικά η δυνατότητα να βιώσει τη μαλλοντική σχέση με το παιδί.

Η σχέση βρέφους-πατέρα-μητέρας αρχίζει από την περίοδο της εγκυμοσύνης και είναι καθοριστική για την ανάπτυξη του παιδιού. Θ. Δραγώνα (Ε. Αγάθωνος Γεωργοπούλου, 1993, σσ. 232-233).

8.2 Λειτουργία της οικογένειας

Η οικογένεια επιτελεί διάφορες λειτουργίες οι οποίες μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερις κατηγορίες : α) αναπαραγωγικές, β) οικονομικές, γ) εκπαιδευτικές, και δ) ψυχολογικές (Λ. Μουσούρου, 1989, σσ. 19-22).

α) Η αναπαραγωγική λειτουργία αποτελεί την πιο βασική λειτουργία της οικογένειας γιατί πρόκειται για την εξασφάλιση της βιολογικής αναπαραγωγής της κοινωνίας.

β) Οι οικονομικές λειτουργίες διαφοροποιούνται περισσότερο έναντι των άλλων λειτουργιών ως αποτέλεσμα του κοινωνικού εκσυγχρονισμού. Στις παραδοσιακές κοινωνίες η κατανομή της εργασίας εξαρτάται από το φύλο δηλαδή " ανδρικές " και " γυναικείες " εργασίες. Η οικογένεια σ' αυτές τις κοινωνίες αποτελεί μία πλήρη οικονομική μονάδα δηλαδή μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης. Στις σύγχρονες κοινωνίες το κέντρο παραγωγής παύει πια να είναι το σπίτι, αλλά το εργοστάσιο όπου στο χώρο αυτό δεν είναι πια ενεργή η οικογένεια ως ομάδα, αλλά είναι οικονομικά ενεργά μέλη της οικογένειας ως άτομα. Η βιομηχανική οικονομία παράγει αγαθά τα οποία προσφέρει στα μέλη της οικογένειας.

γ) Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση της πολιτισμικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Οι λειτουργίες αυτές διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: I) λειτουργίες που αποσκοπούν στην απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων, απαραίτητες για την παραγωγή και II) λειτουργίες κοινωνικοποίησης, οι οποίες από τη μεριά του κοινωνικού συνόλου βοηθούν στη μεταβίβαση της κοινωνικής κληρονομιάς, του πολιτισμού από τη μια γενιά στην άλλη, ενώ από την πλευρά του ατόμου η κοινωνικοποίηση σημαίνει εσωτερίκευση των κανόνων συμπεριφοράς, και

δ) Οι ψυχολογικές λειτουργίες συνίστανται στην ικανοποίηση των ατόμων να έχουν το αίσθημα της ασφάλειας και να απολαμβάνουν της στοργής των συνανθρώπων τους.

8.5 Πατέρας

Ο θεσμός της οικογένειας δεν παρέμεινε στατικός και αμετάβλητος. Η οικογένεια όπως αναφέραμε πέρασε από διάφορους τύπους ανάλογα με την εσωτερική της δομή και τη δομή της εξουσίας. Μέσα από το πλέγμα των αλλαγών που συντελέστηκαν ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια επηρεάστηκε και τροποποιήθηκε.

Ο ρόλος του πατέρα διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στην Αμερική άρχισε να διαφοροποιείται τα τελευταία χρόνια. Ο μέσος όρος συμμετοχής του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού έχει αυξηθεί, όμως η αύξηση δεν ήταν θεαματική. Παρ'όλα αυτά συνεχίζουν ακόμα και σήμερα οι πατέρες να λειτουργούν σύμφωνα με το παραδοσιακό σχήμα. Ανεξάρτητα από την έκταση της συμμετοχής στην ανατροφή του παιδιού, ο πατέρας φαίνεται να επιδρά θετικά στο παιδί (M. Lamb, 1987, σ. 22).

Τα τελευταία χρόνια στη Μ. Βρετανία παρατηρείται μία στροφή της έρευνας προς τον πατέρα. Οι ερευνητές στη βρετανική κοινωνία επιβεβαιώνουν ότι ο πατρικός ρόλος συνεχώς διαφοροποιείται, με αποτέλεσμα οι γυναίκες να μοιράζονται με τους άνδρες την ανατροφή του παιδιού. Το φαινόμενο της ανεργίας οδηγεί τους άνδρες να ασχολούνται περισσότερο με το παιδί. S. Jacson (M. Lamb, 1987, σσ. 53-54).

Το ενδιαφέρον της σουηδικής πολιτείας βελτιώνει ολοένα και περισσότερο τον πατρικό ρόλο αφού καθιερώθηκε η πατρότητα νομοθετικά. Σύμφωνα με τη νομοθετική ρύθμιση οι πατεράδες έχουν τη δυνατότητα να πάρουν 9 μήνες άδεια μετά τον τοκετό και μέχρι να γίνει το παιδί 8 ετών μπορούν να έχουν μειωμένο ωράριο εργασίας κατά δύο ώρες. Παρ' όλα αυτά και παρά την αυξανόμενη πατρική φροντίδα, η συμμετοχή της μητέρας στην ανατροφή του παιδιού είναι πενταπλάσια σε σχέση με του πατέρα. Η αυξανόμενη πατρική συμμετοχή στην ανατροφή του παιδιού καλύπτει τους νέους πατεράδες P. Hwang (M. Lamb, 1987, σσ. 135-136).

Στην Αυστραλία ο πατρικός ρόλος στέκεται στο παραδοσιακό σχήμα. Ο πατέρας φαίνεται να παίζει αρκετά με το παιδί. Η διατήρηση του παραδοσιακού σχήματος οφείλεται στο ιδεολογικό-πολιτικό σύστημα της Αυστραλίας. Παρ'όλα αυτά καταβάλλεται προσπάθεια από το κράτος, όσο και

από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις για να παρακινήσουν τον πατέρα να συμμετέχει στην ανατροφή του παιδιού, παρέχοντάς του κάποιες διευκολύνσεις στην εργασία του. Η κρατική μέριμνα προσανατολίζεται στο να μορφώσει τον πατέρα και να τον πληροφορήσει σε θέματα της πατρότητας G.Russell (M. Lamb, 1987, σσ. 354-355).

Στη χώρα μας ο διαχωρισμός του ρόλου προκύπτει σύμφωνα με το φύλο (Α.Μισέλ, 1981, σ. 291). Ο άνδρας σύμφωνα με το παλαιότερο οικογενειακό δίκαιο ήταν : " ο σύζυγος αρχηγός της οικογένειας, υπεύθυνος για τη συντήρησή της, προμηθευτής και προστάτης (" αφέντης και κύριος του σπιτιού "). Σταυροπούλου (Α.Μισέλ, 1981, σ. 191). Η εξουσία του Έλληνα άνδρα είναι μικρότερη, όσο πιο ψηλό είναι το εκπαιδευτικό και κοινωνικό-οικονομικό του επίπεδο Σαφιλίου Κ. - Rothschild (Α.Μισέλ, 1981, σ. 292). Τα τελευταία χρόνια στην περιοχή της Αθήνας παρατηρείται μία αυξημένη συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού. Η εικόνα αυτή γίνεται εμφανής από τα παρακάτω στοιχεία: Στα μέσα της δεκαετίας του 60 είχε επισημανθεί πως μόνο το 10% των πατέρων σηκωνόταν τη νύχτα που έκλαιγε το παιδί. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας που διεξήχθη το 1983 το παραπάνω ποσοστό έχει σημαντικά αυξηθεί: 28% των μητέρων δήλωσαν πως ο σύζυγος πατέρας σηκώνεται τη νύχτα όταν κλαίει το παιδί. Βασιλείου Γ. (Λ. Μουσούρου 1985, σ. 26).

Παρά τη διαφοροποίηση, που φάνηκε μέσα από τα ευρήματα των ελληνικών ερευνών, αλλά και την αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου στα πλαίσια της ισότητας των δύο φύλων, ο πατρικός ρόλος δεν έχει διαφοροποιηθεί όσο θα αναμέναμε. Ανεξάρτητα όμως με το βαθμό διαφοροποίησης διαφάνηκε μία βελτίωση προς το καλύτερο του πατρικού ρόλου σε σχέση πάντα με το παιδί τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες χώρες που αναφερθήκαμε.

Τον πατρικό ρόλο συνθέτουν επιμέρους λειτουργίες, όπως του πατέρα-παραγωγού του παιδιού, παιδαγωγού, αντικειμένου ταύτισης και φίλου και συντρόφου στις ελεύθερες ώρες (Κ.Κορώση 1990, σσ. 106-129 και Α.Φον Κάνιτζ, 1981, σσ. 28-57). Η σύγχρονη ψυχολογία εξετάζοντας το ρόλο του πατέρα σε σχέση με την ανάπτυξη του παιδιού τον διακρίνει στους

ακόλουθους τύπους (Γ. Κρασανάκη, 1987, 70 και C.Siervo, xx, 18-20): α) αδιάφορο ή απόντα πατέρα, β) τελειοθήρα, γ) φιλόδοξο, δ) υπερπροστατευτικό πατέρα, ε) αυταρχικό πατέρα, και στ) δημοκρατικό πατέρα.

Η ψυχολογία σήμερα δέχεται ότι η απουσία του πατέρα από τη ζωή του παιδιού έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού (R. Parke, 1987, s.10).

8.2β Μητέρα

Πρωταρχικό ρόλο σε κάθε οικογένεια ασκεί η μητέρα. Πιστεύεται ότι η μητέρα εξασφαλίζει τη συναισθηματική ζεστασιά που επιτρέπει στο παιδί να μεγαλώσει και να αναπτυχθεί (Γ.Κρασανάκη, 1987, σ. 66). Από την περίοδο όμως που άρχισε να εγκαταλείπει το ρόλο της νοικοκυράς, ο χρόνος που αφιέρωνε για την αγωγή του παιδιού περιορίστηκε σημαντικά. Παρ' όλα αυτά όμως η μητέρα συνεχίζει να αναπτύσσει ένα φυσικό και ισχυρό δεσμό με το παιδί της. Η αγάπη της αποτελεί βασικό στοιχείο για την ψυχική του ανάπτυξη.

Έρευνες ψυχολόγων απέδειξαν ότι η στέρηση της μητέρας βλάπτει την ψυχική υγεία του παιδιού. Η απουσία της μητέρας, κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής, προκαλεί αισθήματα ανασφάλειας, φόβου, αγωνίας που δύσκολα επουλώνονται. Η έρευνα του Spitz (Ι.Πυργιωτάκη 1984, σ. 49 και Ι.Πυργιωτάκη 1982) σε παιδιά που έμεναν σε ορφανοτροφεία, στερημένα της μητρικής στοργής, παρόλο που το ορφανοτροφείο διέθετε καλή διαβίωση και διατροφή, παρουσίασαν βραδύτητα ανάπτυξης, η γνωστή ως <<ιδρυματογενής καθυστέρηση ή ιδρυματισμός >>. Τα παιδιά αυτά εμφανίζουν συμπτώματα παθολογικής συμπεριφοράς και μπορεί να πάθουν σωματικό και ψυχικό μαρασμό εξαιτίας της μητρικής αποστέρησης.

Παρά τη δεδομένη υποστήριξη του παιδιού από τη μητέρα, στο σύνολό της παρατηρήθηκε διαφοροποίηση που σύμφωνα με την Crittenden (Ε.Αγάθωνος Γεωργοπούλου, 1993, σσ. 110-112) διακρίνεται σε πέντε ομάδες: α) επαρκείς μητέρες, β) οριακές μητέρες, γ) μητέρες που

παραμελούν, δ) μητέρες που κακοποιούν και ε) μητέρες που παραμελούν και κακοποιούν.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού.

Κάθε οικογένεια, μητέρα και πατέρας συνάπτουν μία διαφορετική ψυχοκοινωνική σχέση με τα παιδιά τους με αποτέλεσμα να έχουμε διαφορετική επίδραση σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Με βάση αυτή τη θέση μπορούμε να διακρίνουμε τους γονείς :

α) υπερπροστατευτικούς, β) δημοκρατικούς και συνεργατικούς, γ) αυταρχικούς, και δ) φλεγματικούς. Οι κατηγορίες (γ και δ) επιδρούν αρνητικά στο παιδί και δεν το αφήνουν να εξελιχθεί ομαλά (Ι. Πυργιωτάκη, 1984, σσ. 60-65).

Βασικά στοιχεία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του παιδιού είναι εκείνα που κάθε γενιά μπορεί να φέρει, όπως τα : α) πνεύμα αγάπης, β) η καλλιέργεια θετικού αυτοσυναισθήματος στο παιδί, γ) η συνέπεια λόγων και έργων, δ) η σταθερή συμπεριφορά και των δύο γονιών προς το παιδί, ε) η αποφυγή υπερβολικής αυστηρότητας και στ) οι ευκαιρίες του παιχνιδιού.

Όλα τα παραπάνω δεν είναι κανόνες, αλλά σκιαγραφούν σε γενικές γραμμές τη θετική στάση των γονιών προς τα παιδιά τους.

9 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας παρέχει σαφείς ενδείξεις ότι η οικογένεια συμβάλλει στη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού αλλά και στη γλωσσική του εξέλιξη. Καμιάς όμως έρευνας το αποτέλεσμα δεν είναι γενικεύσιμο, απλά δίνει τη δυνατότητα για περισσότερη διερεύνηση.

Οι ερευνητές συσχέτισαν τη γλώσσα με τη δομή της οικογένειας, δηλαδή κοινωνική προέλευση, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα γονιών. Σε ελάχιστες περιπτώσεις συσχετίστηκαν συγκεκριμένες ενέργειες γονιών με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Στη δική μας έρευνα λαμβάνοντας υπόψη τις θετικές πλευρές των άλλων ερευνών αλλά και τις αρνητικές, θα δώσουμε έμφαση στα λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας, στο ρόλο που παίζουν ο πατέρας και η μητέρα κατά το χρόνο που ανατρέφουν το παιδί τους και ιδιαίτερα το παιδί της προσχολικής ηλικίας. Με την ικανοποίηση των βιολογικών, ψυχοσυναισθηματικών, γνωστικών, μορφωτικών και επικοινωνιακών αναγκών, οι γονείς βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία με το αναπτυσσόμενο παιδί.

Πρόκειται για τη διερεύνηση της πατρικής και μητρικής φροντίδας, του προφορικού λόγου του πατέρα και της μητέρας αλλά και του λόγου του παιδιού της προσχολικής ηλικίας. Την πατρική και μητρική φροντίδα αλλά και το λόγο γονιών-παιδιού είναι αρκετά δύσκολο να προσεγγίσουμε.

Στο παρελθόν η έρευνα για τη μελέτη της γλώσσας του παιδιού ακολούθησε διάφορα στάδια. Τον 19ο αιώνα ορισμένοι επιστήμονες γονείς παρατηρούσαν τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού καταγράφοντας διάφορα στοιχεία που τους ενδιέφεραν. Ακολούθησε η περίοδος 1927-1957 κατά τη διάρκεια της οποίας η μελέτη της γλώσσας διεξήγετο από ειδικούς επιστήμονες με δείγματα πολλών υποκειμένων. Και τέλος η περίοδος των γεωγραφικών γλωσσικών δειγμάτων από το 1957 μέχρι σήμερα. Κατά την περίοδο αυτή η έρευνα διεξαγόταν από ειδικούς ερευνητές, τα δείγματα ήταν μικρά και οι μετρήσεις των γλωσσικών χαρακτηριστικών για τα ίδια τα παιδιά ήταν διαχρονικές (D.Ingram, 1989, σσ. 7-31).

Παρόλο που τα γλωσσικά ημερολόγια παρείχαν ένα πλούτο από πληροφορίες για την εξέλιξη της γλώσσας, αυτός ο τρόπος διερεύνησης δεν μπορεί να υιοθετηθεί για τη δική μας έρευνα. Αν τώρα σταθούμε στη δεύτερη κατηγορία ερευνών μ' ένα πολυπληθές δείγμα δεν είναι δυνατόν να καταγραφούν ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τη γλώσσα παιδιού και ενήλικου και τέλος οι διαχρονικές έρευνες είναι αρκετά χρήσιμες και ενδιαφέρουσες.

Για τη διερεύνηση του λόγου του παιδιού χρησιμοποιήσαμε τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου με συνέντευξη, αφού λάβαμε υπόψη μας τη σχετική βιβλιογραφία, τους κοινωνιολογικούς-ψυχολογικούς παράγοντες, το λόγο των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και το λόγο των γονιών, τη μεθοδολογία άλλων σχετικών ερευνών, την προσωπική μας εμπειρία, α) από την προηγούμενη έρευνα " Η συμβολή του πατέρα στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας", β) ως μέλους οικογένειας που έχω συμβάλλει στην ανατροφή των παιδιών μου και γ) ως δασκάλου με τακτική επικοινωνία με παιδιά και γονείς διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων.

Το ερωτηματολόγιο - συνέντευξη αποτελούνταν από δύο μέρη:

A. Ερωτηματολόγιο - συνέντευξη (1) για παιδιά και

B. Ερωτηματολόγιο - συνέντευξη (2) για γονείς.

Το ερωτηματολόγιο - συνέντευξη (1) για παιδιά περιελάμβανε δέκα (10) ερωτήσεις που αντιστοιχούσαν σε δέκα έγχρωμες εικόνες. Κάθε ερώτηση περιείχε τρία μέχρι πέντε υποερωτήματα που είχαν σχέση με το συγκεκριμένο περιεχόμενο κάθε εικόνας.

A. Η επιλογή των εικόνων σχετίζεται με την κοινωνική προέλευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας και το περιεχόμενο τους κάλυπτε θέματα από τη φύση, την οικογενειακή ζωή όπως μέλη της οικογένειας, φρούτα, ζώα, το σπίτι, τις ασχολίες των γονιών, το όργωμα, τρύγος, ψάρεμα, παιχνίδια στη θάλασσα, κολύμβι και έδινε τη δυνατότητα να περιγράψουν τι βλέπουν αλλά και να απαντήσουν σε σχετικές ερωτήσεις με το περιεχόμενο των εικόνων.

Για την κατασκευή του ερωτηματολογίου-συνέντευξης για παιδιά ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία. Αφού κύριος στόχος μας ήταν η διερεύνηση της γλώσσας των παιδιών προσχολικής ηλικίας, βρήκαμε τα εξής εικονογραφημένα βιβλία: α) Μια μέρα στην παραλία, β) Μία μέρα στην εξοχή,

γ) Η ζωή πάνω στη γη, δ) το νερό και ε) Ο αέρας.

Επισκεφθήκαμε δύο παιδικούς σταθμούς: τον παιδικό σταθμό εργαζομένων στο ΠΕΠΑΓΝΗ, όπου φοιτούσαν παιδιά του ιατρικού και βοηθητικού προσωπικού, τον παιδικό σταθμό στην περιοχή Γούρνες και δύο παιδιά στο σπίτι τους, το ένα στην περιοχή Δειλινών και το άλλο στην περιοχή Χρυσοβαλάντου Ηρακλείου. Εξετάστηκαν συνολικά 12 παιδιά ηλικίας 2:5 έως 3:5 ετών.

Στα παιδιά δείξαμε τις παρακάτω εικόνες και απάντησαν στις ερωτήσεις. Η κάθε εικόνα έδωσε τον παρακάτω αριθμό λέξεων.

A. Βιβλίο: Μία Μέρα στην Εξοχή

1η εικόνα (ντομάτες, πιπεριές, αγγούρια),	M.O. λέξεων	8
2η εικόνα (όταν βλέπεις οπωροφόρα δένδρα)	M.O. >>	10
3η εικόνα (φορτωμένα με μήλα,ροδάκινα κι αχλάδια)	M.O. >>	17,5
4η εικόνα (όταν βλέπεις χωρικούς στα κτήματά τους)	M.O. >>	20
5η εικόνα (κότες-πάπιες-κουνέλια)	M.O. >>	27
6η εικόνα (γουρούνια, αγελάδες, αρνάκια)	M.O. >>	14
7η εικόνα (όταν βλέπεις αμπέλια... σταφύλια)	M.O.	>>
16,5		
8η εικόνα (τρακτέρ να οργώνουν τη γη)	M.O. >>	17

B. Η Ζωή Πάνω στη Γη

9η εικόνα (μερικά ζώα τρέφονται... χορτάρι)	M.O.λέξεων	11
---	------------	----

Γ. Μία Μέρα στην Παραλία

10η εικόνα (όταν βλέπεις τη ψαρόβαρκα γεμάτη ψάρια)	M.O.λέξεων	14,7
11η εικόνα (τους ψαράδες να μπαλώνουν τα δίχτυα τους)	M.O. >>	19
12η εικόνα (όταν βλέπουν ανθρώπους στη θάλασσα)	M.O. >>	14,6
13η εικόνα (ξαπλωμένους στην αμμουδιά)	M.O. >>	23

Κατά το στάδιο αυτό της προ-έρευνας διαπιστώσαμε ότι οι εικόνες ήταν πολλές και τα παιδιά της ηλικίας αυτής δεν ήταν δυνατόν να μείνουν μαζί μας πάνω από 15 λεπτά της ώρας. Επιλέξαμε τελικά τις εικόνες που παρείχαν ένα συγκεκριμένο αριθμό λέξεων και ήταν: α) ευχάριστες, και β) προκαλούσαν το ενδιαφέρον των παιδιών. Τροποποιήσαμε αρκετές ερωτήσεις και καταλήξαμε στις εικόνες 3η, 4η, 5η, 6η, 7η, 8η, 10η, 11η, 12η και 13η που αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο-συνέντευξη (1) για παιδιά : "Μία μέρα στην εξοχή" (1 έως 6), "Μία μέρα στην παραλία" (7 έως 10).

Για την επιλογή των εικόνων αυτών ακολουθήσαμε την εξής πορεία. Από τα παιδιά ζητούσαμε να απαντήσουν : α) τι βλέπουν β) τι είναι αυτό, τι είναι εκείνο και γ) ερωτήσεις σχετικές με το περιεχόμενο της εικόνας.

Β. Το ερωτηματολόγιο - συνέντευξη (2) για γονείς περιελάμβανε είκοσι τρεις (23) ερωτήσεις που αναφερόταν στα :

α) δομικά χαρακτηριστικά της οικογένειας :

Για τη σύνταξη τους ερώτηση (1) έως και τη (10) λάβαμε υπόψη τους κοινωνιολογικούς παράγοντες εκείνους που επιδρούν στην ανάπτυξη του παιδιού όπως είναι το μορφωτικό-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας, η προέλευση (πόλη-κωμόπολη-αστική-ημιαστική περιοχή), το φύλο του παιδιού, η σειρά γέννησης, το μέγεθος της οικογένειας. Τα ανωτέρω στοιχεία μπορεί να είναι δευτερεύουσας σημασίας για την έρευνά μας, όμως ήταν αναγκαία γιατί ελέγχουμε τις μεταβλητές εκείνες που έχουν σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού (Ι. Παρασκευόπουλου, 1984, σσ. 151-159)

β) ενέργειες γονιών :

Για τη σύνταξή τους από την ερώτηση (11) έως και (22) λάβαμε υπόψη μας τους ψυχολογικούς παράγοντες οι οποίοι σύμφωνα με την κεντρική μας υπόθεση συνθέτουν την πατρική και μητρική φροντίδα και δημιουργούν το ανάλογο ψυχολογικό κλίμα που συμβάλλει στην αρμονική ανάπτυξη του παιδιού αλλά και στη γλωσσική του εξέλιξη (Ι. Παρασκευόπουλου, 1984, σσ. 160-168).

Τα δύο μέρη συνθέτουν τον κλειστό τύπο συνέντευξης και ακολουθεί ο ανοιχτός τύπος συνέντευξης. Στο σημείο αυτό τα υποκείμενα της έρευνας θα έχουν αρκετά εξοικειωθεί με τον ερευνητή. Τα ερωτήματα που ακολουθούν έχουν σχέση με τα προηγούμενα, όπου η ελεύθερη διήγηση ενός γεγονότος

από την ανατροφή του παιδιού, την οικογενειακή και κοινωνική ζωή αναπλάθεται στη μνήμη τους.

γ) λόγος γονιών :

Για την διερεύνηση του λόγου των γονιών επιλέξαμε έξι ερωτήματα που αναφέρονταν σε ευχάριστα ή δυσάρεστα γεγονότα, περιγραφή γενικά του παιδιού, διάφορα προβλήματα και θέματα εργασίας ως και τον τρόπο διαμονής τους. Ο κάθε γονιός είχε την δυνατότητα επιλογής να απαντήσει σε ένα ερώτημα της επιλογής του.

Για την κατασκευή του ερωτηματολογίου-συνέντευξης (2) για γονείς, επισκεφτήκαμε τους γονείς των παιδιών στα σπίτια τους, όπου δοκιμάστηκε το ερωτηματολόγιο-συνέντευξη και ακολούθησε η τροποποίηση και οριστικοποίησή του.

Οι τεχνικές που μπορούμε να διερευνήσουμε την πατρική και μητρική φροντίδα είναι το ερωτηματολόγιο και η συνέντευξη. Όσον αφορά τη διερεύνηση του λόγου γονιών-παιδιού μπορεί να επιτευχθεί. α) Με μαγνητοφώνηση της ελεύθερης συνομιλίας τους. β) Της συνομιλίας παιδιού-γονιών, όταν παίζουν δημιουργικά παιχνίδια. γ) Το λόγο του παιδιού, όταν του παρουσιάζουμε εικονογραφημένα βιβλία.

Το ερωτηματολόγιο (1) και (2) συμπληρώθηκε με συνέντευξη. Η συνέντευξη βασίζεται στην επικοινωνία του ερευνητή με το υποκείμενο της έρευνας και παρέχει αρκετές δυνατότητες, αφού η έρευνα μπορεί να διεισδύσει σε βάθος και να εξασφαλίσει ακριβείς πληροφορίες. Χρειάζεται αρκετό χρονικό διάστημα για τη διεξαγωγή της με αποτέλεσμα να χάνονται πληροφορίες επειδή εξετάζονται λιγότερα υποκείμενα. Αντίθετα το ερωτηματολόγιο μπορεί να δοθεί σε περισσότερα υποκείμενα, αλλά η έλλειψη της προσωπικής επικοινωνίας λειτουργεί σε βάρος της ακρίβειας. Για τους λόγους αυτούς προτιμήσαμε κατά τη διεξαγωγή της έρευνάς μας να συμπληρώσουμε το ερωτηματολόγιο με συνέντευξη κλειστού και ανοικτού τύπου (Μ. Βάμβουκα, 1988, σσ. 229 - 246, Α. Carrett (μτφ Μουστάκα), 1960, σσ. 8 - 56, Μ. Duverger (μτφ Παπαδοδήμα), 1976, σσ. 116 - 120 και Β. Φίλια, 1974, σσ. 129 - 143).

Η συνέντευξη για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (1) για παιδιά, ακολούθησε την εξής διαδικασία :

Προτιμήσαμε να επισκεφθούμε παιδιά προσχολικής ηλικίας που φοιτούσαν σε παιδικούς σταθμούς και όχι στο οικογενειακό περιβάλλον τους, γιατί εκεί θα είχαμε τη δυνατότητα να εξετάσουμε ένα μεγαλύτερο αριθμό παιδιών. Από τα παιδιά υπήρχε η δυνατότητα να μας διηγηθούν μία ιστοριούλα ή ένα παραμύθι αλλά λόγω της μικρής τους ηλικίας θα καταγράφαμε λόγο περιορισμένης έκτασης. Καταλήξαμε στην τεχνική της συνέντευξης προβάλλοντας στα παιδιά μία σειρά εικόνων που το περιεχόμενό τους θα τα υποκινούσε και θα τους παρείχε τη δυνατότητα να παράγουν λόγο. Αυτό που μας ενδιέφερε δεν ήταν μόνο ποιές λέξεις τυχαίνει να χρησιμοποιεί το παιδί αλλά και ποιές μπορεί να κατανοεί καθώς και να παράγει (Δ. Κατή, 1992, σ. 42). Σύμφωνα με την E. Clark (Σ. Βοσνιάδου, 1992, σσ. 48-49) τα παιδιά έχουν μάθει να αναγνωρίζουν αντικείμενα που μπορούν να κινούνται μόνα τους αλλά και να κάνουν άλλα να κινηθούν, είναι εξοικειωμένα με αντικείμενα που χρησιμοποιούν για να τρώνε ή για να παίζουν ορισμένα παιχνίδια. Τα παιδιά μιλάνε για το φαγητό, τα μέρη του σώματος, τα ρούχα, τα ζώα, οχήματα, παιχνίδια, αντικείμενα σπιτιού και ανθρώπους.

Η συνέντευξη για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (2) για γονείς, ακολούθησε την εξής διαδικασία :

Επισκεφτήκαμε τους γονείς των παιδιών στο σπίτι τους συμπληρώσαμε το ερωτηματολόγιο (2), με συνέντευξη στις ερωτήσεις 1 μέχρι 22.

Για την διερεύνηση του λόγου των γονιών που αναφέρεται στην 23 ερώτηση η απάντηση σε ένα από τα έξι ερωτήματα μαγνητοφωνήθηκε.

Με την μαγνητοφώνηση του λόγου των γονιών είχαμε την δυνατότητα να καταγράψουμε, όχι στοιχεία από τη ζωή των παιδιών ή την οικογένειά τους όπως οι γονείς νόμιζαν, αλλά το λόγο της καθημερινής επικοινωνίας.

Μετά τη διεξαγωγή της έρευνας ακολούθησε η ταξινόμηση των ερωτηματολογίων και η απομαγνητοφώνηση του λόγου παιδιών και γονιών.

Την πατρική και μητρική φροντίδα διαχωρίσαμε σε δύο επίπεδα : τυπική, και ουσιαστική. Κάθε ερώτηση αποτιμήθηκε με 0, 1, 2 ανάλογα με τη διαβάθμιση των απαντήσεων, π.χ. Όχι = 0, Μ.Φ. = 1, Ναι = 2 .Ο πατέρας που

συγκέντρωνε από 0 έως 31 μονάδες κατατασσόταν στη τυπική πατρική φροντίδα, από 32 έως 44 στην ουσιαστική. Η μητέρα που συγκέντρωνε από 0 έως 37 μονάδες κατατασσόταν στην τυπική μητρική φροντίδα και από 38 έως 44 στην ουσιαστική. Η οριοθέτηση των τιμών της φροντίδας πατρικής και μητρικής έγινε με την διάμεσο η οποία χώρισε τις τιμές σε δύο ίσα μέρη.

Η κωδικοποίηση του μορφωτικού επιπέδου πατέρα και μητέρας χωρίστηκε σε δύο επίπεδα. Το α' επίπεδο (από 6-9 μονάδες), περιελάμβανε απόφοιτους Δημ. Σχολείου, τεχνικών σχολών και Γυμνασίου και το β' επίπεδο (από 12-16 μονάδες), περιελάμβανε απόφοιτους Λυκείου και πτυχιούχους Τ.Ε.Ι, Α.Ε.Ι.

Ανάλογα με τη σύνθεση της οικογένειας έγινε η ταξινόμηση των υποκειμένων σε σύγχρονη οικογένεια (ολιγομελής) της οποίας μέλη ήσαν ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά και παραδοσιακή (πολυμελής) όπου συγκατοικούσαν στο ίδιο νοικοκυριό πέρα των γονιών και παιδιών, παππούς, γιαγιά, θείος, θεία, κλπ.

Σε ό,τι αφορά την κοινωνική προέλευση των υποκειμένων της έρευνας κατατάξαμε τα υποκείμενα που προέρχονται από πόλη (αστική περιοχή) και ύπαιθρο (ημιαστική-αγροτική περιοχή).

Για το λόγο των παιδιών το πρώτο μας βήμα ήταν η απομαγνητοφώνησή του. Ακολούθησε η ανάλυση περιεχομένου.

Η ανάλυση περιεχομένου είναι σύνολο τεχνικών που χρησιμοποιείται στις επιστήμες του ανθρώπου, όπως στη Φιλολογία, Ψυχολογία, Γλωσσολογία, Κοινωνιολογία, Ψυχιατρική. Για τη δική μας έρευνα η ανάλυση περιεχομένου θα χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση του λόγου του παιδιού (κυρίως τους τρεις δομικούς άξονες : φωνολογικό, σημασιολογικό και συντακτικό) και του λόγου γονέων (Μ. Βάμβουκα, 1985, σσ. 263-281 και Μ. Duverger, 1976, σσ. 71-121).

Πριν καταλήξουμε στην οριστική αξιολόγηση του λόγου παιδιών, πήραμε ένα τυχαίο δείγμα του λόγου παιδιών και γονιών από όλα τα κοινωνικά στρώματα του δείγματός μας και οριστικοποιήσαμε τα παρακάτω κριτήρια ποιότητας λόγου παιδιών.

A. 1. Φωνολογικά: α) προσθήκη άλλων φωνημάτων πχ παιδάτσι, χιάλασσαβ) : αφαίρεση-παράλειψη φωνημάτων π.χ. α(ρ)νάκι, παι(γ)νιδάκι.

2. Σημασιολογικά: αν απαντά σωστά στα εικονιζόμενα αντικείμενα που βλέπουν (βλ. πίνακα με σωστές απαντήσεις, λαθεμένες, δεν απάντησε).

3. Σύνταξη: α) Συχνότητα προτάσεων κύριων και δευτερεύουσων, β) τα παιδιά σχηματίζουν προτάσεις με ένα όρο, με δύο, με τρεις, με πάνω από τρεις.

4. Συχνότητα λέξεων: Η λέξη αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την έρευνά μας. Σύμφωνα με τη νέα θεωρία της, η Clark, (Δ. Κατή, 1992, σ. 222) υποστηρίζει ότι η κάθε λέξη αντιπροσωπεύει ένα νόημα και ότι το ανθρώπινο ον ακόμη και το μικρό παιδί είναι από τη φύση του προγραμματισμένο να θεωρεί ότι κάθε λέξη αντιπροσωπεύει και ένα διαφορετικό νόημα.

Ο Brown (1973) (Δ. Κατή, 1992, σσ. 148-149) συστηματοποίησε τη χρήση του λεγόμενου μέσου μήκους εκφωνήματος, (MME ή MLU αγγλικά). Το MME υπολογιζόταν με βάση τον αριθμό των μορφημάτων αν και σε γλώσσες μορφολογικά περίπλοκες, όπως η ελληνική θεωρήθηκε πιο ρεαλιστική η μέτρηση με βάση τον αριθμό λέξεων " (βλ. Stephany, 1985).

Με βάση τις ανωτέρω θέσεις της Clark και του Brown μετρήσαμε τις λέξεις που εμφανίζονται στο λόγο των παιδιών και ακολούθησε η κατηγοριοποίηση, όπως φαίνεται παρακάτω.

1. Ρήματα, βοηθητικά ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα, σύνδεσμοι, αντωνυμίες.
2. είναι, έχω, κάτι, τέτοιο, εκείνο, αυτή, αυτό, εδώ, εκεί, έτσι, αλλιώς, και, ένα
3. Η συχνότητα εμφάνισης α) υποκοριστικών, β) μεγεθυντικών.
4. Ιδιόλεκτα πχ. τραχτερίζει, μπολντοζέρα.
5. Διαλεκτικά στοιχεία
6. Μη αναμενόμενες λέξεις
7. Λέξεις γνωστικής υφής. π.χ Μπλούμ αντί μπάνιο.

B. Κριτήρια ποιότητας λόγου γονιών

- α. Δομή του λόγου: Εμφάνιση παρατακτικού και υποτακτικού λόγου
- β. Λεξιλόγιο: 1. Αριθμός λέξεων 2. Συχνότητα ρημάτων, ουσιαστικών, επιθέτων, επιρρημάτων, συνδέσμων, αντωνυμιών.
- γ. Περιπέτες λέξεις ή φράσεις
- δ. Αοριστολογίες
- ε. Μη αναμενόμενες λέξεις

Η αξιολόγηση του λόγου παιδιών-γονιών μετρήθηκε σύμφωνα με τα παρακάτω κριτήρια :

A. Λόγος παιδιών

1.Λεξιλογικό επίπεδο

Μετρήθηκαν οι λέξεις του λόγου των παιδιών εκτός των άρθρων. (Κάθε λέξη έπαιρνε μια (1) μονάδα π.χ. σύνολο πενήντα (50) λέξεων > πενήντα (50) μονάδες.

2.Σημασιολογικό επίπεδο

Εάν κάθε παιδί αναγνώριζε και απαντούσε σωστά ποιό είναι το αντικείμενο της εικόνας ή απαντούσε χρησιμοποιώντας πρόταση με πλήρες σημασιολογικό περιεχόμενο, έπαιρνε δυο (2) μονάδες.Εάν έδιδε απάντηση λάθος, αλλά η απάντηση ήταν κοντά στο σημασιολογικό περιεχόμενο του αντικειμένου ή της πρότασης έπαιρνε μια (1) μονάδα και τέλος αν δεν απαντούσε έπαιρνε μηδέν (0).

3.Συντακτικό επίπεδο

Μετρήσαμε πόσες προτάσεις περιείχε ο λόγος των παιδιών.Πρόταση με ένα όρο, με δύο όρους, με τρεις όρους και πάνω από τρεις όρους.Ο όρος σε κάθε πρόταση έπαιρνε μια (1) μονάδα π.χ. πρόταση με δυο (2) όρους > δυο (2) μονάδες, πρόταση με τρεις (3) όρους > τρεις (3) μονάδες κ.τ.λ.

Το φωνολογικό μέρος της γλώσσας δε μετρήθηκε για την αξιολόγηση του λόγου αλλά αναλύθηκε ως ξεχωριστός τομέας.Στον τομέα αυτό αναλύσαμε τη συχνότητα παράλειψης ή προσθήκης φωνημάτων.

Ο μέσος όρος του λεξιλογικού, σημασιολογικού και συντακτικού επιπέδου κάθε παιδιού αθροίστηκε και διαιρέθηκε δια τρία.

Μέσος όρος λόγου παιδιού=Λεξ.+ Σημ.+ Συντ./3 π.χ 209 λεξιλ.+82 σημασ.+90 συντακτ.=381 => M.O=381/3=127 μονάδες λόγου παιδιού.

B. Λόγος γονιών

Κάθε λέξη πατέρα ή μητέρας έπαιρνε μια (1) μονάδα εκτός των άρθρων π.χ εάν είχαμε καταγράψει εξήντα τέσσερις (64) λέξεις αυτές ισοδυναμούσαν με εξήντα τέσσερις (64) μονάδες λόγου. Εάν όμως υπήρχαν τρεις περιπτώσεις λέξεις και μια αοριστολογία η τελική βαθμολογία ήταν $[64 - (3+1)]=60$ μονάδες λόγου γονιών.

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια ορίσαμε το βαθμό γλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών και γονιών σε δύο επίπεδα: α) επίπεδο λόγου παιδιών($X=0-81$) και ($Y=82-270$),β)επίπεδο λόγου γονιών:1)Πατέρα:($X=0-70$) και ($Y=71-270$), 2)Μητέρας($X=0-71$) και ($Y=72-409$).

Η οριοθέτηση των τιμών του λόγου παιδιών, πατέρα και μητέρας έγινε με το μέσο αριθμητικό όρο που χώρισε τις τιμές σε δύο επίπεδα.

Τα δεδομένα της έρευνας εισήχθηκαν σε Η/Υ. Η στατιστική τους ανάλυση έγινε με τη βοήθεια του προγράμματος Statgrafics και Excel.

Για τον έλεγχο των υποθέσεων μας χρησιμοποιήσαμε το δείκτη Φ και στατιστικό κριτήριο αξιολόγησης του δείκτη το χ^2

Για τον έλεγχο της διαφοράς των μέσων όρων του λόγου παιδιών πόλης - υπαίθρου, ολιγομελών - πολυμελών οικογενειών, μοναχοπαιδιών μη μοναχοπαιδιών,αγοριών - κοριτσιών και τη σχέση παρατακτικού - υποτακτικού λόγου γονιών - παιδιών χρησιμοποιήσαμε το t κριτήριο.

10 Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

10.1 Τρόπος συλλογής των δεδομένων

Ένας από τους παράγοντες της εγκυρότητας της έρευνας είναι η διεξαγωγή της. Γιαυτό η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε με συνέντευξη από τον ίδιο τον ερευνητή, αφού η φύση της ίδιας της έρευνας είχε να κάνει με το λόγο των παιδιών αλλά και των γονιών. Η προσωπική επικοινωνία του ερευνητή ήταν βασική προϋπόθεση για την εγκυρότητα της έρευνας. Αυτό όμως δημιούργησε πρόβλημα γιατί έπρεπε: α) Να επικοινωνήσουμε πρώτα με τις Διευθύνσεις των παιδικών σταθμών και να τους δώσουμε να κατανοήσουν το σκοπό της έρευνας, β) Να γνωρίσουμε τα παιδιά που ήταν αρκετά για να μπορέσουμε να αρχίσουμε την έρευνα και γ) Να έρθουμε σε τηλεφωνική επικοινωνία με τους γονείς για να οριστεί η μέρα και η ώρα της συνέντευξης στο σπίτι τους. Αυτό δημιουργούσε άλλες δυσκολίες, γιατί έπρεπε να επισκεφθούμε αρκετά νοικοκυριά μακριά από τον τόπο διαμονής μας, γεγονός που απαιτούσε αρκετό χρόνο και οικονομικό κόστος.

Παρά τις αντίξοες συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας όλα λειτούργησαν ομαλά ακόμα και στις πιο απομονωμένες περιοχές από την έδρα του ερευνητή. Οι Διευθύντριες των παιδικών σταθμών μας δέχτηκαν με ιδιαίτερη ευχαρίστηση. Η πλειοψηφία των μικρών παιδιών συνεργάστηκε άνετα μαζί μας και οι γονείς ανταποκρίθηκαν όλοι στο να μας δεχθούν σπίτι τους, με αποτέλεσμα να ξεπεραστεί το προβλεπόμενο όριο του δείγματος 1% του πληθυσμού των γεννήσεων, δηλαδή 123 παιδιά.

10.2 Τόπος και χρόνος συλλογής των δεδομένων

Η έρευνα περιορίστηκε στους τέσσερις νομούς της Κρήτης για τους εξής λόγους:

α) Κρίναμε ότι η Κρήτη αποτελεί μικρογραφία της Ελλάδος, δεδομένου ότι σ' αυτήν συγκεντρώνονται όλες οι κατηγορίες του πληθυσμού: ορεινός, πεδινός και παραθαλάσσιος, αγροτικός και αστικός πληθυσμός και με την έννοια αυτή αντιπροσωπεύει την ελληνική πραγματικότητα.

β) Ο έλεγχος του δείγματος σε όλη την ελληνική επικράτεια ήταν δύσκολος δεδομένου ότι έπρεπε να επισκεφτούμε δεκάδες νοικοκυριά και παιδικούς σταθμούς απομακρυσμένων περιοχών της Ελλάδος.

Καταλήξαμε στις παρακάτω περιοχές της Κρήτης:

1. Ν. Ηρακλείου: Ηράκλειο, Αρχάνες, Κάτω Ασίδες.
2. Ν. Λασιθίου : Νεάπολη, Άγιο Νικόλαο, Γρα Λυγιά, Ιεράπετρα, Τζερμιάδω.
3. Ν. Ρεθύμνου : Ρέθυμνο, Ανώγεια.
4. Ν. Χανίων : Χανιά, Βάμος.

Η προέρευνα διεξήχθη στην πόλη Ηρακλείου από 15 Οκτωβρίου έως την 10 Νοεμβρίου 1993. Μετά τη δοκιμή των μεθοδολογικών μας εργαλείων και την αξιολόγηση των δεδομένων της προέρευνας άρχισε κανονικά η έρευνα. Το δείγμα μας αντλήσαμε από διάφορους παιδικούς σταθμούς των οποίων τα παιδιά ανήκαν σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα.

Α' Ν. Ηρακλείου:

Αρ. παιδιών

1. 4ος Παιδικός Σταθμός Μασταμπά	13
2. 6ος Παιδικός Σταθμός Αναλήψεως	12
3. 7ος Παιδικός Σταθμός Πόρου	6
4. Παιδικός Σταθμός Ν.Αλικαρνασού	4
5. Παιδικός Σταθμός Τάλως	6
6. 3ος Παιδικός Σταθμός Δειλινών	7
7. 2ος Παιδικός Σταθμός Μασταμπά	4

8.	5ος Παιδικός Σταθμός Αγίου Μηνά	11
9.	Παιδικός Σταθμός Αρχανών	11
10.	Παιδικός Σταθμός Κάτω Ασπίων	2
11.	Παιδικός Σταθμός Κρουσώνα	9

Β' Ν. Λασιθίου:

Αρ.παιδιών

12.	Παιδικός Σταθμός Νεαπόλεως	5
13.	2ος Παιδικός Σταθμός Αγ. Νικολάου	7
14.	Παιδικός Σταθμός Γρα Λυγιάς Ιεράπετρας	4
15.	Παιδικός Σταθμός Τζερμιάδου	2

Γ' Ν. Ρεθύμνου:

Αρ.παιδιών

16.	1ος Βρεφονηπιακός Σταθμός Ρεθύμνου	4
17.	1ος Παιδικός Σταθμός Ρεθύμνου	4
18.	4ος Παιδικός Σταθμός Ρεθύμνου	3
19.	Παιδικός Σταθμός Ανωγείων	8

Δ' Ν. Χανίων:

Αρ.Παιδιών

20.	4ος Παιδικός Σταθμός Χανίων	7
21.	2ος Παιδικός Σταθμός Χανίων	8
22.	5ος Παιδικός Σταθμός Χανίων	6
23.	1ος Παιδικός Σταθμός Χανίων	6
24.	Παιδικός Σταθμός Βάμου	4

Πριν από την επίσκεψη μας σε κάθε παιδικό σταθμό είχε προηγηθεί τηλεφωνική επικοινωνία με τη Διευθύντρια του παιδικού σταθμού για να καθοριστεί η ημέρα της επίσκεψης και της διεξαγωγής της συνέντευξης. Κάθε Διευθύντρια μας έδινε από το Μητρώο του παιδικού σταθμού τα ονόματα των παιδιών ηλικίας 2:5 έως 3:5 ετών καθώς και τις διευθύνσεις και τα τηλέφωνα των γονιών τους.

Ακολούθησε η επίσκεψη σε κάθε ένα από τους ανωτέρω παιδικούς σταθμούς. Πρώτη μας ενέργεια ήταν η γνωριμία με τα παιδιά και στη συνέχεια σε δεύτερη επίσκεψη η προβολή εικόνων και ταυτόχρονα η μαγνητοφώνηση του λόγου των παιδιών. Η προβολή των εικόνων και η μαγνητοφώνηση γινόταν σε καθέ παιδί χωριστά και σε κατάλληλο διαμορφωμένο δωμάτιο του παιδικού σταθμού. Ο χρόνος της συνέντευξης είχε διάρκεια 15 λεπτών της ώρας.

Ο διάκοσμος και η υλικοτεχνική υποδομή των παιδικών σταθμών ήταν πολύ καλή, πράγμα που διευκόλυνε τη διεξαγωγή της έρευνας. Τα παιδιά αισθανόταν άνετα και είχαμε μια καλή επικοινωνία. Οι Διευθύντριες και το προσωπικό των παιδικών σταθμών διευκόλυναν τα μέγιστα την προσπάθειά μας.

Η μαγνητοφώνηση του λόγου των παιδιών άρχισε στις 22-11-93 και τέλειωσε στις 17-12-93. Μαγνητοφωνήθηκε ο λόγος των παιδιών εκείνων που ήσαν παρόντα την ημέρα της επίσκεψής μας στον παιδικό σταθμό. Όσα απουσίαζαν ή δεν ήθελαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις μας δεν συμμετείχαν, εκτός τριών περιπτώσεων που δέχτηκαν να απαντήσουν σε μια άλλη μας συνάντηση.

Μετά το τέλος της μαγνητοφώνησης των παιδιών ακολούθησαν οι συνεντεύξεις των γονιών, οι οποίες διεξήχθησαν στο σπίτι τους, μετά από τηλεφωνική επικοινωνία για να οριστεί ο χρόνος της συνάντησης. Η συνέντευξη διήρκεσε 25 με 30 λεπτά της ώρας για τον καθένα γονιό. Όπως αναφερθήκαμε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας η συμπλήρωση του πρώτου και του δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου έγινε από τον ίδιο τον ερευνητή κατά τον χρόνο που απαντούσαν στα ερωτήματά μας. Το τρίτο μέρος που αφορούσε τη διήγηση ενός γεγονότος μαγνητοφωνήθηκε μετά τη διαμόρφωση του κατάλληλου κλίματος για την άνετη επικοινωνία μας.

Η συνεργασία μας με τους γονείς υπήρξε πολύ καλή. Ελάχιστοι ήταν οι γονείς που απουσίαζαν, κυρίως στα Χανιά και στο Ρέθυμνο. Η διεξαγωγή της συνέντευξης διεξήχθη από τις 20 Δεκεμβρίου 1993 έως και τις 5 Μαρτίου 1994.

10.3 Το δείγμα της έρευνάς μας και χαρακτηριστικά του

α. Σύμφωνα με τα στοιχεία των Ληξιαρχείων Κρήτης οι γεννήσεις παιδιών το 1990 και 1991 ανήλθαν στις 12317. Είχαμε προβλέψει να εξετάσουμε το 1% των γεννήσεων δηλαδή, 123 παιδιά ηλικίας 2,5 έως 3,5 .

Πίνακας 1						
Πληθυσμός της Κρήτης ανά Νομό/Πληθυσμός γεννήσεων παιδιών						
	Πληθυσμός Κρήτης Απογραφή 1991	Γεννήσεις Παιδιών		Προβλεπόμενο δείγμα 1%		Συν.
		1990	1991	1990	1991	
N.Ηρακλείου	263394	3589	3527	36	35	71
N. Λασιθίου	70249	418	576	4	6	10
N. Ρεθύμνου	23833	611	612	6	6	12
N. Χανίων	133822	1412	1572	14	16	30
ΣΥΝΟΛΟ	491298	6030	6287	60	63	123

Για την έρευνά μας εξετάστηκαν περισσότερα παιδιά, επειδή πιστεύαμε ότι θα είχαμε απώλειες. Τελικά εξετάστηκαν 153 παιδιά, ποσοστό 1,2%.

β. Η έρευνα διεξήχθη στους τέσσερις νομούς της Κρήτης και εξετάστηκαν 153 παιδιά. Σε ορισμένα νοικοκυριά απουσίαζε ο πατέρας ή η μητέρα και γιαυτό πήραμε συνέντευξη από 139 πατέρες και 145 μητέρες.

Πίνακας 2							
	Παιδιά ηλικίας		Γονείς				Σύνολο
	2:5 -3:5		Πατέρας		Μητέρα		
	Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική	
N.Ηρακλ.	85	56	83	59,7	84	57,9	167
N.Λασιθ.	18	12	16	11,8	18	12,4	34
N.Ρεθύμν.	19	12	14	10,07	17	11,7	31
N.Χανίων	31	20	26	18,7	26	17,9	52
Σύνολο	153	100	139	100	145	100	284

Όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα το ποσοστό 1,2 του δείγματος σε ότι αφορά τα παιδιά κρίνεται αρκετά υψηλό. Η φύση της έρευνας

θα μπορούσε να δώσει αξιόπιστα αποτελέσματα ίσως και με μικρότερο αριθμό δείγματος.

γ. Η έρευνα συμπεριλαμβάνει νοικοκυριά τα οποία διαμένουν σε πόλεις (αστικός πληθυσμός) και στην ύπαιθρο (ημιαστικός - αγροτικός πληθυσμός).

Πίνακας 3					
Τόπος διαμονής Πατέρα και Μητέρας					
α/α		Πατέρας		Μητέρα	
		Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική
1	Πόλη	100	71,94	101	69,65
2	Ύπαιθρος	39	28,05	44	30,34
	Σύνολο	139	100	145	100

Όπως φαίνεται στον ανωτέρω πίνακα το 72% των πατεράδων του δείγματός μας διαμένει στην πόλη και το 28% στην ύπαιθρο, ανάλογο είναι και το ποσοστό για τις μητέρες.

δ. Το μορφωτικό επίπεδο των γονιών αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην έρευνά μας

Πίνακας 4				
Μορφωτικό επίπεδο Μητέρας-Πατέρα				
Μορφωτικό επίπεδο	Μητέρα		Πατέρας	
	Απολ. αριθμοί	%	Απολ. αριθμοί	%
Αγράμματοι	0	0,00	1	0,71
Απολυτήριο Δημ. Σχολείου	16	12,41	42	30,21
Απολυτήριο Γυμνασίου	21	14,48	12	8,63
Απολυτήριο Τεχνικής Σχολής	0	0,00	11	7,91
Απολυτήριο Λυκείου	57	39,31	29	20,86
Πτυχίο Ανώτερης Σχολής	19	13,10	12	8,63
Πτυχίο Ανώτατης Σχολής	32	22,06	32	23,02
Σύνολο	145	100,00	139	100,00

Ο ανωτέρω πίνακας δείχνει ανύπαρκτο ποσοστό αγραμμάτων στο δείγμα μας. Σημαντικό είναι το ποσοστό των πατέρων, 30,21% που κατέχουν απολυτήριο Δημοτικού Σχολείου ενώ λιγότερο είναι των μητέρων 12,41%. Τα ποσοστά διαφοροποιούνται σε ό,τι αφορά το απολυτήριο Γυμνασίου: Οι μητέρες ανέρχονται στο 14,48% ενώ οι πατέρες αντιπροσωπεύουν το 8,63% του δείγματος. Η φοίτηση των ανδρών στις τεχνικές σχολές είναι καθιερωμένη και σήμερα, όπως συνέβαινε και στο παρελθόν, γεγονός που αποδεικνύει και το δείγμα μας, όπου το 7,91% των πατέρων είναι απόφοιτοι τεχνικών σχολών, ενώ δε βρέθηκε καμιά μητέρα με απολυτήριο τεχνικής σχολής. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι μητέρες με απολυτήριο Λυκείου είναι διπλάσιες 39,31% του αριθμού 20,86% των πατέρων. Επίσης στην κατηγορία "πτυχίο ανώτερης σχολής" οι μητέρες υπερτερούν σε ποσοστό 13,10%, έναντι του 8,63% των πατέρων.

Στην τελευταία κατηγορία, "πτυχίο ανωτάτης σχολής", τόσο οι πατέρες όσο και οι μητέρες κυμαίνονται στο ίδιο ποσοστό.

Η γενικότερη διάρθρωση του δείγματος εμφανίζει την υπεροχή του μορφωτικού επιπέδου της μητέρας σε σχέση με του πατέρα.

ε. Ένα από τα στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται στην έρευνά μας είναι η ηλικία του πατέρα και της μητέρας.

Πίνακας 5
Ηλικία πατέρα και μητέρας

Πίνακας 5													
Ηλικία πατέρα και μητέρας													
Πατέρας							Μητέρα						
25-35		36-45		46 και άνω			25-35		36-45		46 και άνω		
Απόλ.	Σχετική	Απόλ.	Σχετ.	Απόλ.	Σχετ.	Σύνολο	Απόλ.	Σχετ.	Απόλ.	Σχετ.	Απόλ.	Σχετ.	Σύνολο
73	52,5	53	38,12	13	9,35	139	117	80,68	28	19,31	0	0	146

Η ηλικία των υποκειμένων της έρευνας προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα. Η κατανομή στον πίνακα γίνεται σύμφωνα με τρεις ομάδες ηλικιών. Η πρώτη περιλαμβάνει γονείς ηλικίας 25-35 ετών και ποσοστό για μεν τους πατέρες 52,51%, για δε τις μητέρες 80,68%.

Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει πατέρες και μητέρες ηλικίας 36-45 ετών με ποσοστό 38,12% και 19,31% αντιστοίχως. Τέλος η τρίτη περιλαμβάνει την ηλικία των 46 ετών και άνω, όπου οι πατέρες εμφανίζουν ποσοστό 9,35% σε αντίθεση με τις μητέρες που το ποσοστό τους είναι μηδενικό. Φυσιολογικά είναι η συγκέντρωση των υποκειμένων της έρευνας (πατέρα-μητέρας) στην πρώτη ομάδα.

στ. Η διάκριση της οικογένειας σε σύγχρονη και παραδοσιακή παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 6					
Τύπος οικογένειας					
Σύγχρονη		Παραδοσιακή		Σύνολο	
Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική
127	87,58	18	12,41	145	100

Είναι εμφανές ότι και στη χώρα μας τείνει να επικρατήσει η σύγχρονη συζυγική οικογένεια, οικογένεια - πυρήνας, όπου σ' αυτήν συνυπάρχουν πατέρας, μητέρα και παιδιά. Ο τύπος της εκτεταμένης παραδοσιακής οικογένειας συνεχώς συρρικνώνεται. Αυτό αποδεικνύει και ο ανωτέρω πίνακας, όπου το 87,58% αντιστοιχεί στον πρώτο τύπο οικογένειας, ενώ το 12,41% στο δεύτερο.

Από τα 145 νοικοκυριά που επισκεφτήκαμε τα 18 αντιστοιχούν στον παραδοσιακό τύπο οικογένειας. Σε έξι (6) το ζευγάρι ήταν με παιδιά και γιαγιά. Σε τέσσερα (4) συγκατοικούσε το ζευγάρι, τα παιδιά, ο παππούς και η γιαγιά. Σε ένα (1) νοικοκυριό διέμεναν γονείς, παιδιά και ο παππούς. Σε τέσσερις (4) οικογένειες διέμεναν πατέρας, μητέρα, παιδιά και θεία. Σε μία (1) διέμεναν γονείς, παιδιά και θείος. Τέλος σε δύο (2) νοικοκυριά συνυπήρχαν πατέρας, μητέρα, παιδιά, παππούς, γιαγιά, θείος και θεία.

ζ. Ο αριθμός των παιδιών του δείγματός μας προέρχεται από τους τέσσερις νομούς της Κρήτης.

Πίνακας 7							
Αριθμός παιδιών (Πόλης-Υπαιθρου)							
Πόλη	Συχνότητα		Υπαιθρο	Συχνότητα		Σύνολο	
	Απόλυτη	Σχετική		Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική
Ηράκλειο	63	58,33	Αρχάνες Κρουσώνας, Κ.Ασίτες	22	48,88	85	55,58%
Αγ.Νικόλ.	7	6,48	Νεάπολη, Γρα Λυγιά, Τζερμιάδω	11	24,44	18	11,76%
Ρέθυμνο	11	19,18	Ανώγεια	8	17,77	19	12,41%
Χανιά	27	25,00	Βάμος	4	8,88	31	20,76%
Σύνολο	108	100		45	100	15,3	100%

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα 108 παιδιά προέρχονται από πόλεις (Ηράκλειο 63, Αγ. Νικόλαος 7, Ρέθυμνο 11 και Χανιά 27) και 45 παιδιά από την ύπαιθρο Ν. Ηρακλείου (Αρχάνες, Κρουσώνας και Κ. Ασίτες 22), Ν. Λασιθίου (Νεάπολη, Γρα Λυγιά και Τζερμιάδω 11), Ν. Ρεθύμνου (Ανώγεια 8), Ν. Χανίων (Βάμος 4)

η. Ο αριθμός των παιδιών που περιλαμβάνεται στο δείγμα μας, κατανέμεται κατά φύλο.

Πίνακας 8					
Αριθμός παιδιών (κατά φύλο)					
Αγόρια		Κορίτσια		Σύνολο	
Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική
79	51,63	74	48,36	153	99,99

Όπως φαίνεται από τον πίνακα: " Αριθμός των παιδιών κατά φύλο", από τα 153 παιδιά της ηλικίας 2:5 έως 3:5 , το 51,63% είναι αγόρια και το 48,63% κορίτσια.

θ. Το δείγμα μας περιλαμβάνει παιδιά προσχολικής ηλικίας από 2:5 μέχρι και 3:5

Πίνακας 9					
Ηλικία παιδιών					
Κάτω των 3 ετών 2:5-3:0		Πάνω των 3 ετών 3:1-3:5		Σύνολο	
Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική
50	32,67	103	67,32	153	100

Ο ανωτέρω πίνακα εμφανίζει την ηλικία των παιδιών που κατανέμεται σε δυο ομάδες: Στην πρώτη ομάδα (ηλικίας 2:5 έως 3:0 ετών) περιλαμβάνονται 50 παιδιά δηλαδή το 32,67% του δείγματος και στην δεύτερη ομάδα (ηλικία 3:1 έως 3:5 ετών) περιλαμβάνονται 103 παιδιά δηλαδή το 67,32% του δείγματος μας.

Ι. Ένα μέρος από τα παιδιά που εξετάστηκαν είναι μοναχοπαίδια

Πίνακας 0					
Αριθμός παιδιών (Μοναχοπαίδι - Δεν είναι Μοναχοπαίδι)					
Είναι μοναχοπαίδι		Δεν είναι μοναχοπαίδι		Σύνολο	
Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική	Απόλυτη	Σχετική
23	15,86	122	84,13	145	100

Από τον πίνακα αυτό προκύπτει ότι 23 παιδιά είναι μοναχοπαίδια, δηλαδή το (15,86%) του δείγματος.

Ια. Το δείγμα μας περιλαμβάνει παιδιά που κατά σειρά γέννησης είναι πρωτότοκα, δευτερότοκα κ.τ.λ.

Πίνακας 1									
Σειρά γέννησης παιδιών									
1ο παιδί		2ο παιδί		3ο παιδί		4ο παιδί		Σύνολο	
Απολ.	Σχετ.	Απολ.	Σχετ.	Απολ.	Σχετ.	Απολ.	Σχετ.	Απολ.	Σχετ.
54	32,23	59	40,68	23	15,86	9	6,20	145	100

Όπως φαίνεται από τον πίνακα: "Σειρά γέννησης παιδιών", οι οικογένειες που έχουν τέσσερα παιδιά είναι σε πολύ μικρό ποσοστό 6,2%,. Τα περισσότερα παιδιά του δείγματος και σε ποσοστό 40,68% είναι τα δεύτερα παιδιά της οικογένειας.

11 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

11.1 Ανάλυση λόγου παιδιών

1 Φωνολογικό επίπεδο

Στο κεφάλαιο της Γλωσσικής εξέλιξης αναφερθήκαμε στα φωνολογικά λάθη των παιδιών τα οποία ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες: α). αντικατάσταση φωνημάτων , β). παράλειψη φωνημάτων και συλλαβών και γ). μετάθεση και αφομοίωση στα πλαίσια της λέξης.

Στη δική μας έρευνα αναζητήσαμε δύο κατηγορίες φωνολογικών λαθών: α). παράλειψη-αφαίρεση φωνημάτων και β). προσθήκη φωνημάτων.

α. Παράλειψη φωνημάτων

Πίνακας 1. Παράλειψη φωνημάτων						
	Αγόρι	Κορίτσι	Σύνολο		Αγόρι	Κορίτσι
Φωνήματα	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Μέσος όρος	%	%
α	1	3	4	0,03	25,00	75,00
ε	0	1	1	0,01	0,00	100,00
ο	1	0	1	0,01	100,00	0,00
ι	2	0	2	0,01	100,00	0,00
αφ	30	21	51	0,37	58,82	41,18
αβ	4	1	5	0,04	80,00	20,00
εφ	0	1	1	0,01	0,00	100,00
εβ	1	0	1	0,01	100,00	0,00
ρ	66	59	125	0,90	52,80	47,20
σ	50	44	94	0,68	53,19	46,81
ς	35	34	69	0,50	50,72	49,28
λ	22	21	43	0,31	51,16	48,84
ν	18	16	34	0,24	52,94	47,06
β	1	2	3	0,02	33,33	66,67
γ	6	4	10	0,07	60,00	40,00
κ	14	7	21	0,15	66,67	33,33
δ	3	2	5	0,04	60,00	40,00
π	1	0	1	0,01	100,00	0,00
τα	1	1	2	0,01	50,00	50,00
χ	1	2	3	0,02	33,33	66,67
ξ	0	1	1	0,01	0,00	100,00
μ	1	0	1	0,01	100,00	0,00
θ	0	1	1	0,01	0,00	100,00
Σύνολο	258	221	479			

Όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα τα παιδιά παραλείπουν κυρίως τα φωνήματα |ρ|, |σ|, |ς|, |λ|, |ν|, |κ|, |αφ| και το |γ|. Σε μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζεται η παράλειψη του |ρ|, ακολουθεί του |σ-ς|, του |αφ|, |λ|, |ν|, |κ| και |γ|.

Μικρή διαφορά παρατηρείται στις παραλείψεις φωνημάτων μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

Προφορά του |ρ|.

α). Παιδιά τα οποία δεν παραλείπουν το |ρ|.

Πίνακας 2(Δεν παραλείπουν το ρ)						
α/α	Παιδί	Ηλικία	Μορφωτικό επίπεδο		Φροντίδα (Τυπ., Ουσ.)	
			Πατέρας	Μητέρα	Πατρική	Μητρική
1	4	3:0	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	30 Τυπ.	34 Τυπ.
2	41	3:6	Α.Ε.Ι.	Σχ.Μαίωv	30 Τυπ.	40 Τυπ.
3	48	3:4	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	18 Τυπ.	42 Τυπ.
4	55	3:5	Τεχν.Σχολ.	Γυμνασίου	32 Τυπ.	40 Τυπ.
5	64	3:5	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	15 Τυπ.	39 Τυπ.
6	91	3:6	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	24 Τυπ.	35 Τυπ.
7	94	3:2	Τ.Ε.Ι.	Λυκείου	33 Τυπ.	35 Τυπ.
8	123	3:5	Τεχν.Σχολ.	Γυμνασίου	33 Τυπ.	35 Τυπ.
9	127	3:2	Τ.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	20 Τυπ.	33 Τυπ.
10	131	3:2	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	40 Τυπ.	38 Τυπ.

Στον ανωτέρω πίνακα καταγράψαμε 10 από τα παιδιά του δείγματός μας που δεν παραλείπουν το |ρ|. Τα παιδιά αυτά έχουν ηλικία πάνω από 3 ετών.

Των περισσότερων παιδιών τόσο ο πατέρας, όσο και η μητέρα έχουν μεσαίου έως ανωτέρου επιπέδου μόρφωση. Από τους πατεράδες έξι (6) είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δύο (2) δευτεροβάθμιας και δύο (2) βασικής εκπαίδευσης. Από τις μητέρες πέντε (5) είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες πέντε (5) δευτεροβάθμιας. Η φροντίδα τόσο των πατέρων όσο και των μητέρων προς τα παιδιά τους είναι τυπική.

Το πρόβλημα που μας απασχολεί είναι η άρθρωση ή μη του ρ, σε ποιόν παράγοντα οφείλεται, στην ηλικία του παιδιού, στο μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας και στη φροντίδα του πατέρα και της μητέρας.

β). Παιδιά τα οποία παραλείπουν το |ρ|.

Πίνακας 3(Παραλείπουν το ρ)						
α/α	Παιδί	Ηλικία	Μορφωτικό επίπεδο		Φροντίδα (Τυπ., Ουσ.)	
			Πατέρας	Μητέρα	Πατρική	Μητρική
1	10	3:4	Α.Ε.Ι.	Τ.Ε.Ι.	25 Τυπ.	36 Τυπ.
2	20	3:5	Λυκείου	Α.Ε.Ι.	33 Τυπ.	35 Τυπ.
3	30	3:3	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	39 Τυπ.	37 Τυπ.
4	40	3:5	Λυκείου	Λυκείου	30 Τυπ.	40 Τυπ.
5	50	3:4	Δημ.Σχολ.	Α.Ε.Ι.	32 Τυπ.	35 Τυπ.
6	60	2:10	Λυκείου	Α.Ε.Ι.	35 Τυπ.	40 Τυπ.
7	70	3:4	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	11 Τυπ.	37 Τυπ.
8	80	3:2	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	20 Τυπ.	39 Τυπ.
9	90	2:7	Γυμνασίου	Λυκείου	35 Τυπ.	41 Τυπ.
10	130	3:5	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	38 Τυπ.	40 Τυπ.

Στον πίνακα αυτό παρουσιάζουμε ένα άλλο ισοδύναμο δείγμα δέκα (10) τυχαίων υποκειμένων. Εκ πρώτης όψεως ο παράγοντας ηλικία παιδιού αποκλείεται να έχει σχέση με τη προφορά του φωνήματος |ρ| αφού και η δεύτερη ομάδα έχει την ίδια ηλικία. Επίσης αποκλείεται και ο παράγοντας φροντίδα πατέρα και μητέρας. Με κάθε επιφύλαξη παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση όσον αφορά τη μεταβλητή μορφωτικό επίπεδο κυρίως του πατέρα.

Προφορά του |σ|

α) Παιδιά που δεν παραλείπουν το |σ|

Πίνακας 4 (Δεν παραλείπουν το σ)						
α/α	Παιδί	Ηλικία	Μορφωτικό επίπεδο		Φροντίδα (Τυπ., Ουσ.)	
			Πατέρας	Μητέρα	Πατρική	Μητρική
1	3	2:9	Α.Ε.Ι.	Λυκείου	38 Τυπ.	39 Τυπ.
2	26	3:2	Α.Ε.Ι.	Λυκείου	32 Τυπ.	34 Τυπ.
3	30	3:3	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	39 Τυπ.	37 Τυπ.
4	46	3:3	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	40 Τυπ.	35 Τυπ.
5	63	3:6	Δημ.Σχολ.	Λυκείου	30 Τυπ.	39 Τυπ.
6	120	3:3	Δημ.Σχολ.	Δημ.Σχολ.	25 Τυπ.	30 Τυπ.
7	127	3:2	Τ.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	20 Τυπ.	33 Τυπ.
8	132	3:3	Τ.Ε.Ι.	Τ.Ε.Ι.	26 Τυπ.	37 Τυπ.
9	142	3:4	Γυμνασίου	Α.Ε.Ι.	31 Τυπ.	41 Τυπ.
10	147	3:0	Λυκείου	Λυκείου	34 Τυπ.	39 Τυπ.

Στον ανωτέρω πίνακα εμφανίζονται (10) τυχαία υποκείμενα τα οποία προφέρουν το |σ|. Τα περισσότερα υποκείμενα είναι ηλικίας πάνω των 3 ετών. Οι έξι (6) από τους πατέρες είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δύο (2) δευτεροβάθμιας και δύο (2) βασικής εκπαίδευσης. Η παρεχόμενη φροντίδα προς το παιδί είναι τυπική.

Οι πέντε (5) από τις μητέρες είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τέσσερις (4) δευτεροβάθμιας και μία (1) βασικής εκπαίδευσης. Η φροντίδα των μητέρων προς το παιδί είναι όλων τυπική φροντίδα. Τίθεται λοιπόν ο προβληματισμός: η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης και η φροντίδα των γονιών καθιστούν το παιδί ικανό να αρθρώνει το σ ;

β) Παιδιά που παραλείπουν το |σ|

Πίνακας 5 (Παραλείπουν το σ)						
------------------------------	--	--	--	--	--	--

α/α	Παιδί	Ηλικία	Μορφωτικό επίπεδο		Φροντίδα (Τυπ., Ουσ.)	
			Πατέρας	Μητέρα	Πατρική	Μητρική
1	8	3:3	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	29 Τυπ.	37 Τυπ.
2	18	3:4	Δημ.Σχολ.	Λυκείου	27 Τυπ.	31 Τυπ.
3	28	3:1	Λυκείου	Λυκείου	18 Τυπ.	37 Τυπ.
4	38	3:4	Δημ.Σχολ.	Τ.Ε.Ι.	35 Τυπ.	42 Τυπ.
5	47	2:11	Δημ.Σχολ.	Λυκείου	34 Τυπ.	40 Τυπ.
6	57	3:1	Λυκείου	Λυκείου	36 Τυπ.	40 Τυπ.
7	69	3:3	Α.Ε.Ι.	Σχολή Βρεφ/γων	25 Τυπ.	42 Τυπ.
8	79	3:2	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	41 Τυπ.	39 Τυπ.
9	97	2:10	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	27 Τυπ.	39 Τυπ.
10	107	3:3	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	42 Τυπ.	43 Τυπ.

Ο ανωτέρω πίνακας περιλαμβάνει ένα δείγμα δέκα (10) τυχαίων υποκειμένων που παραλείπουν το |σ|, την ηλικία των παιδιών, το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας και το επίπεδο της πατρικής και μητρικής φροντίδας.

Συγκρίνοντας τους πίνακες (4) και (5) διαπιστώνουμε ότι η ηλικία των παιδιών δεν έχει σχέση με την παράλειψη ή μη του φωνήματος |σ|.

Μια μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται στο μορφωτικό επίπεδο μητέρας της πρώτης ομάδας σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο της δεύτερης ομάδας. Ως εκ τούτου μπορούμε να θεωρούμε ότι η μόρφωση μητέρας συμβάλλει στην προφορά του φωνήματος (σ). Η φροντίδα του πατέρα και της μητέρας και στις δύο ομάδες παραμένει σταθερή και δε δύναται να θεωρηθεί ως παράγοντας που έχει σχέση με την ανωτέρω προβληματική μας.

Τα ερευνητικά σχόλια που αναπτύξαμε τόσο για την άρθρωση του |ρ|, όσο και του |σ| δεν μπορούν να είναι γενικεύσιμα. Ίσως όμως αποτελούν ένα ισχυρό δεδομένο για την διατύπωση μιας γενικότερης θεωρίας της φωνολογικής εξέλιξης, η οποία θα περιγράφει τη συμβολή εγγενών και περιβαλλοντικών παραγόντων στην απόκτηση των φωνολογικών γνώσεων.

β.Προσθήκη φωνημάτων

Πίνακας 6 Προσθήκη φωνημάτων

	Απόλυτες τιμές	Ποσοστιαία συμμετοχή %
λ αντί ρ	27	19,42
λ αντί γ	2	1,44
λ αντί δ	2	1,44
λ αντί ν	1	0,72
β αντί γ	1	0,72
γ αντί δ	27	19,42
γ αντί ζ	2	1,44
γι αντί δα	5	3,60
ζ αντί δ	3	2,16
τ αντί δ	1	0,72
κ αντι δ	1	0,72
κι αντί ξ	28	20,14
κι αντι σ	3	2,16
κι αντι θ	2	1,44
θ αντι σ	2	1,44
θ αντι χ	1	0,72
ξ αντι θ	1	0,72
χ αντι θ	7	5,04
χ αντι σ	3	2,16
χι αντι θ	10	7,19
χ αντί τ	0	0,00
π αντι ψ	3	2,16
ρ αντι λ	1	0,72
σ αντι ξ	2	1,44
σ αντι χ	1	0,72
σ αντι θ	4	2,88
τ αντί θ	1	0,72
τσ αντί ψ	12	8,63
τσ αντιξ	5	3,60
τσ αντί κ	4	2,88
σ αντι ψ	1	0,72
τσ αντί σκ	1	0,72
γκ αντι δ	1	0,72
ι αντι ρ	6	4,32
	Απόλυτες τιμές	Ποσοστιαία συμμετοχή %
λι αντι λα	1	0,72

λι αντι ρ	2	1,44
λι αντι λε	1	0,72
λι αντι λες	2	1,44
τσ αντί σ	1	0,72
δ αντι ζ	1	0,72
θ αντί τσ	1	0,72
δ αντι χ	1	0,72
γι αντι δ	2	1,44
γ αντι β	1	0,72
ζ αντί γι	1	0,72
Σύνολο	139	100,00

Όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα τα κυριότερα φωνήματα που αντικαθίστανται στο λόγο των παιδιών είναι το (ξ) , (ψ) , (θ), (δ), (κ) .Έτσι σε μεγαλύτερη συχνότητα προτιμούν το (κι) αντί του (ξ), το (γ) αντί του (δ), το (λ) αντί του |ρ|, το |τσ| αντί του |ψ|, το |χι| αντί του |θ|, και το |χ| αντί του (θ).

2Λεξιλογικό επίπεδο

Η ραγδαία ανάπτυξη της γλώσσας κατά την περίοδο της προσχολικής ηλικίας είναι εμφανής και στον τομέα του λεξιλογίου.

Πίνακας 7 Λεξιλόγιο παιδιών								
	Αγόρι	Κορίτσι	Σύνολο	Σύνολο	Αγόρι	Κορίτσι	Αγόρι	Κορίτσι
	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Μέσος όρος	%	%	Μέσοι όροι	
Σύνολο λέξεων	7927	8833	16760	120,58	47,30	52,70	113,24	128,01
Ρήματα	864	937	1801	12,96	47,97	52,03	12,34	13,58
Βοηθητικά	387	493	880	6,33	43,98	56,02	5,52	7,14
Ουσιαστικά	1994	2029	4023	28,94	49,57	50,43	28,49	29,41
Επίθετα	110	109	219	1,58	50,23	49,77	1,57	1,58
Επιρρήματα	192	223	415	2,99	46,27	53,73	2,74	3,23
Σύνδεσμοι	95	131	226	1,63	42,04	57,96	1,36	1,90
Αντωνυμίες	232	235	467	3,36	49,68	50,32	3,31	3,41
Υποκοριστικά	515	591	1106	7,96	46,56	53,44	7,36	8,57
Μεγενθυτικά	34	19	53	0,38	64,15	35,85	0,49	0,28
Είμαι	311	358	669	4,81	46,49	53,51	4,44	5,19
Εχω	76	135	211	1,52	36,02	63,98	1,09	1,96
Κάτι	14	14	28	0,20	50,00	50,00	0,20	0,20
Τέτοιο	22	31	53	0,38	41,51	58,49	0,31	0,45
Εκείνος	2	0	2	0,01	100,0	0,00	0,03	0,00
Αυτή	24	26	50	0,36	48,00	52,00	0,34	0,38
Αυτό	133	160	293	2,11	45,39	54,61	1,90	2,32
Εδώ	65	112	177	1,27	36,72	63,28	0,93	1,62
Εκεί	55	60	115	0,83	47,83	52,17	0,79	0,87
Ετσι	36	46	82	0,59	43,90	56,10	0,51	0,67
Αλλιώς	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Και	254	386	640	4,60	39,69	60,31	3,63	5,59
Ενα	208	196	404	2,91	51,49	48,51	2,97	2,84
Μη αναμ/νες	61	62	123	0,88	49,59	50,41	0,87	0,90

Όπως φαίνεται στον ανωτέρω πίνακα το λεξιλόγιο του συνόλου των παιδιών του δείγματός μας ανέρχεται στις 16760 λέξεις. Ο μέσος όρος λέξεων είναι 120,58 ανά παιδί.

Την πρώτη θέση στη δομή του λόγου την κατέχει το ουσιαστικό, τη δεύτερη το ρήμα, την τρίτη οι αντωνυμίες, την τέταρτη το επίρρημα, την πέμπτη οι σύνδεσμοι και την έκτη το επίθετο.

Τα επιρρήματα είναι διπλάσια των επιθέτων. Το ίδιο συμβαίνει και με τις αντωνυμίες συγκριτικά με το επίθετο, όπως και για τις αντωνυμίες με τους συνδέσμους.

Τα υποκοριστικά υπερέχουν έναντι των μεγενθυτικών. Αυτό οφείλεται ίσως στο ότι οι γονείς μιλούν στα παιδιά τους χρησιμοποιώντας υποκοριστικά π.χ. το μωράκι μου, το παιδάκι μου. Άλλη ερμηνεία που μπορεί να δοθεί είναι ότι τα παιδιά βλέπουν μικρό τον κόσμο όπως μικρά είναι και αυτά.

Τα βοηθητικά ρήματα εμφανίζονται στο λόγο των παιδιών. Συγκρίνοντας όμως το έχω και το είναι διαπιστώνουμε την τριπλάσια χρήση του ρήματος είναι από το ρήμα έχω.

Στις επιμέρους λέξεις που καταγράψαμε στο λόγο των παιδιών, παρατηρούμε ότι ο σύνδεσμος **και** εμφανίζεται συχνότερα σε σχέση με τις άλλες λέξεις. Το και είναι ο πρώτος πιο συχνός σύνδεσμος, χρησιμοποιείται δε για να εκφράσει πρόσθεση στοιχείων ως επίσης σύνδεση φράσεων στις πρώτες προτάσεις του παιδιού.

Το αριθμητικό **ένα** εμφανίζει μεγάλη συχνότητα. Αυτό ίσως να οφείλεται στο ότι τα παιδιά απαντούσαν για ένα αντικείμενο που έβλεπαν στις εικόνες.

Η αντωνυμία **αυτό** χρησιμοποιείται επίσης συχνά. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά όπως και οι ενήλικες αοριστολογούν πολλές φορές.

Μεγάλη χρήση επίσης παρατηρείται στα τοπικά επιρρήματα **εδώ** και **εκεί**.

Σε σχέση με το φύλο στο λεξιλόγιο παιδιών παρατηρούμε μια μικρή διαφοροποίηση του λεξιλογίου των αγοριών έναντι των κοριτσιών. Ο μέσος όρος των λέξεων των αγοριών κυμαίνεται στο 113,24 έναντι του μέσου όρου των κοριτσιών που βρίσκεται στο 128,01.

Ο λόγος των αγοριών υπερέχει του λόγου των κοριτσιών με μικρή διαφορά : στη δεικτική αντωνυμία (εκείνος), στο αριθμητικό (ένα) και στα μεγεθυντικά. Τα κορίτσια υπερέχουν των αγοριών στα ρήματα, ουσιαστικά επιρρήματα, στους συνδέσμους (περισσότερο στο και), στα υποκοριστικά, βοηθητικά ρήματα (κυρίως το έχω), στις αντωνυμίες (αυτό, τέτοιο) και επιρρήματα (εδώ, εκεί).

Μια άλλη διαφοροποίηση παρατηρείται ως προς το επίθετο και τους συνδέσμους. Τα επίθετα για τα αγόρια κατέχουν την πέμπτη θέση στο λόγο και οι σύνδεσμοι την έκτη σε σχέση με τα κορίτσια για τα οποία την έκτη θέση κατέχουν τα επίθετα και οι σύνδεσμοι την πέμπτη. Η σειρά όμως αυτή τροποποιείται στο σύνολο του δείγματος.

Μη αναμενόμενες λέξεις

Ο όρος αυτός δεν είναι γλωσσολογικός αλλά έχει καθαρά χρηστικό αντίκρουσμα στη διδακτική της γλώσσας και την παιδική γλώσσα. Στην κατηγορία μη αναμενόμενες λέξεις της παιδικής γλώσσας και των ενηλίκων εντασσουμε όσες λέξεις δεν έχουν πιθανότητα να εμφανιστούν στον αυθόρμητο λόγο. Η διάκριση αυτή είναι ουσιαστική γιατί κατά την μελέτη φωνολογικών και μορφολογικών φαινομένων καλό είναι να μην παρατεθούν παραδείγματα από τις μη αναμενόμενες λέξεις, αφού δεν αποτελούν τυπικές περιπτώσεις.

Ένα ερώτημα που προκύπτει από τη μελέτη του λεξιλογικού πλούτου των υποκειμένων του δείγματός μας είναι αν οι γονείς των παιδιών που χρησιμοποιούν μη αναμενόμενες λέξεις στο λεξιλόγιό τους επηρεάζουν το λεξιλόγιο των παιδιών τους με λέξεις της αντίστοιχης κατηγορίας.

Για να δώσουμε κάποια απάντηση στο ερώτημα μας παραθέτουμε τις μη αναμενόμενες λέξεις παιδιών του δείγματός μας και αντίστοιχες κατηγορίες του πατέρα και τη μητέρας.

Πίνακας 8: Μη αναμενόμενες λέξεις ή φράσεις			
Παιδί	Παιδιού	Πατέρα	Μητέρας
20	κλειδί, γλείφουνε, ξυπόλητος, βροχή, Αγ. Ρούμελη, ήλιος	απασχόληση, ατίθαση, χαρακτηριστικό	_____
21	βροχή, άντρας, γυναίκα, Αθήνα, άνθρωπος, ήλιος	_____	συμμετέχει
40	καρχαρίες, ξιφίες, Παλαιόκαστρο, γεράκι, βατραχάνθρωπος	_____	_____
55	σκάλα, άνθρωπος, καλοκαίρι, ξαδελφάκι	_____	_____
59	μοσχαρακία, άνθρωπος γυναίκα, ηλιοθεραπεία, βάρκα πολεμική	συναναστροφή, προμηθεύω, επικοινωνιακά	μ' άγγιξε εμένα
90	κάγκελο, άνθρωπος, καρχαρίας, Γυμναστική	συγκαταβατικός, συμπεριφέρεται, συναισθηματικός	εμπειρία
123	άνθρωπος, διώροφο, Σούδα, ιστιοφόρο, στολισμένο, σωσίβιο	χειρισμό, για να 'μαστε πιο συγκεκριμένοι	συμφιλιωθούμε

Ο πίνακας αυτός περιλαμβάνει παιδιά που χρησιμοποιούν στο λόγο τους πάνω από τέσσερις (4) μη αναμενόμενες λέξεις αλλά και τις μη αναμενόμενες λέξεις των γονιών τους. Όπως φαίνεται υπάρχει μια πιθανή σχέση μεταξύ των μη αναμενόμενων λέξεων που χρησιμοποιούν στο λόγο τους, κυρίως ο πατέρας, με τις μη αναμενόμενες λέξεις που χρησιμοποιούν τα παιδιά. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις (σύμφωνα με τον πίνακα οι δυο από τις επτά) που τα παιδιά χρησιμοποίησαν στο λόγο τους μη αναμενόμενες λέξεις, ενώ οι γονείς δε χρησιμοποιούν στο λόγο τους. Πιθανόν τα παιδιά αυτά να έμαθαν να χρησιμοποιούν τις λέξεις αυτές από άλλο επικοινωνιακό περιβάλλον. Οι διαπιστώσεις αυτές είναι ενδεικτικές και απαιτείται έρευνα σε μεγαλύτερο δείγμα.

Ιδιόλεκτα

Η γλώσσα κάθε παιδιού παρουσιάζει κάποια ιδιαιτερότητα. Έτσι είναι δυνατό το παιδί, κατά τρόπο δημιουργικό, να παράγει και να καταλαβαίνει λέξεις που ποτέ δεν είχε ακούσει από τους ενήλικες. Δημιουργεί άπειρο πλήθος λέξεων -φράσεων- προτάσεων που καθιστούν δυνατή την επικοινωνία του με τα άλλα μέλη της γλωσσικής κοινότητας.

Χαρακτηριστικά είναι τα ρήματα που παρήγαγαν δύο παιδιά του δείγματός μας, όπως "τραχτερίζει". Τα παιδιά αυτά πρόσθεσαν στη λέξη τρακτέρ την κατάληξη -ίζει για να δηλώσουν το όργωμα του αγρού. Και των δύο παιδιών οι πατεράδες είναι καλλιεργητές, επομένως για αυτά δεν είναι άγνωστη η έννοια του οργώνω, αλλά σύμφωνα με τα ρήματα σκαλίζω, ποτίζω, σκουπίζω έφτιαξαν και το τρακτερίζω. Ορισμένα παιδιά προκειμένου να δηλώσουν πόσο μεγάλο είναι το τρακτέρ λένε τρακτέρα, αμακιάρα, μπολντοζέρα όπως και για το μεγάλο καράβι λένε καλάβα, το δε οδηγό του τρακτέρ αποκαλούν τρακτερά ή μπολντοζέρη.

Στην ηλικία αυτή τα παιδιά χρησιμοποιούν περισσότερο τα υποκοριστικά αντί των μεγενθυτικών όπως φαίνεται από τον πίνακα ;" Λεξιλόγιο παιδιών ". Χαρακτηριστικές είναι οι λέξεις κοτουλάκι, κοτουλάκια, κοτάκια αντί κοτοπουλάκια όπως και κουβάδια αντί για κουβαδάκια.

Διαλεκτικά στοιχεία

Το παιδί ως μέλος μιας γλωσσικής κοινότητας κατακτά την τοπική της διάλεκτο. Στο λεξιλόγιο των παιδιών του δείγματός μας καταγράψαμε αρκετές λέξεις όπως : κοτουλάκι, ποκάτω, όξω, χάμω, χάμαι, τσιγκάκι, ετσέ, ποθαμένο, αποκειά, ηντάναι, πούντα, γραθούνε, παπόρι, μανίζει, λαλεί, λαλά (οδηγεί), σάζει, στιβάνια, αίγες κ.λ.π.

Από την κατηγορία αυτών των λέξεων που καταγράψαμε στο λεξιλόγιο των παιδιών του δείγματός μας διαφαίνεται ότι το γλωσσικό περιβάλλον (πατέρας, μητέρα) επιδρά στο λεξιλόγιο του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.

3Σημασιολογικό επίπεδο

Ο τομέας της σημασιολογικής εξέλιξης έχει λιγότερο μελετηθεί σε σχέση με τους άλλους δομικούς άξονες του γλωσσικού συστήματος. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η μελέτη του θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε μερικά χαρακτηριστικά σημασιολογικά λάθη των υποκειμένων του δείγματός μας.

Πίνακας 9: Σημασιολογία								
	Αγόρι	Κορίτσι	Σύνολο		Αγόρι	Κορίτσι	Αγόρι	Κορίτσι
	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Απολ. Τιμές	Μέσος όρος	%	%	Μέσοι όροι	
Σωστό	2300	2211	4511	32,45	50,99	49,01	16,55	15,91
Λάθος	519	540	1059	7,62	49,01	50,99	3,73	3,88
Δεν απάντησε	727	559	1286	9,25	56,53	43,47	5,23	4,02

Από τον ανωτέρω πίνακα παρατηρούμε ότι ο μέσος όρος των σημασιολογικών λαθών είναι 7,62, ο δε μέσος όρος των υποκειμένων που δεν έχουν συνδέσει την οπτική εικόνα με το εννοιολογικό της περιοχόμενο είναι 9,25.

Ένα ερώτημα που τίθεται είναι αν τα παιδιά μπορούν να καταλαβαίνουν και να παράγουν τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούν οι γονείς τους και δεύτερο, αν εμφανίζονται υπερεπεκτάσεις όπως αποκαλούνται, μερικά από τα σημασιολογικά λάθη που εμφανίζονται στο λόγο των παιδιών.

Πίνακας 0 : Λάθη γνωστικής υφής					
α/α	Παιδί	Λάθη γνωστικής υφής	Μορφωτικό Επίπεδο		Τόπος διαμονής
			Πατέρας	Μητέρα	
1	8	νάι	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	Ηράκλειο

2	28	ντουντού	Λυκείου	Λυκείου	Ηράκλειο
3	66	πλαπλού,μπλούτσι	Δημ.Σχολ.	Τ.Ε.Ι.	Αρχάνες
4	74	Μαμ,κοκόνα,νανάκια	Λυκείου	Λυκείου	Αρχάνες
5	76	τουντού(καράβι), τουτού(αμάξι)	Δημ.Σχολ.	Δημ.Σχολ.	Ασίτες
6	79	βου(τρακτέρ)	Δημ.Σχολ.	Γυμνασίου	Κρουσώνα ς
7	83	κόκο,τουτού	Δημ.Σχολ.	Δημ.Σχολ.	Κρουσώνας
8	84	πιπί(περιστεράκια)	Δημ.Σχολ.	Δημ.Σχολ.	Κρουσώνα ς
9	94	πλατο-πλουτο	Τεχν.Σχολ.	Σχολή Επισκεπτρ. Υγείας	Αγ.Νικόλαος
10	98	νιάου(κουνέλι)	Δημ.Σχολ.	Δημ.Σχολ.	Γρα Λυγιά Ιεράπετρα ς
11	103	βου(τρακτέρ),μπλούμ		Γυμνασίου	Τζερμιάδω
12	109	μπε(αγελάδες)	Α.Ε.Ι.	Α.Ε.Ι.	Ρέθυμνο
13	129	μπε(αγελάδες)	Τεχν.Σχολ.	Γυμνασίου	Χανιά
14	132	κοκορίκο	Τ.Ε.Ι.	Τ.Ε.Ι.	Χανιά
15	133	νινί(παιδί)	Λυκείου	Λυκείου	Χανιά
16	134	νινί(παιδί)	Δημ.Σχολ.	Λυκείου	Χανιά
17	140	μπλούμ	Λυκείου	Γυμνασίου	Χανιά
18	148	μπε(αγελάδες)	Λυκείου	Λυκείου	Βάμος

Ο ανωτέρω πίνακας περιέχει λάθη γνωστικής υφής που παρουσιάζονται στο λόγο των παιδιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας καθώς και του τόπου διαμονής τους.

Σε ξεχωριστή στήλη αναφέρεται ο αύξων αριθμός του παιδιού στην έρευνά μας και σε άλλη στήλη οι λέξεις που έχουν λάθη γνωστικής υφής.

Η συχνότητα εμφάνισης λέξεων με λάθη γνωστικής υφής παρουσιάζονται περισσότερο σε παιδιά που ο πατέρας και η μητέρα έχουν μόρφωση βασικής ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τις λέξεις αυτές οι γονείς δεν τις χρησιμοποιούν στη συνομιλία τους με άλλους ενηλίκους, αλλά συνήθως τις χρησιμοποιούν, όταν επικοινωνούν με τα παιδιά τους.

Οι λέξεις νάνι, νανάκια (8,74) είναι ουσιαστικά και σημαίνουν τον ύπνο. Συνηθίζεται οι γονείς να λένε στα μωρά τους <<κάνε νάνι, νανάκια>>. Το νινί (133,134) σημαίνει νεογέννητο βρέφος.

Με τις λέξεις πλαπλού, μπλουτσι, πλάτσ, μπλουμ (66, 94, 103, 140) τα προσχολικής ηλικίας παιδιά εννοούν ότι τα παιδιά κολυμπούν (παραγωγή ονοματοποιίας).

Με τη χρήση των λέξεων ντουντού, τουτού και βου (29, 76, 79, 83, 103) υποκαθιστούν λέξεις των γονιών τους και περιλαμβάνουν ήχους αυτοκινήτου.

Με τη φωνή της γάτας νιάου (98) εννοεί το κουνέλι. Οι λέξεις κοκόνα, κοκό, κοκορίκο (74, 83, 132) χρησιμοποιούνται από τα παιδιά για να μας πουν ότι βλέπουν τις κότες, επίσης με το πιπί (84) για να δηλώσουν τα περιστέρια.

Με το βέλασμα του προβάτου μπε (109,129,148) για να δηλώσουν τις αγελάδες που βλέπουν και τέλος τα γουρουνάκια κάνουν μαμ (74) ενώ κάποια άλλα έπαιναν ότι βυζαίνουν ή ότι πίνουν γάλα.

Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι τα παιδιά συγχέουν τις φωνές διαφόρων ζώων με αγελάδας (109, 129, 148). Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, στο ότι λείπουν οι αγελάδες από το περιβάλλον που ζουν τα παιδιά και επομένως δεν έχουν ακούσει μουγκανητό αγελάδας.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η καθημερινή επικοινωνία πατέρα-μητέρας-παιδιού, ενώ ο τόπος διαμονής ελάχιστα φαίνεται να συσχετίζεται με το λεξιλόγιο των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Πίνακας 1 : Σημασιολογικά λάθη		
		Πιθανές απαντήσεις
α/α	Παιδί	φρούτα ή μήλα ή πορτοκάλια ή αχλάδια
1	2	πορτοκάλια
2	12	μήλα

3	22	μήλα και αχλαδάκια και πορτοκάλια
4	32	μήλα
5	42	μήλα
6	52	-
7	62	αυγό
8	72	μήλα
9	82	-
10	92	μήλα
11	102	μήλα
12	112	πορτοκάλια
13	122	μήλα
14	132	μήλα
15	142	μήλα

Στον ανωτέρω πίνακα αναφέρεται μια ομάδα που περιλαμβάνει (15) τυχαία υποκείμενα του δείγματός μας, τον αύξοντα αριθμό κάθε παιδιού και οι απαντήσεις των παιδιών. Από τις απαντήσεις που μας έδωσαν διαπιστώνουμε ότι (12) παιδιά απάντησαν σωστά, (2) δεν έδωσαν καμιά απάντηση και (1) παιδί εμφανίζει σημασιολογικό λάθος. Η λαθεμένη απάντηση του παιδιού, περίπτωση (62) <<αυγό>> πιθανότατα να είναι υπερέκταση και βασίζεται κυρίως στην ομοιότητα του σχήματος.

Το παιδί με αύξοντα αριθμό (52) που δεν απάντησε, παρατηρούμε ότι εμφανίζει φτωχό λεξιλόγιο και βρίσκεται ελάχιστα πάνω από το μέσο όρο. Ακόμα οι γονείς του δε δέχτηκαν να απαντήσουν στη συνέντευξή μας, η δε μητέρα παρουσίαζε εκείνη την εποχή ψυχολογικά προβλήματα.

Πίνακας 2 Σημασιολογικά λάθη					
α/α	Παιδί	παππούς ή μπαμπάς	Παιδάκι, παιδάκι	βάρκα	γλάρος
1	3	πατέρας	Παιδάκι, παιδάκι	βαρκούλα	πετεινός*

2	13	Ανθρωπάκι	Παιδάκι, είναι αυτό που καθαρίζει τα ψάρια	βάρκα	πουλάκι
3	23	παππούς	γιαγία, παιδάκι	καράβι	πουλάκι
4	33	παππούς	Παιδάκι, παιδάκι	καράβι	πουλάκι
5	43	-	παιδάκια	βαρκούλα	πουλάκι
6	53	μπαμπάς	Παιδάκι, παιδάκι	καράβι	πουλί
7	63	μπαμπάς	μαμά, παιδάκι	βάλκα	πουλίακι
8	73	παππούς	- , -	καράβι	πουλί
9	83	-	- , παιδάκι	-	-
10	93	-	παιγίακια	καράβι	γλάρος*
11	103	άνθρωπος	παιδιάκια	καράβα	πουλάκι
12	113	παππούς	παιδί, -	καράβι	πουλί
13	123	μπαμπάς	κοριτσάκι, παιδάκι	βάρκα	πουλί
14	133	παππούς	αγοράκι, αγοράκι	καράβι	(που κάνει έτσι)
15	143	μπαμπάς	-, παιδάκι	καράβι	κότα*
16	153	παππούς	παιδάκι, παιδάκι	βάρκα	πουλάκι

Ο ανωτέρω πίνακας παρουσιάζει μια ομάδα (16) τυχαίων παιδιών του δείγματός μας, τον αύξοντα αριθμό κάθε παιδιού και το λεξιλόγιο με τις βασικές λέξεις κάθε παιδιού.

Οι περισσότερες απαντήσεις των παιδιών ήταν περίπου αναμενόμενες. Σημαντική ήταν η απάντηση του παιδιού με αύξοντα αριθμό (93) που είναι και η μοναδική από τα (153) υποκείμενα του δείγματός μας σε ότι αφορά την αναγνώριση του γλάρου. Το παιδί αυτό διαμένει στον Άγιο Νικόλαο και το σπίτι του είναι δίπλα στη θάλασσα και σίγουρα είχε παρατηρήσει γλάρους. Επόμενο ήταν να δώσει αυτή την απάντηση. Όμως γιατί να μη δώσει την ίδια απάντηση το παιδί που διέμενε στη Γρα Λυγιά Ιεράπετρας, δίπλα στο κύμα;

Τα παιδιά με αύξοντα αριθμό (3),(143) που δηλώνουν πετεινός και κότα αντίστοιχα, οι απαντήσεις τους βασίζονται στην υπερεπέκταση. Χρησιμοποιούν τις λέξεις αυτές για να δηλώσουν διάφορα πτηνά.

Αξιοσημείωτη είναι η απάντηση του παιδιού με αύξοντα αριθμό (133) που δίνει απάντηση μιμητική λέγοντας (που κάνει έτσι). Το παιδί δυσκολεύτηκε να πεί πουλί ή κάτι ανάλογο που είπαν τα άλλα παιδιά. Αυτό το φαινόμενο αοριστολογίας παρατηρείται και στους ενήλικες, που αρκετές φορές λένε: δώσε αυτό ... και δεν λένε για παράδειγμα το μολύβι.

4. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο κεφάλαιο (2) αναφερθήκαμε στη συντακτική εξέλιξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας. Σύμφωνα με τη συντακτική εξέλιξη το παιδί θα πρέπει να τοποθετεί τις λέξεις με τέτοιο τρόπο ώστε η δομή της πρότασης να αποκτά κάποιο εννοιολογικό περιεχόμενο.

Το παιδί ακολουθεί προοδευτικά τα στάδια των μονολεκτικών εκφράσεων, των πρώτων συνδυασμών των λέξεων, της τηλεγραφικής ομιλίας και τέλος την τηλεγραφική ομιλία που λήγει πριν την ηλικία των δύομισι ετών. Ακολουθεί στη συνέχεια η περίοδος των σύνθετων προτάσεων. Κατά την περίοδο αυτή οι προτάσεις του παιδιού δε μεγαλώνουν μόνο ως προς το μήκος αλλά και ως προς την εσωτερική τους περιπλοκότητα.

Πίνακας Προτάσεις								
	Αγόρι	Κορίτσι	Σύνολο		Αγόρι	Κορίτσι	Αγόρι	Κορίτσι
Προτάσεις	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Μέσος όρος	%	%	Μέσοι όροι	
Κύριες	1259	1581	2840	20,43	44,33	55,67	17,99	22,91
Δευτερεύ-	154	255	409	2,94	37,66	62,34	2,20	3,70

ουσες								
Σύνολο	1413	1836	3249	23,37	43,49	56,50	20,19	26,61

Ο ανωτέρω πίνακας παρουσιάζει προτάσεις (κύριες και δευτερεύουσες) κατά φύλο και μέσο όρο. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτει ότι στο επίπεδο της σύνταξης ο μέσος όρος των κύριων προτάσεων είναι 20,43 και των δευτερευουσών 2,94. Ο μέσος όρος των κύριων προτάσεων των αγοριών είναι 17,99 και των κοριτσιών 22,91. Επίσης ο μέσος όρος των δευτερευουσών προτάσεων των αγοριών είναι 2,20 και των κοριτσιών 3,70.

Προτάσεις αγοριών-κοριτσιών

Προτάσεις	Αγόρι Κορίτσι	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Κύριες Αγοριού	70	17,98571	-2,07	137	Στατιστικά σημαντική
Κύριες Κοριτσιού	69	22,91304			p = 0,05
Δευτερεύουσες Αγοριού	70	2,20	-1,42	137	Στατιστικά ασήμαντη
Δευτερεύουσες Κοριτσιού	69	3,70			p = 0,05

Από την στατιστική ανάλυση προκύπτει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις κύριες προτάσεις αγοριών και κοριτσιών, ενώ δεν υπάρχει ανάμεσα στις δευτερεύουσες αγοριών και κοριτσιών.

Πίνακας 4: Σύνταξη								
	Αγόρι	Κορίτσι	Σύνολο		Αγόρι	Κορίτσι	Αγόρι	Κορίτσι
	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Μέσος όρος	%	%	Μέσοι όροι	
Με 1 όρο	398	467	865	6,22	46,01	53,99	2,86	3,36
Με 2 όρους	615	764	1379	9,92	44,60	55,40	4,42	5,50

Με 3 όρους	356	402	758	5,45	46,97	53,03	2,56	2,89
Πάνω από 3 όρους	122	127	249	1,79	49,00	51,00	0,88	0,91

Ο πίνακας αυτός στο επίπεδο της σύνταξης παρουσιάζει τις απαντήσεις των παιδιών με προτάσεις (με ένα όρο, με δύο όρους, με τρεις όρους και πάνω από τρεις όρους). Στο λόγο των παιδιών ηλικίας 2:5 έως 3:5 ετών, την πρώτη θέση κατέχουν οι προτάσεις με δύο όρους, ακολουθούν οι προτάσεις με ένα όρο και τέλος με τρεις ή και περισσότερους όρους.

Στη συνέχεια παραθέτουμε τις προτάσεις δύο ομάδων παιδιών του δείγματός μας. Στην πρώτη ομάδα αναφέρονται 12 παιδιά που έχουν ανώτερο συντακτικό επίπεδο και στη δεύτερη ομάδα αναφέρονται 12 παιδιά που έχουν κατώτερο συντακτικό επίπεδο. Στην πρώτη στήλη παρουσιάζεται ο αύξοντας αριθμός των εικόνων και στις άλλες στήλες οι απαντήσεις των παιδιών (προτάσεις) βλέποντας τις εικόνες (Για την αξιολόγηση του ανωτέρου και κατωτέρου συντακτικού επιπέδου χρησιμοποιήθηκαν τα κριτήρια που αναφέρονται στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας).

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 21, Ηλικία 3:4, Μονάδες 317	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 71 ηλικία 2:9 Μον.:1
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Εδώ αυτή μαζεύει πορτοκάλια για να πάει στο σπίτι να φάει μαζί με το παιδάκι της	-
3	Σηκώνει τη μαμά του(ς) και θέλει να πάει εδώ μαζί με τα αδελφάκια τους	-

4	Τρώνε τη μαμά τους (τα γουρουνάκια)	-
5	Που μαζεύει μαζί με τη γυναίκα του πορτοκάλια και είναι εδώ	-
6	Που οδηγεί τη τ(ρ)ακτέλα και πάει μια βόλτα	-
8	Ο Μπαμπάς μαζεύει και η μαμά μόνη ήτανε εκεί και καθόμαστε μαζί και πήγαμε πολλές φορές στο λιμάνι εκεί που είναι τα ψαλάκια	-
9	Κολυμπάνε και αυτό το παιδάκι είναι μικρό και η μαμά του και ο μπαμπάς του του κολυμπάμε και δεν μπορεί να κολυμπάει το μικρό παιδάκι	Κολυμπάνε
10	Παίζουμε ένα παιχνίδι που είχαμε το Γιάννη και είναι ένα που πάει στο σπίτι	-

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 20, Ηλικία 3:5, Μονάδες 225	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 84 ηλικία 3:5 Μον.:2
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Αυτό είναι παιδάκι	-
3	Κι αυτό κρατάει ένα ποντικάκι	-
4	Αυτά γλείφουνε το γουρούνι	-
5	Εδώ β(λ)έπω τ(ρ)ώννε σταφύλια	-

6	Αυτός έχει μουστάκια και οδηγάει και έχει ένα καπέλο	-
8	Εμείς πάμε στην Αθήνα και αύριο πήγαμε στην Αθήνα και αύριο πήγαμε στην Αλή λούμελη και κοιμόμου(να), φάγαμε, ήπιαμε καφέ και μετά πάλι πήγαμε να κοιμηθούμε και μετά ήρθε το καράβι και μετά πήγαμε το αμάξι	είναι
9	Αυτός τραβάει το παιδάκι το μικρό στη θάλασσα , δεν πήρε το κουβαδάκι του	-
10	Τα δικά μου	Κοιμάται

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 109, Ηλικία 2:3, Μονάδες 159	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 49 ηλικία 3:1 Μον.:4
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Αυτό είναι παιγιάκι	-
3	Κρατάει ένα δώρο (κουνέλι)	-
4	-	Παίζουνε
5	-	-
6	Αυτό είναι ανεβασμένο, παππούς εκεί	Παίζει
8	Και το παππού πήρα, εγώ πήγα ένα...	-
9	Παίζουνε μαζί τη χάλασσα	Παίζουνε
10	Εγώ παίζω. Εγώ πήγα το Λούνα πάρκ	Παίζουνε

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 143, Ηλικία 3:2, Μονάδες 149	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 119 ηλικία 2:8 Μον.:4
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Κι αυτή είναι η μαμά και θέλει να μου πάρει ένα σκυλάκι η μαμά μου	-
3	Ταΐζει αυτό το κουνελάκι	-
4	Σηκώνουν αυτό το μεγάλο γουρούνι	-

5	Μαζεύουν μήλα (σταφύλια)	-
6	Παίρνει τη μπολτόζα	Λαλεί
8	Όχι σε ένα άλλο λιμάνι που 'χε αστυνομικά καράβια	Στο Ηράκλειο (πηγαίνει)
9	Κοίτα κολυμπάει κι εγώ θα πω στη μαμά μου άμα έρθει να πω να πάμε κι εμείς τη χάλασσα να κολυμπήσουμε	-
10	Όχι, Όχι, Δεν έχουμε μπαλόνια εμείς (Δεν παίζει)	Παίζουνε

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u>	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u>
	Παιδί 91, Ηλικία 3:5, Μονάδες 146	Παιδί 80 ηλικία 3:2 Μον.:6
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Βάζει το παιδί αυτό, βάζει μήλα	-
3	Βάζει το κουνελάκι στο χέρι του	-
4	Πιάνουνε τρελά τη μαμά τους	-
5	Που μαζεύει τα σταφύλια	-
6	Αυτό ο μπαμπάς θέλει να φορτώσει τα αυτά του	-
8	Ναι (Πηγαίνει βόλτα στο λιμάνι)	Ναι
9	Κολυμπάνε	Παίζουνε
10	Τα δικά μου (Τι παιχνίδια παίζεται)	Ναι

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u>	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u>
	Παιδί 148, Ηλικία 2:9, Μονάδες 145	Παιδί 18 ηλικία 3:4 Μον.:7
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	τούτου είναι κοριτσάκι και τούτο κοριτσάκι	-
3	το κουνέλι (κρατά)	-
4	Είναι εκεί τσι αγελάδες	-
5	Τρώει σταφύλια	-
6	Οδηγεί	-

8	Αλλά η μαμά μου πήγε μια μέρα τη θάλασσα εγώ έπιασα χώματα και τα 'βαλα εκεί, χώματα και έβαλε η μαμά μου τα παπούτσια και τη μπλούζα	-
9	Μπήκανε τη θάλασσα κάνουνε έτσι	-
10	Εγώ (έχω) ένα κουβάδι που πάει στη θάλασσα κι ένα χαρτί που το βάζω στα σκουπίδια	-

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 55, Ηλικία 3:5, Μονάδες 142	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 34 ηλικία 3:1 Μον.:8
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Αυτό είναι μπορντόζα, σπίθια	-
3	Μου φαίνεται πως παίζει το κουνελάκι	-
4	Πίνουνε γάλα	-
5	Μαζεύουνε σταφύλια	Κρατάνε σταφύλια
6	Οδηγεί τη μπορντόζα	-
8	Ναι. Και βλέπουμε τα καράβια με το παππού, όταν δεν είναι ανοικτό το Λούνα Πάρκ, πάμε και βλέπουμε τσι καράβες	-
9	Κολυμπάνε μέσα στη θάλασσα	Κολυμπάω
10	Παίζω κουβαδάκι και κάνω, βάζω, η γιαγιά μου η Κωστούλα μου βάζει, κάνουμε μια λακούβα μέσα τα πόδια μου και μου τα κρύβει	Τα δικά μου

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 26, Ηλικία 3:3, Μονάδες 118	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 52 ηλικία 3:5 Μον.:8
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Ένα γατάκι	-
3	Ένα τέτοιο κρατάει	-
4	Κρατάνε αυτά	-
5	Κρατάνε αυτό (εννοεί το καλάθι που βάζουν τα σταφύλια)	-

6	Είναι αυτός που τσουρλάει αυτό το αυτοκίνητο (τρακτέρ)	Πάει
8	Ναι (πηγαίνουν στο λιμάνι)	-
9	Αυτοι εμπήκανε μέσα στη θάλασσα	Μπαίνουνε χιάλασσα
10	Παίζουμε τα κουζινικά μας	Με αυτά

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 58, Ηλικία 3:0, Μονάδες 117	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 105 Ηλικ. 2:11 Μον.:9
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Κοριτσάκι που κρατάει τη μαμά του	-
3	Μαζεύει κουνελάκια	Κουνελάκι (κρατά)
4	Τρώνε τη μαμά τους	-
5	Αυτό το κοριτσάκι μαζεύει σταφύλια. Αυτό δε μαζεύει.	-
6	Οδηγάει	Πάει βόλτα
8	Ναι. Έχω πάει. Η μαμά μου λέει πω,πω ψαράδες	Ναι
9	Παίζουνε	Κάνουνε μπάνιο
10	Τέτοια	Πολλά(παιχνίδια)

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 124, Ηλικία 3:6, Μονάδες 117	<u>Κατώτερο συντακτικό επίπ.</u> Παιδί 144 Ηλικ. 3:2 Μον.:10
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Μια γιαγιά, ένα αγοράκι και ένα κοριτσάκι	-
3	Αγκαλιάζει το κουνελάκι	Ένα κουνελάκι
4	Πίνουνε γάλα	-
5	Ο παππούς και γιαγιά μαζεύουνε σταφύλια	-
6	Ο παππούς που το οδηγεί	Οδηγάει

8	Ναι (πηγαίνει βόλτα)	Ναι
9	Κολυμπάνε	Μπάνιο
10	Τα δικά μου (παιίζει)	-

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 113, Ηλικία 3:4, Μονάδες 110	<u>Κατώτερο συντακτικό επίτ.</u> Παιδί 96 Ηλικ. 2:11 Μον.:11
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	το κοριτσάκι και αυτό το κοριτσάκι	-
3	Κρατάει ένα κουνελάκι	Κουνελάκι (κρατάει)
4	Τρώνε	Πίνουνε γάλα
5	Μαζεύουνε πορτοκάλια (σταφύλια)	Σταφύλια στο καλάθι
6	Οδηγάει	Μαζεύει χρώματα
8	Μόνο με το μπαμπά (πηγαίνει)	-
9	Αυτό που κολυμπάει και αυτόν που κολυμπάει και αυτό που κάνει με το κουβαδάκι του και αυτό που το βοηθάει η μαμά του.	Κολυμπάνε
10	Έχω παιχνίδια. Τα άλλα τα παιχνίδια και το κοκοράκι και το έχασα.	Κάτι άλλο

	<u>Ανώτερο συντακτικό επίπεδο</u> Παιδί 142, Ηλικία 3:5, Μονάδες 110	<u>Κατώτερο συντακτικό επίτ.</u> Παιδί 118 Ηλικ. 2:8 Μον.:11
Εικ.	Προτάσεις	Προτάσεις
2	Ένα κουβά, παιδάκια κι αυτή η μανούλα τους	-
3	Κρατάει ένα κουνελάκι	-
4	Τη γλείφουνε	Πειράζουνε το σκύλο
5	Είναι μέσα στα χόρτα κι αυτό είναι ένα παιδάκι, που πιάνει τέτοια	-
6	Οδηγάει	Οδηγά

8	Ναι.το λιμάνι είναι η θάλασσα	Στο Ρέθυμνο
9	Θα κάνουνε μπάνιο	Μπάνιο
10	Κάτι μπάλες στη νταράτσα όμως σπίτι	Πολλά

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν βλέποντας τα παιδιά τις εικόνες παρατηρούμε ότι : α) στο ανώτερο συντακτικό επίπεδο από τις δευτερεύουσες προτάσεις που χρησιμοποιούν τα παιδιά στο λόγο τους οι περισσότερες είναι αναφορικές που εισάγονται με το που, τέσσερα (4) παιδιά χρησιμοποιούν τελικές, ένα (1) χρονική, ένα (1) ειδική και ένα (1) βουλευτική β) στο κατώτερο συντακτικό επίπεδο δεν γίνεται χρήση δευτερευουσών προτάσεων.

Από τις απαντήσεις στην ερώτηση (9) διαπιστώνουμε μια σημαντική διαφορά ως προς το μήκος της πρότασης, και στην εσωτερική περιπλοκότητα μεταξύ των παιδιών με αύξοντα αριθμό (21) και (71) και στις προτάσεις μεταξύ των παιδιών με αύξοντα αριθμό (20) και (84).

Σε γενικές γραμμές διαπιστώνεται ότι: Η θέση των λέξεων χαρακτηρίζεται από συντακτική και σημασιολογική σχέση. Οι γραμματικοί όροι παίρνουν προοδευτικά τη σειρά. Υποκείμενο, Ρήμα, Αντικείμενο. Η παρατακτική σύνταξη φράσεων και προτάσεων φαίνεται πως είναι ευκολότερη από την υποτακτική.

11.2 Ανάλυση λόγου γονιών

Η κατάκτηση του λεξιλογίου είναι μια πολύπλοκη διαδικασία. Το λεξιλόγιο του ατόμου συνεχίζει να αυξάνει σε όλη του τη ζωή. Οι ενήλικες συνεχίζουν να το αποκτούν με το πέρασμα του χρόνου.

Με την έρευνά μας καταγράψαμε το λόγο του πατέρα και της μητέρας σε ένα θέμα καθημερινής επικοινωνίας (ερωτηματολόγιο 2 : πατέρα-μητέρας ερώτηση 23). Από την απομαγνητοφώνηση του λόγου τους παρουσιάζεται η παρακάτω εικόνα:

Λόγος πατέρα-μητέρας

	Πατέρας	Μητέρα	Σύνολο		Πατέρας	Μητέρα	Πατέρας	Μητέρα
	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Απολ. τιμές	Μέσος όρος	%	%	Μέσοι όροι	
Σύνολο λέξεων	10165	10590	20755	149,32	48,98	51,02	73,13	76,19
Ρήματα	1759	1763	3522	25,34	49,94	50,06	12,65	12,68
Ουσιαστικά	1337	1344	2681	19,29	49,87	50,13	9,62	9,67
Επίθετα	527	516	1043	7,50	50,53	49,47	3,79	3,71
Επιρρήματα	804	872	1676	12,06	47,97	52,03	5,78	6,27
Σύνδεσμοι	639	657	1296	9,32	49,31	50,69	4,60	4,73
Αντωνυμίες	481	488	969	6,97	49,64	50,36	3,46	3,51
Μη αναμ/νες	164	151	315	2,27	52,06	47,94	1,18	1,09
Περ. λέξεις	274	179	453	3,26	60,49	39,51	1,97	1,29
Αοριστολογίες	209	157	366	2,63	57,10	42,90	1,50	1,13
Παράταξη	1498	1536	3034	21,83	49,37	50,63	10,78	11,05
Υπόταξη	1094	1084	2178	15,67	50,23	49,77	7,87	7,80

Ο μέσος όρος των λέξεων του πατέρα κυμαίνεται στο 73,13, ενώ της μητέρας στο 76,19. Πρώτη θέση κατέχει το ρήμα, δεύτερη το ουσιαστικό, τρίτη το επίρρημα, τέταρτη οι σύνδεσμοι, πέμπτη τα επίθετα και έκτη οι αντωνυμίες.

Από τη σύγκριση των μερών του λόγου πατέρα-μητέρας δεν παρατηρούμε κάποια διαφορά. Το ίδιο παρατηρείται και στις κατηγορίες: μη αναμενόμενες λέξεις, περιπτές λέξεις και εκφράσεις, αοριστολογίες.

11.3 Πατρική και μητρική φροντίδα

Πίνακας 1						
Παρουσία πατέρα-μητέρας						
	Απουσιάζατε τα πρώτα χρόνια της ανατροφής του παιδιού					
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Μητέρες	2	137	139	1,44	98,56	100,00
Πατέρες	1	138	139	0,72	99,28	100,00
Σύνολο	3	275	278	1,08	98,92	100,00

Η παρουσία του πατέρα και της μητέρας κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού είναι εμφανής στον ανωτέρω πίνακα. Το 98,56% των μητέρων και το 99,28% των πατέρων απάντησαν ότι βρέθηκαν κοντά στο παιδί τους. Η απουσία γονιών του δείγματός μας είναι πολύ μικρή 1,08%.

Πίνακας 2								
Αντιμετώπιση δυσάρεστων συναισθημάτων								
Γονείς	Το παίρνατε στην αγκαλιά σας και το χαιδεύατε ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	127	1	11	139	91,37	0,72	7,91	100,00
Πατέρες	65	37	37	139	46,76	26,62	26,62	100,00
Σύνολο	192	38	48	278	69,06	13,67	17,27	100,00
	Το παίρνατε στο κρεβάτι σας ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	75	38	26	139	53,96	27,34	18,71	100,00
Πατέρες	51	52	36	139	36,69	37,41	25,90	100,00
Σύνολο	126	90	62	278	45,32	32,37	22,30	100,00
	Το αφήνατε μόνο του να ηρεμήσει ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	2	133	4	139	1,44	95,68	2,88	100,00
Πατέρες	5	132	2	139	3,60	94,96	1,44	100,00
Σύνολο	7	265	6	278	2,52	95,32	2,16	100,00

Στην περίοδο της βρεφικής ηλικίας το βρέφος κατά την διάρκεια της νύκτας ξυπνά και κλαίει (μπορεί το βρέφος να πεινά, να διψά, να κρυώνει, να είναι άρρωστο, να έχει κολικούς πόνους, να φοβάται κ.τ.λ).

Το κλάμα και ο φόβος είναι από τα πιο δυσάρεστα προβλήματα που έχουν να αντιμετωπίσουν οι γονείς τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα. Πολλοί γονείς νομίζουν ότι υπάρχει αντιστοιχία του δικού τους ύπνου με του βρέφους. Αυτό όμως, είναι αδύνατο, γιατί και ο καθένας τους αντιμετωπίζει διαφορετικά το κάθε πρόβλημα του παιδιού του.

Στον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται, ότι οι γονείς του δείγματός μας προσπαθούν να κατευνάσουν το κλάμα ή και το φόβο του παιδιού τους παίρνοντάς το στην αγκαλιά τους ή και στο κρεβάτι τους. Οι μητέρες και οι πατέρες προτιμούν να το πάρουν στην αγκαλιά τους και να το χαιδέψουν περισσότερο από το να φέρουν το παιδί στο δικό τους κρεβάτι για να συνεχίσει τον ύπνο του.

Συγκρίνοντας τις ενέργειες πατέρα και μητέρας διαπιστώνουμε ότι : α) από τις μητέρες ποσοστό 91,37% φροντίζουν το παιδί (το παίρνουν στην αγκαλιά και το χαϊδεύουν), 53,96% (το παίρνουν στο κρεβάτι). β) για τις ίδιες ενέργειες δηλαδή του πατρικού χαιδιού και του ύπνου στο κρεβάτι φροντίζει σε ποσοστό 46,76% και 36,69% αντίστοιχα.

Στο σύνολο τους οι πατέρες φαίνεται να αναλαμβάνουν σήμερα πρωτοβουλίες κατά τη διάρκεια της νύχτας. Το 46,76% παίρνει το παιδί στην αγκαλιά, το 26,62% δε δέχεται το παιδί και το 26,62% μερικές φορές. Το 37,41% των πατεράδων δε δέχεται το παιδί στο κρεβάτι σε σχέση με το 36,69% που επιθυμεί να έρθει κοντά του ως και το 25,90% μερικές φορές.

Στο ερώτημά μας εάν το αφήνουν μόνο του να ηρεμήσει παρατηρούμε ένα υψηλό ποσοστό 95,68% των μητέρων και 94,96% των πατεράδων που φροντίζουν να ηρεμήσουν το παιδί με διάφορες ενέργειες.

Από τις διαπιστώσεις αυτές θα λέγαμε ότι η παρουσία του πατέρα και της μητέρας μπορεί να ανατρέψει δυσάρεστα συναισθήματα κατά τη διάρκεια της νύχτας με απώτερο σκοπό την αποφυγή σοβαρών διαταραχών της συμπεριφοράς τους.

Πίνακας 3α.Φροντίδα παιδιού - Βιολογική στήριξη								
Γονείς	Του δώσατε γάλα, κρέμα, αυγό ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	138	0	1	139	99,28	0,00	0,72	100,00
Πατέρες	73	26	40	139	52,52	18,71	28,78	100,00
Σύνολο	211	26	41	278	75,90	9,35	14,75	100,00
	Του κάνατε μπάνιο ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	138	0	1	139	99,28	0,00	0,72	100,00
Πατέρες	56	63	20	139	40,29	45,32	14,39	100,00
Σύνολο	194	63	21	278	69,78	22,66	7,55	100,00
	Του αλλάξατε τα ρούχα ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	138	0	1	139	99,28	0,00	0,72	100,00
Πατέρες	71	32	36	139	51,08	23,02	25,90	100,00
Σύνολο	209	32	37	278	75,18	11,51	13,31	100,00
	Το καθαρίζατε όταν λερωνόταν ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	139	0	0	139	100,00	0,00	0,00	100,00
Πατέρες	70	42	27	139	50,36	30,22	19,42	100,00
Σύνολο	209	42	27	278	75,18	15,11	9,71	100,00
	Το πηγαίνατε στον παιδίατρο ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	137	0	2	139	98,56	0,00	1,44	100,00
Πατέρες	122	10	7	139	87,77	7,19	5,04	100,00
Σύνολο	259	10	9	278	93,17	3,60	3,24	100,00

Η ικανοποίηση βασικών βιολογικών αναγκών για τη σωματική ακεραιότητα και την υγεία του παιδιού είναι απαραίτητες τα πρώτα χρόνια της

ζωής του. Τον πρώτο ρόλο μέσα στη οικογένεια σε ότι αφορά τη διατροφή του παιδιού έχει η μητέρα. Ο πατέρας παρ'όλο που διαφοροποιείται σε σχέση με τη μητέρα εμφανίζει στο σύνολο του δείγματός μας μια άλλη εικόνα σε σχέση με την παραδοσιακή του μορφή. Αυτό διαπιστώνεται στον ανωτέρω πίνακα, όπου το 52,50% των πατεράδων μετέχουν ενεργά στη διατροφή του παιδιού, το 28,78% κάποιες φορές, ενώ το 18,76% παραμένει και σήμερα αδιάφορο.

Ο πρώτος ρόλος της μητέρας στην ανατροφή του παιδιού παρατηρείται και σ' άλλους τομείς όπως στο μπάνιο, στο αλλαγμα, στον καθαρισμό σε περίπτωση λερώματος, αλλά και της επίσκεψης στον παιδίατρο. Ο πατέρας και σ' αυτές τις περιπτώσεις εμφανίζεται με ένα άλλο πρόσωπο, σε σχέση πάντα με το παραδοσιακό του ρόλο.

Ένα αρκετά ικανοποιητικό ποσοστό 40,29% δηλώνει ότι ασχολείται με το μπάνιο του παιδιού, το 14,39% κάποιες φορές ενώ το 45,32% δεν ασχολείται καθόλου.

Για το αλλαγμα των ρούχων δηλώνουν να φροντίζουν το παιδί σε ποσοστό 51,08% από τους πατέρες, μερικές φορές 25,90% και καθόλου το 23,02%. Σε ότι αφορά το καθάρισμα του παιδιού όταν λερώνεται το 50,39% παρουσιάζει θετική στάση, το 19,42% ενεργεί μερικές φορές, ενώ το 30,22% αδιαφορεί.

Στα θέματα ιατρικής φροντίδας παρέχεται σε υψηλό βαθμό και από τους δύο γονείς. Η μητέρα εμφανίζει κάποια υπεροχή σε σχέση προς τον πατέρα, αφού οι μητέρες σε ποσοστό 95,56% παρακολουθούν την υγεία του παιδιού, ενώ σε ποσοστό 87,77% οι πατέρες. Σε σχέση με τις άλλες ενέργειες ο πατέρας διαφοροποιείται σημαντικά.

Πίνακας 4: β. Φροντίδα Παιδιού - Μορφωτική στήριξη								
Γονείς	Νανουρίζετε το παιδί σας για να κοιμηθεί;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	72	37	30	139	51,80	26,62	21,58	100,00
Πατέρες	46	68	25	139	33,09	48,92	17,99	100,00
Σύνολο	118	105	55	278	42,45	37,77	19,78	100,00
	Του τραγουδάτε ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	99	13	27	139	71,22	9,35	19,42	100,00
Πατέρες	57	44	38	139	41,01	31,65	27,34	100,00
Σύνολο	156	57	65	278	56,12	20,50	23,38	100,00
	Του λέγατε ιστοριούλες, παραμυθάκια ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	92	13	34	139	66,19	9,35	24,46	100,00
Πατέρες	66	31	42	139	47,48	22,30	30,22	100,00
Σύνολο	158	44	76	278	56,83	15,83	27,34	100,00
	Του διαβάζατε βιβλία εικονογραφημένα ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	91	12	36	139	65,47	8,63	25,90	100,00
Πατέρες	52	49	38	139	37,41	35,25	27,34	100,00
Σύνολο	143	61	74	278	51,44	21,94	26,62	100,00
	Παίζετε με το παιδί σας ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	101	5	33	139	72,66	3,60	23,74	100,00
Πατέρες	97	4	38	139	69,78	2,88	27,34	100,00
Σύνολο	198	9	71	278	71,22	3,24	25,54	100,00
	Πηγαίνετε μαζί πάρκο, παιδική χαρά, θάλασσα ;							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	100	5	34	139	71,94	3,60	24,46	100,00
Πατέρες	90	13	36	139	64,75	9,35	25,90	100,00
Σύνολο	190	18	70	278	68,35	6,47	25,18	100,00

Τα μορφωτικά αγαθά παρέχονται στο παιδί πριν την είσοδό του στο σχολείο, είτε είναι Νηπιαγωγείο, είτε Δημοτικό. Ο ανωτέρω πίνακας εμφανίζει σημαντικές ενέργειες των γονιών στην κατεύθυνση της μορφωτικής στήριξης του παιδιού.

Μόνο το 51,80% των μητέρων του δείγματός μας νανουρίζουν τα παιδιά τους, ποσοστό πολύ μικρό αν συγκριθεί με τις άλλες ενέργειες που αναφέρονται στον προηγούμενο πίνακα, όπου η συμμετοχή των μητέρων υπερβαίνει το 90%. Οι μητέρες τραγουδούν στα παιδιά τους σε ποσοστό 71,22%, διηγούνται ιστορίες και παραμύθια σε ποσοστό 66,19%, διαβάζουν βιβλία σε ποσοστό 65,47%, παίζουν με το παιδί σε ποσοστό 72,66%, και πηγαίνουν τα παιδιά στο πάρκο, παιδική χαρά και θάλασσα σε ποσοστό 71,94%.

Το ανάλογο συμβαίνει και με τους πατέρες. Οι πατέρες και σ' αυτό τον τομέα φαίνεται να βρίσκονται σε δεύτερη θέση έναντι των μητέρων. Όμως στο σύνολό τους απαντούν διαφορετικά ανάλογα με το είδος της ενέργειας.

Το παιχνίδι αποτελεί μια ξεχωριστή φροντίδα του πατέρα προς το παιδί. Αυτό επιβεβαιώνεται με το υψηλό ποσοστό συμμετοχής του πατέρα στο παιχνίδι 69,78% και της συμμετοχής μερικές φορές σε ποσοστό 27,34%. Διαπιστώνεται ότι για τον πατέρα το παιχνίδι είναι μια ευχάριστη απασχόληση.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τις εξόδους των γονιών σε χώρους αναψυχής: πάρκο, παιδική χαρά, θάλασσα, όπου ο πατέρας σε ποσοστό 64,75% συνοδεύει τα παιδιά του στους ανωτέρω χώρους και σε 26,90% μερικές φορές. Η διήγηση ιστοριών και παραμυθιών είναι μια από τις σημαντικές ενέργειες του πατέρα προς το παιδί. Το 47,48% διηγείται ιστορίες στα παιδιά του, το 30,22% μερικές φορές, ενώ το 22,30% παραμένει αδιάφορο. Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι 41,01% από τους πατέρες τραγουδούν στα παιδιά τους, 27,34% μερικές φορές και το 31,65% καθόλου. Οι πατέρες διαβάζουν εικονογραφημένα βιβλία στα παιδιά τους σε ποσοστό 37,41%, το δε 7,34% εμφανίζεται κάποιες φορές να αναλαμβάνει αυτή την πρωτοβουλία και το 35,25% μένει αδιάφορο.

Το νανούρισμα είναι μια ενέργεια με την οποία ασχολείται ο πατέρας λιγότερο, αφού μόνο το 33,09% συμμετέχει με προθυμία, το 17,99% μερικές φορές και 48,92% δε συμμετέχει καθόλου.

Πίνακας 5 Συμπεριφορά γονιών								
	Αμείβετε τις πράξεις του ;							
Γονείς	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	135	0	4	139	97,12	0,00	2,88	100,00
Πατέρες	133	1	5	139	95,68	0,72	3,60	100,00
Σύνολο	268	1	9	278	96,40	0,36	3,24	100,00
	Όταν το παιδί σας μουτζούρωνε τον τοίχο, έσπασε βάζα, κάδρα, ανέβηκε επικίνδυνη σκάλα τι κάνετε;							
	Το μαλώ- νατε	Του δίνετε μία στα πισινά	Συζητάτε	Σύνολο	Το μαλώ- νατε	του δίνετε μία στα πισινά	Συζη- τάτε	Σύνολο
Μητέρες	98	60	120	278	35,25	21,58	43,17	100,00
Πατέρες	81	59	110	250	32,40	23,60	44,00	100,00
Σύνολο	179	119	230	528	33,90	22,54	43,56	100,00

Από τον ανωτέρω πίνακα προκύπτει ότι τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα επιβραβεύουν τις θετικές ενέργειες του παιδιού. Το 97,12% των μητέρων και το 95,68% των πατέρων αμείβουν το παιδί τους. Ο τρόπος αμοιβής των παιδιών σ' αυτή την ηλικία είναι το "μπράβο".

Σε κάθε αρνητική πράξη του και οι δύο γονείς ενεργούν κατά παρόμοιο τρόπο. Το 43,17% των μητέρων και το 44% των πατέρων συζητούν με τα παιδιά τους, διαλέγονται προκειμένου να τα αποτρέψουν από κάθε επικίνδυνη και δυσάρεστη ενέργεια. Ακολουθεί το 35,25% των μητέρων και το 32,40% των πατέρων που επιπλήτουν το παιδί φραστικά. Το 21,58% και 23,60% αντίστοιχα κτυπούν το παιδί. Σε γενικές γραμμές οι γονείς του δείγματός μας αντιμετωπίζουν το παιδί ως επί το πλείστον με δημοκρατικά μέσα.

Πίνακας 6								
Καλλιέργεια κρίσης - Κοινωνικοποίηση								
Όταν δυσκολεύεται σε κάτι π.χ. να συναρμολογήσει επιτραπέζια παιχνίδια τι κάνετε;								
Γονείς	Το ζορίζετε	Το βοηθάτε	Το αφήνετε μόνο του	Σύνολο	Το ζορίζετε	Το βοηθάτε	Το αφήνετε μόνο του	Σύνολο
Μητέρες	0	116	23	139	0,00	83,45	16,55	100,0
Πατέρες	3	104	32	139	2,16	74,82	23,02	100,0
Σύνολο	3	220	55	278	1,08	79,14	19,78	100,0
Όταν βρεθήκατε μαζί στη δουλειά σας, στο λιμάνι, στο πάρκο, στην εκκλησία, στο λεωφορείο, στο χωράφι εξηγήσατε κάθε απορία;								
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	132	0	7	139	94,96	0,00	5,04	100,0
Πατέρες	126	2	11	139	90,65	1,44	7,91	100,0
Σύνολο	258	2	18	278	92,81	0,72	6,47	100,0
Συμμετέχει το παιδί σας στο παιχνίδι με τα παιδιά της γειτονιάς ή παιδιά φίλων σας;								
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	119	8	12	139	85,61	5,76	8,63	100,0
Πατέρες	119	7	13	139	85,61	5,04	9,35	100,0
Σύνολο	238	15	25	278	85,61	5,40	8,99	100,0

Η κριτική σκέψη αλλά και η κοινωνικοποίηση του παιδιού αρχίζει από τα πρώτα παιδικά χρόνια .

Από τον ανωτέρω πίνακα γίνεται φανερό ότι και οι δύο γονείς τόσο η μητέρα σε ποσοστό 83,45% όσο και ο πατέρας 74,89% φαίνεται να θέλει να βοηθήσει την κάθε δημιουργική προσπάθεια του παιδιού. Οι γονείς που ασκούν πίεση στο παιδί τους για να επιτύχουν κάποιο επίτιμο έργο είναι ελάχιστοι.

Σε ό,τι αφορά τις ενέργειες αυτές, υπάρχουν μητέρες σε ποσοστό 16,55% και πατέρες 23,02% που αφήνουν μόνο του το παιδί να ανταποκριθεί στις δυσκολίες που προκύπτουν.

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας όσο χρόνο βρίσκονται με τον πατέρα και τη μητέρα σε οποιοδήποτε χώρο υποβάλλουν συνεχώς ερωτήσεις προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να γνωρίσουν τον κόσμο, που τα περιβάλλει.

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι το 94,96% των μητέρων και το 90,65% των πατέρων δεν αφήνουν αναπάντητα τα ερωτήματα των παιδιών τους, συμβάλλοντας έτσι στη γνωστική τους εξέλιξη.

Είναι γνωστό ότι τα παιδικά παιχνίδια διακρίνονται σε ομαδικά και ατομικά. Το ομαδικό παιχνίδι βοηθά στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Είναι εμφανές ότι και οι δύο γονείς (πατέρας-μητέρα) συμβάλλουν εξίσου προς την κατεύθυνση αυτή . Το 83,61% και των δύο παροτρύνουν τα παιδιά να συμμετέχουν στο παιχνίδι με τα παιδιά της γειτονιάς ή παιδιά άλλων οικογενειών.

Πίνακας 7						
Βιβλιοθήκη στο σπίτι						
Έχετε βιβλιοθήκη σπίτι σας;						
Γονείς	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Μητέρες	89	50	139	64,03	35,97	100,00
Πατέρες	90	49	139	64,75	35,25	100,00
Σύνολο	179	99	278	64,39	35,61	100,00

Η βιβλιοθήκη στο σπίτι αποτελεί κίνητρο μόρφωσης για όλη την οικογένεια. Το 65% όλων των οικογενειών του δείγματος διέθετε κάποια βιβλία στο σπίτι. Το κατά πόσο η χρήση των βιβλίων ήταν αποτελεσματική και ποιές κατηγορίες βιβλίων υπάρχουν, δε είναι αντικείμενο της παρούσας έρευνας γιαυτό και το ερώτημα "ποιά βιβλία υπήρχαν στη βιβλιοθήκη" θα αναπτυχθεί σε άλλη επιμέρους έρευνα. Τα κατάλληλα βιβλία όμως στην

οικογένεια μπορούν να θεωρηθούν πρόκληση για τη γνωστική και γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού.

Πίνακας 8								
Διάβασμα βιβλίων - εντύπων								
Διαβάζετε βιβλία;								
Γονείς	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	42	52	45	139	30,22	37,41	32,37	100,00
Πατέρες	34	73	32	139	24,46	52,52	23,02	100,00
Σύνολο	76	125	77	278	27,34	44,96	27,70	100,00
Διαβάζετε εφημερίδα;								
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	46	32	61	139	33,09	23,02	43,88	100,00
Πατέρες	91	12	36	139	65,47	8,63	25,90	100,00
Σύνολο	137	44	97	278	49,28	15,83	34,89	100,00

Παρ' όλο που το 65% των νοικοκυριών που επισκεφτήκαμε εμφανίζεται να έχει βιβλιοθήκη στο σπίτι, από τον ανωτέρω πίνακα φαίνεται ότι το βιβλίο απλά εκτίθεται στη βιβλιοθήκη, αλλά δεν έρχεται στα χέρια του πατέρα και της μητέρας για μελέτη. Το 52,52% των πατεράδων δεν διαβάζουν βιβλία και το 37,41% των μητέρων. Παρατηρείται μια μεγαλύτερη αποστροφή του πατέρα προς το βιβλίο σε σύγκριση με την μητέρα.

Ο μέσος Έλληνας σήμερα δε διαβάζει, δεν αντέχει στον πνευματικό κόπο για την ανάγνωση ενός σοβαρού κειμένου.

Το διάβασμα εφημερίδων όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα φαίνεται να έχει άλλη τύχη στα νοικοκυριά του δείγματός μας. Το 33,09% των μητέρων απαντούν ότι διαβάζουν εφημερίδα και το 43,88% μερικές φορές, ενώ το 23,02% δεν διαβάζει εφημερίδα.

Ο πατέρας αντίθετα δηλώνει ότι διαβάζει σε ποσοστό 65,47% δηλαδή διπλάσιο της μητέρας και το 25,90% κάποιες φορές, ενώ ένα μικρό ποσοστό 8,63% απαντά ότι δε διαβάζει.

Πίνακας 9								
Βλέπουν τηλεόραση								
Βλέπετε τηλεόραση μαζί με το παιδί;								
Γονείς	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Μ.Φ.	Σύνολο
Μητέρες	82	27	30	139	59	19	22	100,00
Πατέρες	70	30	39	139	50	22	28	100,00
Σύνολο	152	57	69	278	54,68	20,50	24,82	100,00

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κυρίως η τηλεόραση βρίσκεται και στο τελευταίο νοικοκυριό κάθε Έλληνα πολίτη. Είναι μέσο που με μια ορθολογική χρήση μπορεί να αποτελέσει μορφωτικό αγαθό για τα παιδιά ή και το αντίθετο με αρνητικές συνέπειες.

Τόσο η μητέρα, όσο και ο πατέρας σε ποσοστό 59% και 50% αντίστοιχα δηλώνουν ότι παρακολουθούν παιδικές εκπομπές μαζί με το παιδί τους, το 22% και 26% μερικές φορές, ενώ το 19% και 22% δεν παρακολουθούν.

Από την ανάλυση των ενεργειών των γονιών του δείγματός μας διαπιστώνεται ότι οι γονείς ικανοποιούν βιολογικές, ψυχοσυναισθηματικές, γνωστικές και επικοινωνιακές ανάγκες του παιδιού. Καθοριστικό ρόλο στη ικανοποίηση των αναγκών αυτών κατέχει η μητέρα, χωρίς να αποκλείεται σήμερα η ουσιαστική συμμετοχή του πατέρα, ο οποίος όπως φαίνεται μετέχει ενεργά σε ικανοποιητικό βαθμό στην ικανοποίηση των ανωτέρω αναγκών.

Η διαφοροποίηση του πατρικού ρόλου οφείλεται στις ανακατάξεις στην οικογένεια, στην αλλαγή της κοινωνικής θέσης της γυναίκας και στην αμβισβήτηση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων που άρχισαν να δίνουν ένα νέο περιεχόμενο στον πατέρα.

14 ΕΛΕΓΧΟΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Υπόθεση 1η
Λόγος παιδιού - πατέρα

	Επίπεδα λόγου παιδιού		
Επίπεδα λόγου πατέρα	X (0 - 81)	Y (82 - 20)	Σύνολο
X (0 - 70)	52 63,41%	24 42,11%	76 54,68%
Y (71 - 20)	30 36,59%	33 57,89%	63 45,32%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
$\Phi=0,28$	$\chi^2 = 6,16$	df = 1	Στατιστικά σημαντική p=0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ότι μεταξύ του λόγου του παιδιού και του λόγου του πατέρα υπάρχει συνάφεια. Από την στατιστική επεξεργασία συνάγεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ του λόγου του παιδιού και του πατέρα και διαπιστώνεται ότι ο πατέρας συμμετέχει στην γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Υπόθεση 2η
Λόγος παιδιού - μητέρας

	Επίπεδα λόγου παιδιού		
Επίπεδα λόγου μητέρας	X (0 - 71)	Y (72 - 409)	Σύνολο
X (0 - 71)	57 69,51%	31 54,39%	88 63,31%
Y (72 - 409)	25 30,49%	26 45,61%	51 36,69%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
$\Phi=0,154$	$\chi^2 = 3,312$	df = 1	Στατιστικά σημαντική p=0,10

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ότι μεταξύ λόγου παιδιού και λόγου μητέρας υπάρχει συνάφεια. Η μητέρα είναι εκείνη που δέχεται για εννέα μήνες στην μήτρα της το έμβρυο. Μέσα στη μήτρα σχηματοποιείται ο νέος άνθρωπος και το έμβρυο δέχεται τα γλωσσικά ερεθίσματα της μητέρας περισσότερο από κάθε άλλο μέλος του οικογενειακού περιβάλλοντος. Από

την στατιστική επεξεργασία προκύπτει ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ του λόγου των παιδιών και του λόγου της μητέρας και επιβεβαιώνεται ότι η μητέρα συμμετέχει στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Υπόθεση 3η

Λόγος παιδιού - πατέρα & μητέρας

Λόγος πατέρας και μητέρας	Επίπεδα λόγου παιδιού		Σύνολο
	X (0 - 81)	Y (82 - 20)	
X (0 - 41)	54 65,85%	27 47,37%	81 58,27%
Y (42-86)	28 34,15%	30 52,63%	58 41,73%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
Φ=0,18	$\chi^2 = 4,725$	df = 1	Στατιστικά σημαντική p=0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ο πατρικός και μητρικός λόγος έχει σχέση με το λόγο του παιδιού. Οι γονείς είναι εκείνοι που καλλιεργούν πρώτοι την παιδική γλώσσα. Από τους ανωτέρω δείκτες συνάγεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ του πατρικού-μητρικού λόγου και λόγου του παιδιού και επαληθεύεται ότι ο πατέρας και η μητέρα συμμετέχουν στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Η οικογένεια αποτελεί το πρώτο βασικό σχολείο του παιδιού με γλωσσοπλάστες τον πατέρα και την μητέρα.

Υπόθεση 4η

Φροντίδα πατέρα- λόγος παιδιού

Επίπεδα φροντίδας πατέρα	Επίπεδα λόγου παιδιού		Σύνολο
	X (0 - 8)	Y (82 - 20)	
Τυπική X (0 - 8)	41 50%	29 50,88%	70 50,36%
Ουσιαστική Y (2 - 44)	41 50%	28 49,12%	69 49,64%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
$\Phi = -0,009$	$\chi^2 = 0,01$	df = 1	Στατιστικά ασήμαντη $p = 0,05$

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ότι η φροντίδα του πατέρα (τυπική και ουσιαστική) στην ανατροφή του παιδιού συμβάλλει στη γλωσσική του εξέλιξη.

Για τη θεμελίωση της παραπάνω υπόθεσης στηριχτήκαμε στη θέση ότι η οικογένεια ικανοποιεί βασικές ανάγκες του παιδιού (βιολογικές, ψυχοσυναισθηματικές, γνωστικές και επικοινωνιακές).

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει συνάφεια μεταξύ της φροντίδας του πατέρα (τυπική και ουσιαστική) και της γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού. Επομένως η φροντίδα του πατέρα τυπική και ουσιαστική δε συμβάλλει στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Υπόθεση 5η

Φροντίδα μητέρας- Λόγος παιδιού

Επίπεδα φροντίδας μητέρας	Επίπεδα λόγου παιδιού		Σύνολο
	X (0 - 8)	Y (82 - 20)	
Τυπική X (0 - 3)	40 48,78%	28 49,12%	69 48,92%
Ουσιαστική Y (3 - 44)	42 51,22%	29 50,88%	71 51,08%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
$\Phi = -0,003$	$\chi^2 = 0,002$	df = 1	Στατιστικά ασήμαντη p = 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: η φροντίδα της μητέρας (τυπική και ουσιαστική) στην ανατροφή του παιδιού συμβάλλει στη γλωσσική του εξέλιξη. Από τους δείκτες του παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι δεν υπάρχει συνάφεια μεταξύ της φροντίδας (τυπικής και ουσιαστικής) της μητέρας και γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού και επομένως δεν επαληθεύεται η υπόθεση ότι η φροντίδα της μητέρας συμβάλλει στην γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Υπόθεση 6η

Φροντίδα (πατρική και μητρική) - Λόγος παιδιού

	Επίπεδα λόγου παιδιού		
Επίπεδα φροντίδας πατέρα & μητέρας	X (0 - 81)	Y (82 - 20)	Σύνολο
Τυπική X (0 - 68)	37 45,12%	33 57,89%	70 50,36%
Ουσιαστική Y (69-87)	45 54,88%	24 42,11%	69 49,64%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
$\Phi = -0,127$	$\chi^2 = 2,194$	df = 1	Στατιστικά ασήμαντη $p = 0,05$

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: η ουσιαστική πατρική και μητρική φροντίδα σχετίζεται με την γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει συνάφεια μεταξύ πατρικής-μητρικής φροντίδας και γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού. Επομένως η υπόθεση δεν επαληθεύεται.

Υπόθεση 7η

Λόγος παιδιού - Μορφωτικό επίπεδο πατέρα

	Επίπεδα λόγου παιδιού		
Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	X (0 - 81)	Y (82 - 20)	Σύνολο
X (6 - 9)	39 47,56%	27 47,37%	66 47,48%
Y (2 - 6)	43 52,44%	30 52,63%	73 52,52%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	9 00%
$\Phi = 0,002$	$\chi^2 = 0,000$	df = 1	Στατιστικά ασήμαντη $p = 0,05$

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα έχει σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Ο προβληματισμός για τη σχέση του μορφωτικού επιπέδου του πατέρα και της γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού στηρίχτηκε στις διάφορες θεωρίες και έρευνες κοινωνιογλωσσικού περιεχομένου που παρουσιάσαμε στο κεφάλαιο "επισκόπηση της βιβλιογραφίας".

Από την στατιστική επεξεργασία προκύπτει ότι δεν υπάρχει συνάφεια μεταξύ μορφωτικού επιπέδου του πατέρα και γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού. Επομένως η υπόθεση δεν επαληθεύεται.

Υπόθεση 8η

Λόγος παιδιού - Μορφωτικό επίπεδο μητέρας

Μορφωτικό επίπεδο μητέρας	Επίπεδα λόγου παιδιού		Σύνολο
	X (0 - 8)	Y (82 - 20)	
X (6 - 9)	25 30,49%	9 15,79%	34 24,46%
Y (2 - 6)	57 69,51%	48 84,21%	105 75,54%
Σύνολο	82 58,9%	57 41,0%	139 100%
$\Phi=0,168$	$\chi^2 = 3,932$	df = 1	Στατιστικά σημαντική p= 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας σχετίζεται με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Από τους δείκτες του ανωτέρω πίνακα διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου της μητέρας και της γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού. Επομένως η υπόθεση επαληθεύτηκε ότι η μόρφωση της μητέρας συμβάλλει στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Υπόθεση 9η

Λόγος παιδιού - Τόπος διαμονής (Πόλη - Ύπαιθρος)

Τόπος διαμονής	Παιδιά	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Πόλη	100	86,57	3,15	137	Στατιστικά σημαντική
Ύπαιθρος	39	65,3333			p = 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ο τόπος διαμονής του παιδιού έχει σχέση με τη γλωσσική του εξέλιξη. Από τη στατιστική επεξεργασία προκύπτει, ότι ο τόπος διαμονής του παιδιού σχετίζεται με τη γλωσσική του εξέλιξη. Επομένως το φαινόμενο της γλωσσικής ανισότητας μεταξύ πόλης - υπαίθρου αρχίζει από την περίοδο της προσχολικής ηλικίας.

Υπόθεση 10η

Λόγος παιδιού - ολιγομελών - πολυμελών οικογενειών

Οικογένειες	Παιδιά	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Ολιγομελείς	124	79,8629	-0,69	137	Στατιστικά ασήμαντη
Πολυμελείς	15	86,8			p= 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ο λόγος του παιδιού έχει σχέση με τον αριθμό των μελών της οικογένειας. Η υπόθεση αυτή στηρίχτηκε στην άποψη ότι τα παιδιά των πολυμελών οικογενειών δέχονται τα γλωσσικά ερεθίσματα του παππού, της γιαγιάς, των αδελφιών, του πατέρα και της μητέρας με αποτέλεσμα να διαφοροποιούνται γλωσσικά των παιδιών που προέρχονται από ολιγομελείς οικογένειες και δέχονται μόνο τα γλωσσικά ερεθίσματα του πατέρα και της μητέρας. Από τις τιμές του ανωτέρω πίνακα προκύπτει ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ των ολιγομελών-πολυμελών

οικογενειών και της γλωσσικής εξέλιξης του παιδιού και η υπόθεσή μας δεν επαληθεύεται.

Υπόθεση 11η

Λόγος

Μοναχοπαίδι - Μη μοναχοπαίδι

	Παιδιά	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Μοναχ/δια	22	78,8636	-0,24	137	Στατιστικά ασήμαντη
Όχι Μοναχ/δια	117	80,9402			p=0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: το μοναχοπαίδι παρουσιάζει διαφορετική γλωσσική εξέλιξη σε σχέση με το μη-μοναχοπαίδι. Η υπόθεση μας βασίστηκε στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον όλων των μελών της οικογένειας προς το μοναχοπαίδι και σε ερευνητικά δεδομένα. Από τις τιμές του παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ παιδιών που είναι μοναχοπαίδια ή μη μοναχοπαίδια και της γλωσσικής τους εξέλιξης. Η υπόθεση δεν επαληθεύτηκε.

Υπόθεση 12η

Διαφορά λόγου κοριτσιού - αγοριού

Φύλο	Παιδιά	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Αγόρια	70	75,6857	-1,60	137	Στατιστικά ασήμαντη
Κορίτσια	69	85,6087			p = 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ο λόγος των κοριτσιών διαφέρει των αγοριών σε σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Από τις τιμές του παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ της γλωσσικής

εξέλιξης των αγοριών και των κοριτσιών και επομένως η υπόθεσή μας δεν επαληθεύτηκε.

Υπόθεση 13η

Λόγος παρατακτικός και υποτακτικός πατέρα - Παρατακτικός και υποτακτικός
λόγος παιδιού

	Πατέρας Παιδί	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Παράταξη Πατέρα	139	10,7770	-7,45	276	Στατιστικά σημαντική
Παράταξη Παιδιού	139	20,7122			p = 0,05
Υπόταξη Πατέρα	139	7,8705	-7,6	276	Στατιστικά σημαντική
Υπόταξη Παιδιού	139	2,6619			p = 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν : ο λόγος του πατέρα παρατακτικός και υποτακτικός σχετίζεται με το λόγο παρατακτικό και υποτακτικό του παιδιού. Από τις τιμές του παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι ο λόγος του πατέρα παρατακτικός και υποτακτικός έχει σχέση με τον αντίστοιχο του παιδιού. Επομένως η υπόθεσή μας επαληθεύτηκε.

Υπόθεση 14η

Λόγος παρατακτικός και υποτακτικός μητέρας - Παρατακτικός και υποτακτικός
λόγος παιδιού

	Μητέρα Παιδί	Μέσος αριθμητικός	τιμή t	df	
Παράταξη Μητέρας	139	10,6547	-7,37	276	Στατιστικά σημαντική
Παράταξη Παιδιού	139	20,7122			p = 0,05
Υπόταξη Μητέρας	139	7,5540	-6,71	276	Στατιστικά σημαντική
Υπόταξη Παιδιού	139	2,6619			p = 0,05

Η ερευνητική μας υπόθεση ήταν: ότι ο παρατακτικός και υποτακτικός λόγος της μητέρας έχει σχέση με τον παρατακτικό και υποτακτικό λόγο του παιδιού. Από τις τιμές του ανωτέρω πίνακα διαφαίνεται ότι ο λόγος της μητέρας (παρατακτικός και υποτακτικός) σχετίζεται με το λόγο του παιδιού (παρατακτικό και υποτακτικό). Άρα η υπόθεσή μας επαληθεύτηκε.

Από τον έλεγχο των υποθέσεων μας προκύπτει : Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού επηρεάζεται από το λόγο του πατέρα και μητέρας και από το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας. Η δομή του λόγου του παιδιού (παρατακτική και υποτακτική σύνταξη) σχετίζεται από την αντίστοιχη σύνταξη του πατέρα και της μητέρας. Τα παιδιά που διαμένουν σε πόλεις υπερέχουν γλωσσικά από τα παιδιά που διαμένουν στην ύπαιθρο.

Το φύλο δε διαφοροποιεί τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού και δεν παρουσιάζεται στατιστικά σημαντική διαφορά των αγοριών από τα κορίτσια.

Ο λόγος των παιδιών που προέρχονται από ολιγομελείς ή πολυμελείς οικογένειες δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την περίπτωση που ένα παιδί είναι μοναχοπαιδί ή όχι.

Επίσης διαπιστώνεται ότι δεν επηρεάζεται η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού από τη φροντίδα τυπική και ουσιαστική που προσφέρει ο πατέρας και η μητέρα κατά την προσχολική ηλικία του παιδιού.

12 ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως φάνηκε από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, οι σύζυγοι συνηθίζουν στις μέρες μας να μοιράζονται τη φροντίδα και την περιποίηση του παιδιού από τις πρώτες μέρες της ζωής του. Ο πατέρας και η μητέρα υλοποιούν τις βασικές λειτουργίες οι οποίες είναι αναγκαίες για την ανάπτυξη του παιδιού. Ικανοποιούν τις βιολογικές του ανάγκες, φροντίζουν για την κοινωνικοποίηση του, την κοινωνική προσαρμογή, την ψυχική του υγεία, την ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων και το κυριότερο συμβάλλουν στην γλωσσική του εξέλιξη.

Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω ποσοστά συμμετοχής του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού αλλά και της μητέρας, η οποία διακρίνεται για τον πρωταγωνιστικό της ρόλο.

Έτσι η παρουσία του πατέρα και της μητέρας είναι εμφανής στο δείγμα μας σε ποσοστό 99% και για τους δύο γονείς.

Η αντιμετώπιση δυσάρεστων συναισθημάτων, κατά τη διάρκεια της νύκτας, φαίνεται να αναλαμβάνεται σε ποσοστό 91% από τη μητέρα και 47% από τον πατέρα. Το 95% περίπου και των δύο γονιών δεν αφήνει αβοήθητο το παιδί όταν αντιμετωπίζει δυσάρεστα συναισθήματα. Οι βασικές βιολογικές ανάγκες του παιδιού αναλαμβάνονται σε ένα σημαντικό υψηλό ποσοστό από τη μητέρα 99%. Αξιοπρόσεκτο όμως είναι ότι περισσότεροι από τους μισούς σημερινούς πατεράδες αναλαμβάνουν την ικανοποίηση βιολογικών αναγκών. Το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής στην κατηγορία αυτή των ενεργειών είναι το 40% των πατεράδων, που φροντίζουν για το άλλαγμα των ρούχων και το υψηλότερο το 88% , για την ιατρική φροντίδα του παιδιού.

Σε ότι αφορά τη μορφωτική στήριξη του παιδιού διαπιστώνουμε υψηλά ποσοστά ενεργειών από τη μητέρα 71% πλην του να νουρίσματος 52% , της διήγησης ιστοριών 66% και του διαβάσματος εικονογραφημένων βιβλίων 65%. Και σε αυτή την κατηγορία ενεργειών δε φαίνεται ο πατέρας να υστερεί. Τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στις ενέργειες, παιχνίδι ποσοστό 70% , το παιδί στην παιδική χαρά από τον πατέρα 65%, η διήγηση ιστοριών 48%. Τα χαμηλότερα στις ενέργειες είναι το διάβασμα εικονογραφημένων

βιβλίων 37%, τραγούδι 41% και νανούρισμα 33%. Το νανούρισμα είναι σε χαμηλά επίπεδα και για τους δύο γονείς σε σχέση με τις άλλες ενέργειες.

Η συμπεριφορά των γονιών απέναντι στο παιδί είναι εξίσου υψηλή. Η μητέρα και ο πατέρας αμείβουν τις θετικές ενέργειες του παιδιού σε ποσοστό 97% και 96%, αλλά και για τις αρνητικές ενέργειες οι γονείς προτιμούν το διάλογο για την επίλυση των προβλημάτων σε ποσοστά 43% για τη μητέρα και 44% για τον πατέρα. Οι φραστικές επιπλήξεις έρχονται σε δεύτερη θέση και για τους δύο και σε τρίτη θέση η χειροδικία. Οι γονείς ίσως πιστεύουν ότι η αξία της αμοιβής και του διαλόγου αποτελούν ισχυρά μέσα διαπαιδαγώγησης. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με τις αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας.

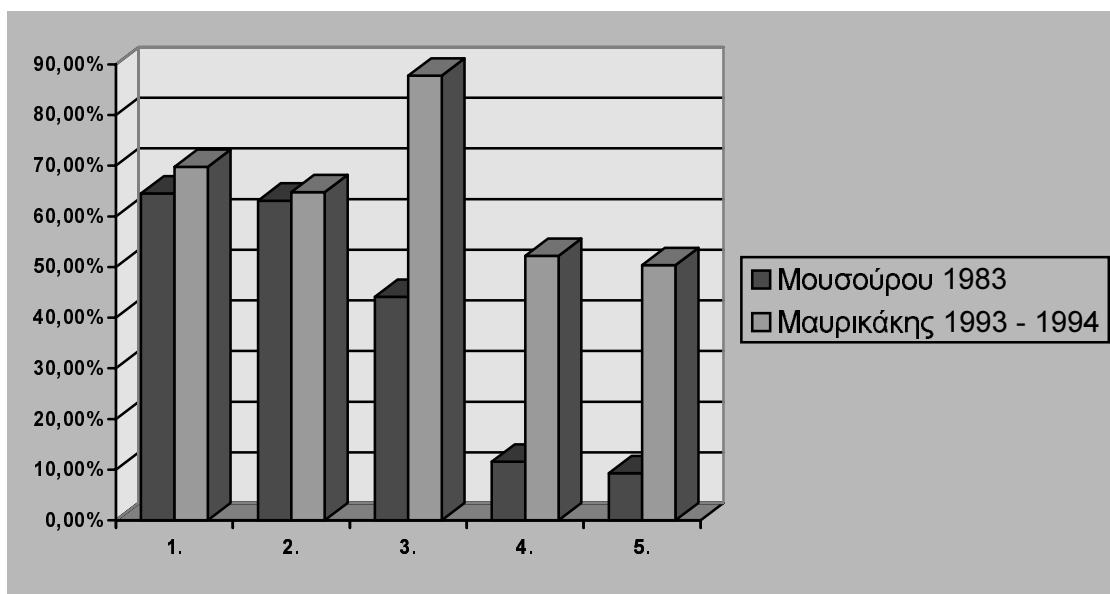
Για την καλλιέργεια της κρίσης και της κοινωνικοποίησης και οι δύο μητέρα - πατέρας συμβάλουν σε υψηλά ποσοστά. Δηλαδή βοηθούν το παιδί 83% και 74% αντιστοίχως, απαντούν σε απορίες 94% και 91% και παροτρύνουν για παιχνίδι με άλλα παιδιά της γειτονιάς και οι δύο σε ποσοστό 86%.

Το 65% των νοικοκυριών του δείγματός μας διαθέτουν βιβλιοθήκη με αρκετά ή λίγα βιβλία χαμηλής ή υψηλής ποιότητας. Ο πατέρας σε ποσοστό 52% δε διαβάζει βιβλία, ενώ η μητέρα σε 37%. Το αντίθετο συμβαίνει με το διάβασμα εφημερίδων όπου το 65% των πατεράδων και το 33% των μητέρων διαβάζει εφημερίδα.

Η παρακολούθηση παιδικών εκπομπών από το παιδί με τη συμμετοχή της μητέρας και πατέρα κυμαίνεται σε ποσοστά 59% και 50% αντίστοιχα.

Από την ανάλυση αυτή φαίνεται ότι ο πατέρας και η μητέρα αναλαμβάνουν να ικανοποιήσουν ένα ευρύ φάσμα ποιοτικών ενεργειών προκειμένου να αναπτύξει το παιδί μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

Πατρική φροντίδα		
Ενέργειες πατέρα	Έρευνες	
	Μουσούρου 1983	Μαυρικάκης 1993 - 1994
1. Παίζετε το παιδί;	64,5%	69,78%
2. Πηγαίνετε βόλτα με το παιδί;	63,1%	64,75%
3. Το πηγαίνετε στον παιδίατρο;	44,1%	87,77%
4. Του δίνετε γάλα, κρέμα,...	11,6%	52,2%
5. Το καθαρίζετε όταν λερώνεται;	9,3%	50,36%

Αν συγκρίνουμε ορισμένες ενέργειες της πατρικής φροντίδας σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας με εκείνα της Λ. Μουσούρου διαπιστώνουμε τη θετική διαχρονικά διαφοροποίηση του πατρικού ρόλου.

Η ουσιαστική συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού οφείλεται στη νέα αντιλήψη του ζευγαριού για την ανατροφή, αλλά και στην είσοδο της μητέρας σε άλλους εργασιακούς χώρους. Από το σύνολο του δείγματός μας το 77% των μητέρων εργάζονται και το 23% ασχολείται αποκλειστικά με το νοικοκυριό. Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας είναι αρκετά υψηλό. το 77,54% έχουν τελειώσει Λύκειο και άλλες σπουδές, ενώ το αντίστοιχο μορφωτικό επίπεδο του πατέρα ανέρχεται στο 52,52%. Έτσι καθώς το μορφωτικό επίπεδο του ζευγαριού ανεβαίνει, αυξάνεται και η συνεργασία του και πληθαίνουν οι ευκαιρίες ανάληψης πρωτοβουλιών τόσο από τη μητέρα σε εργασιακούς χώρους, όσο από τον πατέρα προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής συμμετοχής στην ανατροφή του παιδιού.

Η ουσιαστική - τυπική φροντίδα του πατέρα και της μητέρας παρέχεται με λεκτικές ή μη λεκτικές ενέργειες. Ο λόγος ως όργανο επικοινωνίας των γονιών και των παιδιών αναλύθηκε στα επιμέρους στοιχεία του. Από την ανάλυση του λόγου πατέρα και μητέρας προέκυψαν: ότι την πρώτη θέση στην προτασιακή δομή του λόγου τους κατέχει το ρήμα, τη δεύτερη το ουσιαστικό, την τρίτη το επίρρημα, την τέταρτη οι σύνδεσμοι, την πέμπτη τα επίθετα και την έκτη οι αντωνυμίες. Ο παρατακτικός λόγος διαφοροποιείται του υποτακτικού. Ο υποτακτικός υπερέρχει στον πατέρα σε αντίθεση με τη μητέρα στην οποία υπερέρχει ο παρατακτικός λόγος.

Από την ανάλυση του λόγου των παιδιών προέκυψαν σημαντικά στοιχεία στους επιμέρους τομείς της γλώσσας:

α. Στο φωνολογικό τομέα διαπιστώσαμε σε μεγάλη συχνότητα την παράλειψη των φωνημάτων |ρ| και |σ|, ακολούθησαν τα |ς| |αφ| |λ| |ν| |κ| και |γ|. Επίσης παρατηρήσαμε τις αντικαταστάσεις φωνημάτων. Σε μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζεται η αντικατάσταση του |κι| αντί του |ξι| , |τσ| αντί του |ψ| , |γ| αντί του |δ| , |τσ| αντί του |ξ| , |χ| αντί του |θ| , |τσ| αντί του |κ| και |σ| αντί του |θ|.

β. Στο λεξιλογικό επίπεδο διαπιστώσαμε ότι σε 139 παιδιά ο μέσος όρος των λέξεων είναι 120,58. Την πρώτη θέση στο λόγο των παιδιών βρέθηκε να έχει το ουσιαστικό και ακολούθησαν κατά σειρά ρήματα, αντωνυμίες, επιρρήματα, σύνδεσμοι και επίθετα. Με μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζονται στο λόγο των παιδιών τα υποκοριστικά έναντι των μεγεθυντικών.

Σε σχέση με άλλες λέξεις ο σύνδεσμος |και| χρησιμοποιείται συχνότατα με σκοπό τη σύνδεση των φράσεων. Αρκετά παιδιά εμφανίζουν λεξιλόγιο διαφορετικό που δε ήταν αναμενόμενο από το περιεχόμενο των εικόνων. Το παιδί της ηλικίας αυτής παράγει άπειρο πλήθος λέξεων και φράσεων που δεν έχει ακούσει ποτέ από τους ενήλικες. Χαρακτηριστικό είναι το ρήμα τρακερίζω. Εμφανή είναι τα διαλεκτικά στοιχεία στο λόγο των παιδιών.

γ. Στο σημασιολογικό επίπεδο παρατηρούνται λάθη γνωστικής υφής (π.χ. αντί για το ρήμα κολυμπάω, λένε πλα-πλου). Ενδεικτικά είναι και τα σημασιολογικά λάθη όπως της υπέκτασης και υπερεπέκτασης.

δ. Χαρακτηριστικό της ηλικίας αυτής είναι η μεγάλη χρήση του παρατακτικού λόγου. Οι προτάσεις των παιδιών κατά κύριο λόγο αποτελούνται από δύο όρους. Οι γραμματικοί όροι παίρνουν προοδευτικά τη σειρά υποκείμενο, ρήμα, αντικείμενο.

Από τον έλεγχο των υποθέσεων μας προέκυψαν τα παρακάτω στατιστικά σημαντικά ευρήματα.

Η καθημερινή επικοινωνία του πατέρα και της μητέρας με το παιδί κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας συμβάλλει στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας επηρεάζει τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού. Η δομή του πατρικού και μητρικού λόγου σχετίζεται με τη δομή του λόγου του παιδιού (παρατακτικός-υποτακτικός λόγος). Καθοριστική είναι η συμβολή των δυο γονιών στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας δεδομένου ότι προσδιορίζουν αποφασιστικά το βαθμό ενεργοποίησης του ίδιου του παιδιού στο να κατακτήσει τη γλώσσα. Γιαυτό και ο ρόλος των γονιών συνίσταται πρωταρχικά στο να βοηθήσουν να ενεργοποιηθεί το παιδί, ώστε να ανακαλύψει τις δομές και λειτουργίες της γλώσσας.

Ο τόπος διαμονής επηρεάζει το λόγο του παιδιού. Τα παιδιά που διαμένουν στην ύπαιθρο έχουν διαφορετική γλωσσική εξέλιξη από τα παιδιά που διμένουν στην πόλη. Το περιβάλλον της πόλης ασκεί ουσιαστική εξέλιξη στο λόγο του παιδιού σε σχέση με την ύπαιθρο, όπου τα παιδιά δεν έχουν τα ίδια γλωσσικά ερεθίσματα.

Αρκετές έρευνες εμφανίζουν τη γλωσσική υπεροχή του κοριτσιού έναντι του αγοριού. Η δική μας ερευνητική υπόθεση δε διαπίστωσε τη διαφορά αυτή. Η γλώσσα των αγοριών και των κοριτσιών δε διαφέρει.

Τα παιδιά που προέρχονται από πολυμελείς οικογένειες δε διαφέρουν γλωσσικά από τα παιδιά που προέρχονται από ολιγομελείς.

Το μοναχοπαίδι απολαμβάνει όλα τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του πρωτότοκου παιδιού και του παιδιού ολιγομελούς οικογένειας. Πιστεύεται ότι το μοναχοπαίδι παρουσιάζει γλωσσική υπεροχή. Αυτό όμως δεν το επιβεβαίωσε η έρευνά μας.

Έχουμε τονίσει και σε άλλα κεφάλαια της έρευνας αυτής τη δύναμη της γλώσσας. Αξίζει όμως να επαναλάβουμε, ότι η γλώσσα είναι μια καθαρά ανθρώπινη διανοητική ικανότητα, που βοηθά τον άνθρωπο να κατακτήσει το περιβάλλον του και να αναπτύξει πολιτισμό.

Η Ελληνική οικογένεια συμβάλλει αποφασιστικά στην εξέλιξη της γλώσσας του παιδιού από τα πρώτα βήματα της ζωής του. Για το σκοπό αυτό η πολιτεία υποχρεούται να στρέψει την προσοχή της στο θεσμό της οικογένειας και να τον ενισχύσει.

Η δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωση πρέπει να συνοδεύει κάθε πατέρα και μητέρα ιδιαίτερα εκείνους που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Το σχολείο, πανεπιστήμιο, ανοικτό πανεπιστήμιο και οι σχολές γονέων μπορούν να ενισχύσουν τον πατρικό ρόλο. Το ανοικτό πανεπιστήμιο και οι σχολές γονέων είναι απαραίτητο να λειτουργήσουν ώστε να ανέλθει το μορφωτικό επίπεδο και να γνωρίσει κάθε γονιός θέματα που αφορούν την εξέλιξη του παιδιού.

Οι ρόλοι του πατέρα και της μητέρας στα πλαίσια της ισότητας των δύο φύλων είναι βιώματα που με δυσκολία αναθεωρούνται. Γιαυτό μέσα από τα νέα αναλυτικά προγράμματα στην εκπαίδευση πρέπει να προετοιμάζονται τα παιδιά για το νέο ρόλο. Έτσι ο νέος ρόλος του πατέρα θα προβληθεί μέσα από τη διαδικασία της μάθησης, ούτως ώστε να υπάρξει αλλαγή νοοτροπίας και αντίληψης για το σύγχρονο πατρικό ρόλο.

Ιδιαίτερα ο πατρικός ρόλος σήμερα έχει αναθεωρηθεί. Το παλαιό πρότυπο του πατέρα "**προμηθευτή αγαθών**" άρχισε να υποχωρεί αρκετά. Έτσι και οι δύο γονείς σήμερα είναι φορείς αγαθών υλικών και πνευματικών

για το παιδί τους. Ο πατέρας με τα νέα ερευνητικά αποτελέσματα καθίσταται περισσότερο ισχυρός αφού ο λόγος του έχει σχέση με τη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Τονίστηκε ανωτέρω η αναγκαιότητα της μόρφωσης και επιμόρφωσης των γονιών. Θεωρούμε επίσης ότι είναι επιτακτική η ανάγκη επιμόρφωσης των βρεφονηπιαγωγών - νηπιαγωγών που ασχολούνται με παιδιά προσχολικής ηλικίας. Απαραίτητη όμως θεωρείται και η επιμόρφωση εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα γλωσσολογίας, ψυχολογίας και κοινωνιογλωσσολογίας.

Στη χώρα μας τόσο ο γραπτός λόγος, όσο και ο προφορικός, έχουν ελάχιστα μελετηθεί. Είναι αναγκαίο να πυκνώσουν οι έρευνες δίνοντας προτεραιότητα στη μελέτη του προφορικού λόγου, αφού πρώτα κατακτούμε τον προφορικό και ακολουθεί ο γραπτός.

Οι Φιλοσοφικές Σχολές και κυρίως τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης πρέπει να προσανατολίσουν την έρευνα τους σε θέματα λόγου, όπως : σχέση λόγου γραπτού με προφορικού, σχέση λόγου παιδιού με βρεφονηπιαγωγό, νηπιαγωγό, δάσκαλο. Εξίσου σημαντική είναι η διαχρονική μελέτη του λόγου των παιδιών στους επιμέρους γλωσσολογικούς άξονες της γλώσσας (φωνολογία, σημασιολογία, σύνταξη).

Με την έρευνα αυτή δεν ήταν δυνατό να δώσουμε απαντήσεις σε μια σειρά προβληματισμών που προέκυψαν από την ανάλυση του φωνολογικού, λεξιλογικού, σημασιολογικού και συντακτικού επιπέδου της γλώσσας. Σημαντικότερα από αυτά είναι η διερεύνηση των φωνολογικών λαθών: α) Παραλείψεις φωνημάτων κυρίως |ρ| και |σ|. β) Αντικαταστάσεις φωνημάτων του |λ| αντί |ρ| , |γ| αντί |δ|, |κι| αντί |ξ|, |χ| αντί |θ| και |σ| αντί |ψ|.

Η μελέτη της φωνολογικής ανάπτυξης του παιδιού έχει μεγάλη σημασία για την επιστήμη της γλωσσολογίας και ιδιαίτερα της ψυχολογίας, αφού θα διαλευκανθεί η σχέση της βιολογικής υποδομής του παιδιού με τα γλωσσικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερη σημασία έχει για τους μελλοντικούς και σημερινούς εκπαιδευτικούς, αφού η διδασκαλία της ανάγνωσης και γραφής έχει σχέση με τις φωνολογικές γνώσεις των παιδιών. Εξίσου ενδιαφέρει εκείνους που ασχολούνται με φαινόμενα παθολογίας του λόγου.

Αναγκαία θεωρούμε τη μελέτη καταγραφής του βασικού λεξιλογίου του παιδιού. Η γνώση του λεξιλογίου ανάλογα με την ηλικία του παιδιού και την κοινωνική και γεωγραφική προέλευση είναι απαραίτητα στη συγγραφή και σύνταξη των βιβλίων της γλώσσας στο δημοτικό σχολείο για την αποτελεσματικότερη διδασκαλία της κοινής νεοελληνικής γλώσσας.

Στα πλαίσια του λεξιλογίου χρειάζεται συστηματικότερη καταγραφή των μη αναμενόμενων λέξεων και φράσεων γονιών και η συσχέτισή τους με των μη αναμενόμενων λέξεων του παιδιού. Επίσης η συσχέτιση των διαλεκτικών στοιχείων παιδιών με γονιών. Τα διαλεκτικά στοιχεία της γλώσσας μας και κυρίως της κρητικής διαλέκτου, αποτελούν θησαυρό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας.

Η μελέτη του συντακτικού τομέα της γλώσσας χρήζει περισσότερης διερεύνησης. Η διερεύνηση των συντακτικών λαθών των παιδιών σε σχέση με τα λάθη των γονιών είναι ένας τομέας έρευνας που θα δώσει χρήσιμα στοιχεία.

Ο χώρος της σημασιολογικής ανάπτυξης, όπως τονίσαμε και σε προηγούμενα κεφάλαια είναι λιγότερο μελετημένος, επειδή προκύπτουν αρκετές δυσκολίες για να μελετηθούν οι διεργασίες του ανθρώπινου εγκεφάλου. Ένα θέμα που λίγο ακουμπήσαμε ήταν η σχέση των λαθών γνωστικής υφής με την κοινωνική προέλευση των γονιών. Χρειάζεται μια εμπειριστατωμένη έρευνα με καταγραφή της αυθόρμητης συνομιλίας γονιών και παιδιών για να φωτιστεί κατά πόσο επηρεάζει η "μωρουδίστικη" γλώσσα των γονιών τη γλώσσα των παιδιών.

Αρκετά ενδιαφέρον θα ήταν να ερευνηθεί η σχέση της γλώσσας του παιδιού α) με την αφήγηση ιστοριών, παραμυθιών από τους γονείς και β) με το διάβασμα βιβλίων και να αντιδιασταλεί ποιά από τις δύο ενέργειες φέρει σημαντικότερα αποτελέσματα στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού.

Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού διαδραματίζει θεμελιακό ρόλο στη γενικότερη ανάπτυξή του. Τον πρώτο ρόλο στη γλωσσική του ανάπτυξη έρχεται να παίξει η οικογένεια και κυρίως ο πατέρας και η μητέρα σύμφωνα και με τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Το δεύτερο ρόλο έχει το σχολείο. Η οικογένεια επομένως αποτελεί το πρώτο σχολείο του παιδιού με φυσικούς παιδαγωγούς τον πατέρα και τη μητέρα. Μια τέτοια οικογένεια προϋποθέτει

γονείς ικανούς για να συμβάλλουν στη γλωσσική εξέλιξη του παιδιού τους. Γιαυτό χρειάζεται την ενίσχυση της οικογένειας για να είναι πιο αποτελεσματική προς όφελος του παιδιού και ευρύτερα της κοινωνίας.

13 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ε. (1993), Οικογένεια - Παιδική προστασία - Κοινωνική πολιτική, Αθήνα, Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού
- Ackerman-Ross et al. (1986), The relationship of high quality day care middle-class, three year olds' language performance, U.S. Tennessee, 35 p., Research Report (143) Journal Announcement: Rieapr 88.
- Adele A. (1977), Child language and interdisciplinary guide to theory and research, University Park Press
- Aitchison J. (1985), The articulate mammal, Allen and Unwin
- Αρτεμίου Ι. (1987), Η σημασία του παιχνιδιού για τη σκέψη και τη γλώσσα του νηπίου, *Οικογένεια και Σχολείο*, 84, 121-123
- Αρτζύλ Μ. (1985), Λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία, *Οργάνωση και Οικονομία*, 13, 19-26
- Balian E. (1988), How to design, analyze and write doctoral or master's research, University Press of America.
- Βάμβουκα Μ. (1984), Ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση της κατανόησης των αναγνωσμάτων, Αθήνα, Γρηγόρη
- Βάμβουκα Μ. (1987), Η αναγνωστική δεξιότητα μαθητών ηλικίας 9-12 ετών, *Γλώσσα*, 13, 40-54 & 15, 38-49
- Βάμβουκα Μ. (1988), Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, Αθήνα, Γρηγόρη

- Βάμβουκα Μ. (1992), 2 τέστ αξιολόγησης της ικανότητας κατανόησης κειμένων, Αθήνα, Γρηγόρη
- Βάμβουκα Μ. (1994), Αξιολόγηση αναγνωστικών δεξιοτήτων, Αθήνα, Γρηγόρη
- Barnes C. (1986), Comparison of fathers and mothers speech to their preschool children, Ph. D. Michigan State University
- Βενιοπούλου Κ. (1983), Η ίση συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών, *Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών*, 49, 88-100
- Bennett-Kastor-Tina (1988), *Analyzing Children Language*, Blackwell B.
- Bernstein B. (1989), (μτφρ., Σολομών Ι), Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος, Αθήνα, Αλεξάνδρεια
- Berruto G. (1978), (μτφρ., Ρέντζου Ι), Γλωσσικοί κώδικες και εκπαίδευση, *Νέα Παιδεία*, 5, 27-31
- Βλοντάκη Π. (1983), Γλώσσα, σκέψη και πολιτιστικό περιβάλλον, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 12, 74-79
- Βοσνιάδου Σ. (1992), Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας, Γλώσσα, Τόμος Ι, Αθήνα, Gutenberg
- Βοσνιάδου Σ. (1992), Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας, Σκέψη, Τόμος ΙΙ, Αθήνα, Gutenberg
- Βοσνιάδου Σ. (1992), Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας, Κοινωνική ανάπτυξη, Τόμος ΙΙΙ, Αθήνα, Gutenberg

- Britton J. (1970), Language and learning, Penguin Books
- Brown,R., (1970), Social Psychology, N.York : C. MacMillan
- Βυγκότσκι Λ. (1988), Σκέψη και Γλώσσα, Αθήνα, Γνώση
- Chomsky, N., (1957), Syntactic structures.The Hague : Mouton.
- Chomsky, N., (1959), A review of Verbal Behavior, by B.F. Skinner.Language, 35, 26-58
- Chomsky, N., (1965), Aspects of the theory of syntax. MIT Press.
- Chomsky, N., (1968), Language and Mind. N. York : Harcourt Brace Jovanovich.
- Chomsky, N. (1977), (μτφρ. Μαρκίδη Ν), Μορφή και Νόημα στις φυσικές γλώσσες, Έρασμος
- Chomsky N. (1991), (μτφρ. Καβουκόπουλου Φ), Συντακτικές Δομές, Αθήνα, Νεφέλη
- Chomsky N. (1983), (μτφρ. Δρακοντοπούλου Ζ), Η σχέση γλώσσας και κόσμου, *ΕΠΟΠΤΕΙΑ*, 82, 711-724
- Chomsky N. (1977), (μτφρ. Γέρου Θ), Η χρησιμότητα της γλωσσολογικής θεωρίας στο δάσκαλο της γλώσσας, *Νέα Παιδεία*, 2, 39-44
- Δραγώνα Θ. - Ναζίρη Δ. (1995), Οδεύοντας προς την Πατρότητα, Αθήνα, Εξάντας

- Δρακουλίδη Ν. (1983), Τα σωστά και τα λάθη για γονείς και παιδιά, Αθήνα, Δίπτυχο
- Dubois D. (1983), Η Ψυχογλωσσολογία, *Γλώσσα*, 3, 4-7
- Duverger M. (1972), (μτφρ. Παπαδοδήμα), Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών, Αθήνα, Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών
- Elliot A. (1981), *Child Language*, Cambridge University Press
- Elliot A. (1989), (μτφρ. Σακελλαρίου Α), Παιδική Γλώσσα, *Γλώσσα*, 20, 52-61
- Εφημερίδα "το Βήμα", 19-10-1976
- Εφημερίδα "Τα Νέα", 17-12-1979
- Εφημερίδα "το Βήμα", 1-7-1979, Τί σημαίνει καλός πατέρας
- Εφημερίδα "Τα Νέα", 16-6-95, Φροντίδα για την οικογένεια
- Ζαφρανά-Κάτσιου Μ. (1982), Ανθρώπινος εγκέφαλος και δημιουργικότητα, *Επιστημονική σκέψη*, 7, 38-42
- Finegan E., Besnier N. (1989), *Language its structure and use*, Harcourt, Brace, Jovanovich, New York
- Franco F., D' Odoricol L. (1990), Baby talk from the perspective of discourse production: linguistic choices and context coding by different speakers, I, *Psycholinguistic Res*, 17 (1), 29-63
- Fromkin V., Rodman R. (1988), *An introduction to language*, New York

- Gaines L. (1981), Sex differentiated aspects of father-child verbal interaction, Ph.D. New York University
- Garrett A. (1960), (Μεταφρ. Μουστάκα Κ), Η συνέντευξη, αρχές και μέθοδοι, Αθήνα, Εκδόσεις της Μονίμου επιτροπής επιμορφώσεως εις την κοινωνικήν εργασίαν εν συνεργασία με το UNITARIAN SERVICE COMMITTEE των Η.Π.Α.
- Ηροδότου Ιστορία II (χχ), Αθήνα, Ζαχαρόπουλος
- Hoffman W. (1984), Parent-Child interaction and parent-child relations in child development, Hills Dule, N.J. Lawrence Erlbaum
- Θεοδωρίδη Χ. (1982), Εισαγωγή στη φιλοσοφία, Αθήνα, Εστίας
- Θεοφανοπούλου-Κοντού Δ. (1973), Acquisition of noun morphology by children learning: Greek as a native language, M.A. Thesis, Ohio State University, σσ. 1-209
- Θεοφανοπούλου-Κοντού Δ. (1989), Μετασχηματιστική σύνταξη, Αθήνα, Καρδαμίτσα
- Ingram D. (1989), First language acquisition, Cambridge University Press
- Jacob A. (1983), (μτφρ. Τσουκαλά Ν), Χρόνος και γλώσσα, *Εποπτεία*, 81, 623-627
- Καλαντζή Κ. (1985), Σκέψεις πάνω στην έννοια του συμβόλου στον άνθρωπο. Η γένεση και η λειτουργία του συμβόλου στον άνθρωπο, *Γλώσσα*, 8, 16-19

- Καραγιώργη Α. (1984), Η αξιοποίηση καταστάσεων ζωής για τη γλωσσική αγωγή του παιδιού, 4, 27-29
- Καραπέτσα Α. (1989), Η γλώσσα του παιδιού, Αθήνα, Σμυρνιωτάκης
- Καραπέτσα Α. (1986), Η οργάνωση της γλώσσας, *Γλώσσα*, 12, 49-54
- Καραπέτσα Α. (1984), Τί είναι η Νευρογλωσσολογία, *Γλώσσα*, 4, 18-25
- Κατή Δ. (1982), Η κατάκτηση του νεοελληνικού ρήματος από το παιδί. Πρακτικά της 2ης ετήσιας συνάντησης του Τμήματος της Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα, Θεσσαλονίκη*, 269-282
- Κατή Δ. (1992), *Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί*, Αθήνα, Οδυσσέας
- Klein C., Pelow R. (1982), Research findings concerned with fathers impact on their preschoolers, U.S. Dept. of education, Educational resources information center, pp. 1-28
- Κομίλη Α. (1989), Βασικές αρχές και μέθοδοι επιστημονικής έρευνας στην Ψυχολογία, Αθήνα, Οδυσσέας
- Κορώση Κ. (1990), Κριτική αναθεώρηση του πατρικού ρόλου, *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 2, 106-129
- Κοσμόπουλου Α. (1972), Ο ρόλος του πατρός εις την ανάπτυξιν της προσωπικότητας του εφήβου, Αθήνα, Ιδίου.
- Κουγιουμουτζάκη Ι. (1992), Πρόοδος στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία των πρώτων χρόνων, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

- Κουτσουβάνου Ε. (1991), Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού προσχολικής ηλικίας και η τηλεόραση, Αθήνα, Οδυσσέας
- Κρασανάκη Γ. (1987), Ψυχολογία του παιδιού, Αθήνα, Ιδίου.
- Κρασανάκη Γ. (1991), Ο πατρικός ρόλος, Ηράκλειο, Ιδίου.
- Kurth et al (1983), A comparison of father's and mother's speech patterns when communicating with preschool aged children, U.S. Texas, Research Association, Montreal, Canada, 11-14, Journal Announcement: Rieser 83
- Λαδόπουλου Β., Γούλα Σ. (1991), Οι επιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος δείκτης σχολικής επίδοσης, *Ανοιχτό Σχολείο*, 83, 16-18
- Lamb M. (1981), The role of father in child development, New York
- Lamb M. (1987), The father's role, Lawrence Elbaum Associates Publishers, London
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (1986), Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα
- Lenneberg E. (1967) Biological foundations of language N. York: Wiley
- Lenneberg E. (1975), Foundations of language development, Academic Press, New York San Francisco London, Vol 1, 2
- Lewis C. (1987), Becoming a father, Open University Press, Milton, Philadelphia
- Lewis C., Gregory S. (1987), Parents talk to their infants: The importance of context, *First Language*, Vol 7 (21, pt 3), pp. 201-216

- Luria A., Yudovich (1981), (μτφρ. Παπαϊωάννου Λ), Ομιλία-γλώσσα στο παιδί, *Ψυχολογικό σχήμα*, 2, 27-29
- Mackey W. (1985), *Fathering behaviors the dynamics of the man*, Child Bond, Plenum Press, New York
- Μάνου Κ. (1980), *Στοιχεία εκπαιδευτικής στατιστικής*, Αθήνα, Ιδίου
- Μαρκαντώνη Ι. (1978), *Στατιστική εφαρμοσμένη εις τας επιστήμας της αγωγής μετά στοιχείων οργάνωσης της ερεύνης*, Αθήνα, Ιδίου
- Martinet A. (1985) (μτφρ. Βέλτσου κα), *Θέματα λειτουργικής σύνταξης*, Αθήνα, Νεφέλη
- Martinet A. (1976), (μτφρ. Χαραλαμπίδου Α), *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας*, Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- Martinez M. (1983), *Exploring young children's comprehension through story time talk*, Language Arts, V.60 n2, pp. 202-209
- Ματσάγγουρα Η. (1981), *Η γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων*, Πειραιεύς, Ιδίου
- Ματσαγγούρα Η. (1983), *Η γλωσσική ανάπτυξη και αγωγή κατά την προσχολική ηλικία*, *Γλώσσα*, 1, 39-47,
- Ματσανιώτη Ν. (1982), *Εμείς και το παιδί*, Αθήνα, Καστανιώτη
- McKee L., O'Brien M. (1982), *The father figure*, Tavistock publications, London and New York

- Melville K. (1977), *Marriage and family today*, Random House, New York
- Miller S. (1987), *Fathers and mothers' language with boys and girls: Implications for issues in communicative development*, Ph.D., Claremont Graduate School, p.2120, 169p, vol. 48/07
- Μισέλ Α. (1981), (μτφρ. Μουσούρου Λ.), *Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου*, Αθήνα, Gutenberg
- Mofidi F. (1980), *Effects of divorce and the consequent absence of one parent on the language development of 3-5 year old Nursery School children*, Ph.D The Florida University, Vol 41/08-A of Dissertation Abstracts International, p.3641, 134p.
- Μουσούρου Λ. (1985), *Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια*, III, Αθήνα, Gutenberg
- Μουσούρου Λ. (1985), *Οικογένεια και παιδιά στην Αθήνα*, V, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο Εστίας
- Μουσούρου Λ. (1989), *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, Αθήνα, Gutenberg
- Μπαμπινιώτη Γ. (1980), *Γενική θεωρητική Γλωσσολογία*, Αθήνα, Ιδίου.
- Μπαμπινιώτη Γ. (1985), *Εισαγωγή στη Σημασιολογία*, Αθήνα. Ιδίου.
- Μπαμπινιώτη Γ. (1986), Από τη λέξη στο κείμενο, *Διαβάζω*, 144, 13-17
- Μπασλή Ι. (1978), Η θεωρία του Basil Bernstein, *Νέα Παιδεία*, 5, 66-72
- Μπασλή Ι. (1983), Τί είναι η Κοινωνιογλωσσολογία, *Γλώσσα*, 1, 26 - 30

- Μπασλή Ι. (1983/84), Η χρήση του υποτακτικού λόγου από παιδιά ηλικίας 4,5 έως 5,5 χρόνων ανάλογα με την κοινωνική προέλευση και το φύλο τους, *Γλώσσα*, 3, 51-57 και 5, 48-52
- Μπασλή Ι. (1996), Η ανάπτυξη του υποτακτικού λόγου στη γλώσσα των παιδιών ηλικίας 0 - 36 μηνών, *Γλώσσα*, 39, 24 - 34
- Μπολέτση Σ. (1986), Κοινωνικές συνιστώσες της μάθησης, *Νεοελληνική Παιδεία*, 7, 115-127
- Μουλνόρφ Μ. (1977), Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια, Αθήνα, Οδυσσεάς
- Νασιάκου Μ. (1977), Προσδοκίες της μητέρας σε συνδυασμό με τη νοημοσύνη του παιδιού, Θεσσαλονίκη, Παπαζήση
- Νασιάκου Μ. (1982), Η ψυχολογία σήμερα, Γενική Ψυχολογία, Αθήνα, Παπαζήση.
- Νασιάκου Μ. (1982), Η ψυχολογία σήμερα, Κλινική Ψυχολογία, Αθήνα, Παπαζήση.
- Ντράικωρς Ρ. (1976), (μτφρ. Κωστελένου Δ), Η πρόκληση να είμαστε γονείς, Αθήνα, Γλάρος
- Oskar E. (1983), Language acquisition in the early years, Batsford Academic and Educational Ltd. St Martin's Press Inc.
- Painter C. (1989), Learning the mother Tongue, Cambridge, (U.P.)

- Palkovitz R. (1985), Father's birth attendance, early contact and extended contact with their newborns: a critical review, *Child Development*, 56, 392-406
- Πανοπούλου-Μαράτου Ο. (1987), Η εξέλιξη των γνωστικών λειτουργιών στο παιδί και στον έφηβο, *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής*, 1, σσ. 123-127
- Παντελή Σ. (1984), Γλώσσα και ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών, *Γλώσσα*, 4, 49-57
- Παντελίδη Χ. (1983), Ο ρόλος των γονιών στη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών, *Οικογένεια και Σχολείο*, 67, 10-13
- Παντελίδη Χ. (1983), Η γλωσσική επικοινωνία γονιών και παιδιών ως μέσο γλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών, *Οικογένεια και Σχολείο*, 68, 55-58
- Παπαδοπούλου Μ. (1984), Η επίδραση του περιβάλλοντος στην ανάπτυξη του παιδιού, *Οικογένεια και Σχολείο*, 72, 35-38
- Παπαναστασίου Κ. (1977), Η Στατιστική εις την Εκπαίδευσιν, Λευκωσία, Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου.
- Παπαρίζου Χ., (1989), Το Γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό, Αθήνα, Νέας Παιδείας
- Παπαρίζου Χ. (1990), Επικοινωνιακή προσέγγιση, Αθήνα, Νέας Παιδείας
- Παρασκευόπουλου Ι. (1984), Εξελικτική Ψυχολογία, Ι, Αθήνα, Ιδίου.
- Παρασκευόπουλου Ι. (1972), Στατιστική εφαρμοσμένη εις τας επιστήμας της συμπεριφοράς, Ι, Θεσσαλονίκη, Ιδίου.

- Παρασκευόπουλου Ι. (1985), Επαγωγική στατιστική, II, Αθήνα, Ιδίου.
- Παρασκευόπουλου Ι. (1983), Μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας, Αθήνα, Ιδίου.
- Parke R. (1987), (μτφρ. Κελεσίδου Α), Ο πατέρας, Αθήνα, Κουτσουμπός
- Parke R. (1981), Fathering, Harvard College
- Parke R., Tinsley B. (1984), Light-Span development psychology, N.Y. Academic Press
- Πασσάκου Κ. (1978), Ψυχολογία ατομικών διαφορών, Αθήνα, Ιδίου.
- Piaget J. (χχ), (μτφρ. Περβερίδη Α), Προβλήματα Ψυχολογίας, Αθήνα, Νέα Σύνορα,
- Piatteli-Palmarini M. (1980), Language and learning, the debate between Jean Piaget and Noam Chomsky, Routledge and Kegan Paul, London and Henley
- Pit Corder S. (1984), (μτφρ. Σακελλαρίου Α), Η γλώσσα ως σύστημα συμβόλων, Γλώσσα, 5, 5-13
- Πλάτωνος (χχ), Κρατύλος, Αθήνα Ζαχαρόπουλου
- Polit, Denise F. , (1987), Only Children and personality Development: Quantitative Review, Journal of Marriage and the Family; 309 - 325
- Poston Dudley L. , (1990), Academic performance and personality traits of Chinese children : "Onlies" versus others, American Journal of Sociology, 96(2) 433-451

- Πολύβιου Π. (1984), Η σχέση ανάμεσα στη γλώσσα και τη σχολική επιτυχία ενός παιδιού, *Οικογένεια και Σχολείο*, 69
- Πολύβιου Π. (1983), Πώς μπορούν οι γονείς να βοηθήσουν στη γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών τους, *Οικογένεια και Σχολείο*, 64, 116-118
- Πόρποδα Κ. (1981), Δυσλεξία, η ειδική διαταραχή στη μάθηση του γραφτού λόγου, Αθήνα,Μορφωτική.
- Πόρποδα Κ. (1984), Η διαδικασία της μάθησης, Αθήνα,Ιδίου.
- Πόρποδα Κ. (1985), Εισαγωγή στην ψυχολογία της γλώσσας, Αθήνα,Ιδίου.
- Πρακτικά 2ου Συνεδρίου του Πανελληνίου Συλλόγου Ειδικών στις διαταραχές του λόγου (1985), Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου, της ομιλίας και διαταραχή της άρθρωσης, Αθήνα
- Proserpio F. (1990), Lo Sviluppo del linguaggio bambini, ss. 29-32
- Πυργιωτάκη Ι. (1982), Ελλιπείς οικογένειες και κοινωνική παιδαγωγική, *Σχολείο και ζωή*, 8,9 & 10
- Πυργιωτάκη Ι. (1984), Κοινωνιολογία της οικογένειας, *Συνάντηση*, 2, 3-22
- Πυργιωτάκη Ι. (1984), Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες, Αθήνα,Γρηγόρη
- Robins R. (1989), (μτφρ. Μουδοπούλου Α), Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας, Αθήνα,Νεφέλη

- Romano M. (1984), Parental participation in early language development, New Jersey, 32p M.A. Thesis, Kean College of New Jersey Research Report, Journal Announcement: Rieder 84
- Ρίσαρντς Μ. (1981), (μτφρ. Ταρσούλη Γ), Η βρεφική ηλικία, Αθήνα, Ψυχογιός
- Russell G. (1983), The changing role of fathers, Milton Keynes, Open University Press
- Σαββάκη Ε. (1989), Οι παράλληλοι εαυτοί μας και το βουβό δεξί ημισφαίριο, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
- Σακελλαρίδη Γ. (1985), Ψυχογλωσσολογία, Γλώσσα, 8, 65-68
- Shirley M. et al (1985), Dimensions of fatherhood, London
- Shulan J. et al (1996), Cognitive development of Chinese urban only children and children with siblings, Child development, 67(2), 387 - 395
- Siervo C. et al (xx), Muppy... essere padre oggi, Cratica Ebolitana, via Epitaffio Ebolli
- Skinner, B.F. (1957). Verbal behavior. New York: Appleton.
- Slater A., Bremmer G (1989), Infant development, London
- Snow G., Ferguson G. (1977), Talking to children language input acquisition, Cambridge U.P.
- Stephany U. (1985), (μτφρ. Θεοφανοπούλου-Κοντού Δ), Aspekt, Tempus und Modalitat: zur Entwicklung der Verbal Grammatik in der

neugriechischen Kindersprache, Gunter Narr Verlag, Tuebingen, σσ. 267, (Language Universal Series, vol.4), *Γλωσσολογία* 5-6, (1986-1987), 233-243

- Stern D. (1988), *Η πρώτη σχέση μητέρας και βρέφους*, Αθήνα, Κουτσουμπός
- Stevens R. (1987), *Ο Φρόνιτ και η Ψυχανάλυση, το ανοικτό Πανεπιστήμιο*, Αθήνα, Κουτσουμπός,
- Τζάνη Μ. (1988), *Σχολική Επιτυχία*, Αθήνα, Γρηγόρη.
- Tomasselo M. et al (1990), Young children's conversations with their mothers and fathers: differences in breakdown and repair, *Child language*, 17 (1), pp. 115-130
- Τρούλη Γ. (1982), Ο ρόλος της οικογένειας στην αγωγή του παιδιού, *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 3-4, 158-163
- Τσιάτσικα Θ. (1995), *Βιβλιογραφικός οδηγός του Φιλολόγου*, Ρέθυμνο, Τυποσπουδή
- Τσιμπούκη Κ. (1976), *Τρόπος συγγραφής μιας επιστημονικής εργασίας*, Αθήνα, Ιδίου.
- Villiers P.-Villiers J. (1983), *Early language, the developing child, "da-da"*, The open university press
- Vygotski L. (1977), (μτφρ. Ουζούνη Α), *Γλώσσα και Σκέψη, το πρόβλημα και η προσπέλασή του*, *Νέα Παιδεία*, 2, 33-38
- Υπερλεξικό Νεοελληνικής Γλώσσας (χχ), Αφοι Παγουλάτου, Αθήνα

- Φίλια Β., Παππά Π. και συνεργάτες (1977), Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, Αθήνα, Gutenberg
- Φίλια Β. (1993), Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή
- Φιλιππάκη-Warburton E. (1986), Σύνταξη, *Διαβάζω*, 144, 20-23
- Φιλιππάκη-Warburton E. (1992), Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία, Αθήνα, Νεφέλη
- Φλουρή Γ. (1982), Ο ρόλος της οικογένειας στην ανατροφή και μόρφωση του παιδιού, *Σχολείο και Ζωή*, 1, 28 - 37
- Φον Κάνιτζ Α-Λ (1981), Πατέρας, ο νέος ρόλος του άνδρα στην οικογένεια, Αθήνα, Νότος
- Φράγκου Χ. (1983), Παιδαγωγικές έρευνες και εφαρμογές, Θεσσαλονίκη, Παπαζήση
- Φραγκουδάκη Α. (1987), Γλώσσα και Ιδεολογία, Αθήνα, Οδυσσέας
- Φρόντ Σ. (1977), (μτφρ. Τρικεριώτη Κ), Νέα σειρά των παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση, Αθήνα, Επίκουρος
- Wang F. et al (1992), Behavior problems exhibited by Chinese children from single - and multiple - child families, *school Psychology International*, 13(4), 313 - 321
- Χαραλαμπίκη Χ. (1984), Εισαγωγή στην Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Ρέθυμνο, Ιδίου.
- Χαραλαμπίκη Χ. (1986), Η έννοια της γλώσσας, *Διαβάζω*, 144, 6-12

- Χαραλαμπάκη Χ. (1990), Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία, Αθήνα, Ιδίου.
- Χαραλαμπάκη Χ. (1992), Νεοελληνικός λόγος, Αθήνα, Νεφέλη
- Χαραλαμπάκη Χ. (1994), Γλώσσα και εκπαίδευση, Αθήνα, Γεννάδειος Σχολή
- Χασάπη Ι. (1980), Ψυχολογία της προσωπικότητας, I & II, Αθήνα, Βασιλόπουλος
- Χασάπη Ι. (1987), Ψυχοπαθολογία της νηπιακής ηλικίας, Αθήνα, Βασιλόπουλος
- Χατζηβασιλείου Γ. (1985), Νεοελληνική γλώσσα, βασικοί όροι και έννοιες, Γλώσσα, 8, σ. 52
- Χουρδάκη Μ. (1982), Οικογενειακή ψυχολογία, Αθήνα, Γρηγόρη
- Χουρδάκη Μ. (1989), Θέμα και προετοιμασία για γάμο-Συμβίωση και σχέση στην οικογένεια, Αθήνα, Πανελλήνιος Σύνδεσμος Σχολείων και Γονέων
- Yogman W. The father's role with preterm and fullterm infants, *Frontiers and infant Psychiatry*, vol II, N.Y. Basic Books, pp. 363-372

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 1ΠΑΙΔΙΑ

1. α. Τι και τι βλέπεις;
β. Τι κάνουν τα παιδάκια;
γ. Σ' αρέσουν τα φρούτα (μήλα); Ποιά;
δ. Ποιός φέρνει τα μήλα στο σπίτι σας;

2. α. Τι βλέπεις εδώ;
β. Τι είναι αυτό, αυτά, αυτά, αυτό;
γ. Έτσι είναι και το δικό σου σπίτι; Μικρό ή μεγάλο;
δ. Πως είναι το σπίτι σας;

3. α. Τι και τι βλέπεις;
β. Τι είναι αυτό, εκείνο.....
γ. Τι κάνουν τα παιδάκια; I. II.
δ. Έχετε ζώα σπίτι σας; Ποιά;
ε. Τ' αγαπάς; Γιατί;

4. α. Τι είναι αυτά εδώ και αυτά;
β. Τι κάνουν τα γουρουνάκια;
γ. Τι κάνει το κοριτσάκι;

5. α. Τι βλέπεις εδώ;
β. Τι είναι αυτά; αυτό, αυτή, αυτός,αυτή;
γ. Τι κάνουν τα παιδιά;
δ. Που βάζουν τα σταφύλια;

6. α. Τι βλέπεις εδώ;
β. Τι είναι αυτά... αυτό;
γ. Ποιός είναι αυτός;

- δ. Τι κάνει αυτός;
 - ε. Τα παιδιά τι κάνουν;
- 7.
- α. Τι και τι βλέπεις εδώ;
 - β. Τι κάνουν εδώ οι άνθρωποι και τα παιδιά;
 - γ. Σ' αρέσουν τα ψάρια;
 - δ. Έχεις δει να ψαρεύουν;
- 8.
- α. Κοίταξε καλά την εικόνα και πές μου τι βλέπεις;
 - β. Τι είναι αυτό, εκείνο;
 - γ. Πηγαίνεις βόλτα με τους γονείς σου στο λιμάνι;
 - δ. Τί είδες εσύ στο λιμάνι;
- 9.
- α. Κοίταξε καλά και πές μου τι βλέπεις;
 - β. Τι κάνουν εδώ;
 - γ. Εσύ πηγαίνει στη θάλασσα;
- 10.
- α. Κοίταξε καλά την εικόνα και πές μου τι βλέπεις;
 - β. Τι είναι αυτό, εκείνο.....
 - γ. Τα παιδιά εδώ παίζουν εσύ παίζεις με άλλα παιδιά; Με ποιά;
 - δ. Τι παιχνίδια παίζετε;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 2ΠΑΤΕΡΑΣ - ΜΗΤΕΡΑ

1. Ονοματεπώνυμο: _____

2. Μορφωτικό επίπεδο:

α. Αγράμματος

β. Απολυτήριο Δημ. Σχολείου

γ. - || - Γυμνασίου

δ. - || - Τεχν. Σχολής

ε. - || - Λυκείου

στ. - || - Ανώτερης Σχολής

ζ. - || - Ανωτάτης Σχολής

3. Επάγγελμα: _____

4. Τόπος διαμονής:

α. Πόλη

β. Ύπαιθρος

5. Πότε γεννηθήκατε;

6. Πότε παντρευτήκατε;

7. Πότε γεννήθηκε; ο/η

8. Το παιδί σας είναι το 1^ο, 2^ο, 3^ο, 4^ο

9. Είναι μοναχοπαιδί; ΝΑΙ , ΟΧΙ

10. Με ποιά άλλα πρόσωπα συγκατοικείτε;

Παππούς , γιαγιά , θείος , θεία , κανένα

11. Απουσιάζετε τα πρώτα χρόνια της ανατροφής του παιδιού;

ΝΑΙ , ΟΧΙ

12. Όταν έκλαιγε ή φοβόταν τη νύκτα τι κάνετε;

α. Το παίρνατε στην αγκαλιά σας και το χαϊδεύατε;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

β. Το παίρνατε στο κρεβάτι σας;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

γ. Το αφήνατε μόνο του να ηρεμήσει;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

13.1. Φροντίζατε το παιδί σας;

α. Του δώσατε γάλα,κρέμα,αυγό; ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

β. Του κάνατε μπάνιο; ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

γ. Του αλλάξατε τα ρούχα του; ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

δ. Το καθαρίζατε όταν λερωνόταν; ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

ε. Το πηγαίνατε στον παιδίατρο; ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

13.2. α. Νανουρίζατε το παιδί σας για να κοιμηθεί;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

β. Του τραγουδάτε;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

γ. Του λέτε ιστοριούλες παραμυθάκια;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

δ. Του διαβάζετε βιβλία εικονογραφημένα;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

ε. Παίζετε με το παιδί σας;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

στ.Πηγαίνετε μαζί πάρκο, παιδική χαρά, εξοχή, θάλασσα;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

14. Αμείβετε τις πράξεις του;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

15. Όταν το παιδί σας μουντζούρωσε τον τοίχο, έσπασε βάζα, κάδρα, ανέβηκε επικίνδυνη σκάλα τι κάνετε;

α. Το μαλώνετε

β. Του δίνετε μια στα πισινά

γ. Συζητάτε

16. Όταν δυσκολεύεται σε κάτι π.χ. να συναρμολογήσει επιτραπέζιο παιχνίδι τι κάνετε;

α. Το ζορίζετε

β. Το βοηθάτε

γ. Το αφήνετε μόνο του

17. Όταν βρεθήκατε μαζί στη δουλειά σας, στο λιμάνι, στο πάρκο, στην εκκλησία, στο λεωφορείο, στο χωράφι εξηγήσατε κάθε απορία του;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

18. Συμμετέχει το παιδί σας στο παιχνίδι με τα παιδιά της γειτονιάς ή παιδιά φίλων σας;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

19. Έχετε βιβλιοθήκη σπίτι σας;

ΝΑΙ , ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ , τι βιβλία;

- α. Λογοτεχνικά
- β. Παιδικ. λογοτεχνίας
- γ. Ιστορικά, θρησκευτικά
- δ. Επιστημονικά
- ε. Εγκυκλοπαίδειες
- στ. Διάφορα

20. Διαβάζετε βιβλία;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

Αν ΝΑΙ τι βιβλία;

- α. Λογοτεχνικά
- β. Ιστορικά, θρησκευτικά
- γ. Πολιτ. περιεχομένου
- δ. Επιστημονικά
- ε. Εγκυκλοπαίδειες
- στ. Διάφορα

21. Διαβάζετε εφημερίδα;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

22. Βλέπετε τηλεόραση μαζί με το παιδί;

ΝΑΙ , ΟΧΙ , Μ.Φ.

23. Λίγο ακόμα θα σας απασχολήσω: Μετά από όλα αυτά που σας ρώτησα και μου απαντήσατε μήπως θυμηθήκατε κάποιο γεγονός από την ανατροφή

του παιδιού, την οικογενειακή και κοινωνική ζωή;

Απαντήστε σε ένα από τα παρακάτω:

- α. Ευχάριστο γεγονός
- β. Δυσάρεστο γεγονός
- γ. Περιγραφή παιδιού

δ. Πρόβλημα

ε. Εργασία σας

στ. Τόπος σας

Λόγος παιδιών

ΦΥ ΛΕ ΡΗ ΒΟ ΟΥ ΕΠΙ ΕΠΙ ΣΥ ΑΝ ΥΠ ΜΕ ΕΙΝ ΕΧ ΚΑ ΤΕ ΕΚ ΑΥ Αυτ ΕΔ ΕΚ ΕΤ ΑΛ ΚΑΙ ΕΝ
 ΛΟ ΞΕΙ ΜΑ ΗΘ, ΣΙΑ ΘΕ ΡΡ, ΝΔ ΤΩ ΟΚ. ΓΕ ΑΙ Ω ΤΙ ΤΟΙ ΕΙΝ ΤΗ ό Ω ΕΙ ΣΙ ΛΟΙ Α
 Σ ΤΑ ΡΗ Σ. ΤΑ ΕΣ ΝΥ Ν. Ο Ο ΩΣ
 Μ ΜΟ Μ.
 Ι

1	K	09	0	2	2	5	5	5	6	8	0	3	2	5	1	0	0	2	0	2	0	0	7	10
2	K	68	11	1	2	1	1	1	2	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0
3	A	107	12	1	2	0	3	1	3	12	1	4	0	0	0	0	1	2	0	1	1	0	3	6
4	A	82	8	1	2	1	2	0	3	11	3	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
5	A	81	8	2	2	1	0	0	3	8	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
6	A	155	14	2	40	1	1	2	3	15	0	1	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	11	2
7	K	9	11	1	3	0	3	1	3	11	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2	5	
8	K	9	3	2	2	0	2	1	4	4	0	3	2	0	1	0	0	1	0	2	0	0	3	3
9	A	118	12	2	0	2	3	1	5	9	0	9	2	0	0	0	0	1	2	1	1	0	3	0
10	A	180	12	2	2	1	2	2	4	6	0	45	1	0	1	0	0	2	2	0	0	0	7	1
11	A	9	11	2	2	0	2	2	3	11	1	6	1	0	4	0	0	4	1	0	0	0	1	3
12	K	13	16	2	3	3	2	2	1	14	0	1	1	0	0	0	0	4	0	1	0	6	5	
13	K	148	17	2	0	1	6	3	3	10	0	6	1	0	0	0	1	3	3	0	1	0	4	5
14	A	170	0	2	2	4	4	4	6	6	0	10	1	0	2	0	0	1	5	0	1	0	2	12
15	K	105	17	1	0	0	2	1	5	10	0	2	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3	2
16	K	13	12	1	0	1	2	2	8	11	0	0	7	1	0	0	1	0	0	1	0	0	4	1
17	A	104	18	2	2	0	2	2	1	5	0	2	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
18	K	67	2	1	14	1	3	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0
19	A	01	2	2	2	3	5	3	3	2	0	6	2	0	0	0	1	1	14	13	0	0	18	7
0	K	2	2	2	45	4	9	2	7	9	0	0	15	0	0	0	1	12	7	4	0	0	0	13
2	K	406	3	2	43	3	8	4	8	11	1	2	6	1	0	0	9	11	2	6	2	0	47	5
2	K	108	9	1	3	1	4	2	1	13	0	3	0	0	0	0	0	2	2	1	0	4	0	
3	A	101	12	2	2	1	2	1	1	12	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
2	A	0	16	2	2	1	2	0	2	6	0	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	K	67	5	1	18	1	3	0	2	8	1	3	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0
0	K	173	14	2	2	3	6	2	6	7	1	2	4	0	3	0	0	14	2	3	2	0	8	3
2	A	106	7	2	2	0	2	1	7	3	0	6	2	1	2	0	1	2	0	2	1	0	3	6
2	A	9	8	2	19	0	5	0	3	2	0	3	1	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	3
2	K	9	11	1	0	0	0	1	2	9	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	2
0	A	12	16	2	2	4	6	4	5	7	0	5	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3	2	
3	A	105	10	1	3	0	2	2	2	8	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	6	0
2	K	70	9	1	3	0	2	0	0	13	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
3	K	12	11	1	2	0	5	1	4	10	0	9	0	0	0	0	0	2	1	2	0	0	2	0
3	A	46	5	0	18	1	0	0	2	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	A	141	2	1	5	6	4	4	5	7	0	1	0	0	0	0	0	1	2	1	1	0	5	3

6	K	13	15	2	9	3	4	3	5	8	0	7	3	0	0	0	0	2	0	0	0	3	4	
3	A	107	17	2	8	1	4	2	2	12	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	
8	K	9	10	1	2	2	4	2	5	14	1	2	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	3	2
9	A	103	12	1	3	2	4	1	4	7	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	4	3
40	A	184	18	2	48	6	4	4	7	6	0	5	6	0	0	0	1	4	1	1	0	0	12	4
41	K	86	3	0	2	2	2	2	2	4	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	1	0	3	5
42	K	146	15	2	8	2	6	1	4	8	0	5	2	0	0	0	0	14	5	0	1	0	6	4
43	A	105	8	2	2	1	5	2	5	5	0	3	2	0	2	0	0	1	0	2	1	0	2	3
44	K	159	19	2	8	1	3	3	4	18	0	1	4	0	1	0	0	2	1	0	0	0	8	13
45	A	105	16	2	2	3	2	1	5	5	1	2	1	0	0	0	2	3	1	0	0	0	6	0
46	K	83	11	2	3	0	1	2	0	10	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	6
47	K	101	7	1	2	0	2	2	4	12	0	7	0	0	1	0	0	2	2	0	1	0	1	3
48	K	64	3	0	2	1	0	1	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
49	A	12	16	2	2	6	3	1	9	6	1	3	3	0	0	0	1	1	1	0	0	0	9	1
50	A	9	8	0	0	2	1	1	2	16	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3	2
51	A	9	9	1	2	2	3	2	3	6	0	4	0	0	0	0	0	1	1	0	2	0	1	2
52	K	118	9	1	2	1	1	1	3	4	0	2	0	1	1	0	0	5	0	0	2	0	0	0
53	K	23	2	2	43	1	6	5	5	10	1	13	3	0	0	0	0	13	7	0	1	0	11	2
54	K	111	15	0	2	0	4	1	5	6	0	0	0	0	1	0	1	2	1	4	0	0	5	3
55	A	102	14	2	2	3	3	2	5	11	1	3	2	0	1	0	2	0	0	0	0	0	1	0
56	K	2	3	2	9	5	7	5	4	8	0	5	3	0	0	0	0	3	5	2	2	0	19	1
57	A	104	12	2	3	2	4	1	2	14	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	6
58	K	13	13	2	3	2	4	1	3	13	0	6	2	0	0	0	0	3	0	4	3	0	9	4
59	A	85	11	1	2	1	2	2	4	8	0	1	0	2	1	0	0	0	0	0	1	0	1	1
60	A	66	8	1	19	1	1	0	3	4	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
61	A	87	13	1	2	0	3	1	0	9	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	3	3
62	K	12	0	2	3	1	2	2	4	9	1	1	1	1	1	0	0	0	3	0	0	0	9	0
63	A	103	14	1	3	1	2	1	1	12	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	3	0	2	3
64	A	18	12	1	8	3	5	1	3	5	2	4	0	0	0	0	0	0	1	1	4	0	3	1
65	A	106	16	2	0	1	3	2	4	10	1	1	2	0	0	0	0	0	1	1	2	0	3	3
66	K	140	0	2	8	0	1	2	6	6	0	4	1	0	1	0	0	2	1	1	0	0	7	3
67	A	89	8	0	0	1	0	1	2	5	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
68	A	78	6	1	2	1	2	0	0	9	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
69	A	42	1	0	12	0	0	0	2	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
70	K	106	13	2	5	0	2	2	1	13	1	5	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3	3
71	A	56	4	1	0	1	2	0	2	4	2	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
72	A	148	11	2	3	3	3	1	3	9	0	6	2	0	0	0	1	1	0	4	0	0	5	0
73	K	140	15	2	2	2	4	1	2	8	2	5	2	0	0	0	0	1	0	1	0	0	6	8
74	K	53	2	0	16	1	0	1	3	3	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
75	A	103	15	2	2	0	1	1	2	7	1	4	3	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3
76	A	83	10	2	2	1	7	0	3	6	0	1	2	1	2	0	0	0	0	1	3	0	0	0
77	K	9	5	1	2	1	2	1	1	6	0	7	0	1	0	0	0	0	2	0	2	0	0	1

10	A	145	12	1	2	2	2	0	1	12	0	10	0	0	0	0	0	7	3	1	1	0	0	3
12	A	149	2	2	3	1	5	2	5	14	3	3	0	1	0	0	0	3	0	0	0	0	10	7
12	K	9	13	1	3	2	2	2	2	7	0	5	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2	1
12	K	18	2	2	9	2	5	3	6	16	0	11	3	0	0	0	0	1	1	0	1	0	11	6
12	K	102	14	1	0	1	5	2	5	12	0	1	0	0	0	0	0	2	2	2	1	0	1	1
12	K	82	7	2	0	3	1	0	2	5	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	6
12	A	84	7	1	2	1	0	0	6	3	0	1	0	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	8
12	K	111	10	2	3	0	5	3	3	11	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	4	2
12	K	12	17	2	2	1	6	1	3	5	0	4	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	8
12	K	3	0	0	11	1	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	K	182	2	2	3	2	8	7	4	13	0	6	3	0	1	0	0	6	0	1	1	0	11	2
13	A	183	18	0	5	2	4	2	5	8	1	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	10	1
12	K	84	10	2	8	1	3	1	1	2	0	1	3	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2	1
13	A	2	16	2	8	4	3	3	8	7	0	17	1	1	0	0	3	11	3	0	0	0	19	7
13	K	25	2	2	0	3	6	4	8	8	0	14	13	0	0	0	3	11	1	1	1	0	12	5
15	A	69	5	1	2	1	2	1	0	6	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2
16	K	19	11	2	2	1	4	2	8	6	0	2	1	0	0	0	0	4	7	0	0	0	10	0
13	A	113	11	2	2	2	3	1	4	7	0	5	2	0	1	0	1	4	0	2	0	0	3	3
13	K	12	0	2	3	1	2	3	2	5	0	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	1
19	K	0	0	2	44	4	6	5	7	6	0	6	9	0	2	0	0	3	2	2	5	0	2	8

	Φύλο	Παραλείψεις φωνημάτων	Σύνολο	Αντικαταστάσεις Φωνημάτων	Σύνολο
1	Κ	α(ρ)νάκια,κ(ρ)ατάει,α(ν)σασέρ,δέ(ρ)νει,παι(γ)νιδάκι,κιάδερφο,(ν,γ,ρ)	3	κεράθια,κιάδερφο	2
2	Κ	πο(ρ)τοκάλια,γου(ρ)νάκια,α(υ)τοκινητάκι,μικ(ρ)ό,(σ)πιτάκι,κουβά(ς),φο(ρ)τηγό,δεντ(ρ)άκια,(σ,ρ,ς,αυ)	4	ψαλάκι,χάλασσα,	2
3	Α	φο(ρ)τηγάρα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,βα(ρ)κούλα,Α(ν)τώνη,του(ρ)πίνα,παι(γ)νιδάκια,(ρ,γ,ν)	3		0
4	Α	κύριο(ς),παι(γ)νίδια,(ς,γ)	2	βασιά	1
5	Α	τ(ρ)ακτέρι,(σ)πίθια,κ(ρ)ατεί,πό(ρ)τα,τ(ρ)ώνε,β(ρ)ακάκι,(ρ,σ)	2		0
6	Α	πο(ρ)τοκάλια,τ(ρ)απέδι,κ(ρ)ατάει,δεντ(ρ)άκια,αδε(ρ)φό,βά(ρ)κα,κα(ρ)χαρίες,παιθ(ν)ίδια,(ρ,ν)	2	τραπέδι,κουδίνια,ταΐδει,κλατάνε,ψαλάκια,τλώω,θάντα,παιθίδια,βαλίθα,	4
7	Κ	παί(ρ)νει,κ(ρ)ατά,ά(ν)θ(ρ)ωπος,μπο(λ)ντόζα,(λ,ν,ρ)	3		0
8	Κ	πό(ρ)τα,κότε(ς),εικόνε(ς),βό(λ)τα,(σ)πίτι,(ρ,σ,λ,ς)	4	παιλάκι,αμάκι,λουλούγια,παιθίδια	4
9	Α	κοκο(ρ)άκια,τ(ρ)ώνε,α(ν)οίγει,πο(ρ)τα,(σ)ταφύλι,(ρ)όδες,βα(ρ)κούλα,νερό,ομπ(ρ)έλεςβ(λ)έπω,(ρ,ν,σ)	3	κοκολάκι,	1
10	Α	παί(ρ)νουνε,α(υ)τό,φι(σ)τίκια,(σ)κύλος,παπού(ς),παι(γ)νίδια,(ρ,αυ,σ,ς,γ)	5	κιαπλώνουε,παιγιά,	2
11	Α	μπο(λ)ντόζα,(σ)κυλάκι,(σ)πίπι,α(υ)τό,κ(ρ)ατάει,(σ)ταφύλια,δεντ(ρ)άκια,ομπ(ρ)έλες,(λ,σ,ρ,)	3	καλαβάκι	1
12	Κ	κο(ρ)πισάκι,μπαμπά(ς),βά(ρ)κα,αγελάδε(ς),έν(ρ)α(ς),δέντ(ρ)α,(σ)πιτάκι,β(ρ)ωμάνε,εμεί(ς),πά(ρ)ει,(ρ,σ,ς)	3	μυλίζουε	1
13	Κ	τ(ρ)ακτέρ,(σ)πίθια,κοτούλε(ς),πάπια(ς),α(υ)τή,(β)λέπω,ομπ(ρ)ελίτσες,χω(ρ)ιό,(ρ,σ,ς,ν,β)	5		0
14	Α	(σ)ταφύλι,μπαμπά(ς),τ(ρ)ακτέρ,δέντ(ρ)α,χο(ρ)ταράκια,κα(ρ)άβι,ψαρά(ς),(σ)κυλάκι,(σ)πίτι,κ(ρ)ατεί,δε(ρ)νει,ομπ(ρ)έλες,υ(σ)τε(ρ)α,α(ρ)έσουνε,γαιδου(ρ)άκια,μικ(ρ)ό,παππού(ς),(σ,ς,ρ)	3	κολομπητές	1
15	Κ	τ(ρ)ακτέρ,κ(ρ)ατάει,γου(ρ)νάκια,τ(ρ)ώει,βα(ρ)κα,β(λ)έπει,(ρ,κ,λ)	3	παιγιάκι,καλάβι,χιωχίβιο,φολάει,γυλίζει	3
16	Κ	(σ)κυλάκι,φο(ρ)τηγό,κότε(ς),δέντ(ρ)α,ομπ(ρ)έλες,(σ,ς,ρ)	3	κοκολάκια,γουλουνάκια,καλάβι,γιουλειά	2
17	Α	πο(ρ)τοκάλια,φο(ρ)τηγό,κρατά	1		0

18	K	μπαμπά(ς),μω(ρ)ό,(ς,ρ)	2		0
19	A	αγό(ρ)ι,α(υ)γό,μπαμπά(ς),θά(ρ)θει,α(υ)τό,(σ)π ίπια,μπο(λ)ντόζα,κο(ρ)ίτσι,βά(ρ)κα,α(ν)θ(ρ)ωπ άκι,(ρ,αβ,αφ,σ,ς)	6	κουνιελάκια,αμάκι,βουτήκιω,μέθ α,χιάλασσα,λουλούγια,	5
20	K	α(υ)τό,πο(ρ)τα,κ(λ)ειδί,κ(ρ)ατάει,μακ(ρ)ιά,(σ)π ίπι,(β)λέπω,βά(ρ)κα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,α(υ)ριο,κα(ρ))άβι,τ(ρ)αβάει,ομπρέλες,(αφ,αβ,β,ρ,σ,λ,ν)	7	γιοχή,	1
21	K	παί(ρ)νει,Πο(ρ)τοκάλια,γ(ρ)ιά,β(ρ)οχή,ασπ(ρ) ο,(σ)πίτια,άντ(ρ)ας,κατ(σ)ικάκια,τ(ρ)ώννε,για(υ) τό,α(υ)τός,κ(ρ)ατάει,τ(ρ)ακτέλα,βό(λ)τα,βά(ρ)κ α,κα(ρ)άβι,μικ(ρ)ό,τσάντα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,ομπ(ρ) ρέλες,(ν,λ,ρ,σ,ς,αφ,)	6	γουλουνάκι,τλατέλι,καλάβι,φτελ ά,λουλοΰγια,ψαλεύει,καπλώσει, λίχνουνε,	3
22	K	πο(ρ)τοκάλια,(σ)τα,(σ)πίτι,τι(ς),δεντ(ρ)άκια,κ(ρ) υφτό,παί(ρ)νει,ομπ(ρ)έλα,(ρ,σ,ς,λ)	4	εκιάπλωσε,	1
23	A	τ(ρ)α(κ)τέρι,(σ)πιτάκια,δέ(ρ)νει,κ(ρ)ατάει,τ(ρ)ώ νε,α(υ)τό,(σ)ταφυλάκια,(σ)τα,τ(ρ)έχουνε,δέντ(ρ) α,μικ(ρ)ά,(ρ,σ,αφ,κ)	4	καλάβι	1
24	A	(σ)κύλος,παι(δ)άκι,οδηγός(ς),(σ)πιτάκι,α(υ)τά,(σ) ταφύλια,τ(ρ)α(κ)τέρι,δέντ(ρ)α,β(λ)έπει,ομπ(ρ) ρέλες,(σ,δ,ς,ρ,αυ,λ,κ)	7	κόκολας,μικλά,κλύβεται,λουλού για,ψαλάκια,καλάβι,χιάλασσα,π αιγιά,τσάρια,	4
25	K	τ(ρ)ώννε,πατάτε(ς),φο(ρ)τηγάρα,κ(ρ)ατάει,(σ)πί τια,(σ)τη,(σ,ς,ρ)	3	Μαλία,κοκολάκια,καλαβάκι,	1
26	K	τσου(ρ)λάει,κ(ρ)ατάει,τ(ρ)α(κ)τέρ,βα(ρ)κούλα, μικ(ρ)ά,(ρ,κ)	2	ποτήλατο,περιστελάκια,	2
27	A	(σ)κοινί,(σ)πίτι,ρόδε(ς),α(υ)τά,(σ)κύλο(ς),παπ πού(ς),ά(ν)θ(ρ)ωπος,τ(ρ)ώννε,κ(ρ)ατάει,(σ,ς,ρ, ν,αφ,)	5		0
28	A	τ(ρ)ώμε,(σπ)ίπι,μή(λ)ο,α(υ)τά,πάπ(ι)ες,ομπρέλ λε(ς),(σ)ταφίδα,κο(ν)τά,(ν,ρ,σ,σπ,αφ,ι,λ)	7	παιζάκι,καλιάβι,πάλι(ψάρι),μπάλ ιες,	3
29	K	τ(ρ)ώννε,μπο(λ)ντόζα,α(ρ)κούδες,δέντ(ρ)α,ομπ (ρ)έλες,αδε(ρ)φό,χο(ρ)ταράκια,(ρ,λ,)	2		0
30	A	κο(ρ)ι(τ)σάκι,καινού(ρ)ιο,γου(ρ)ουνάκια,δέντ(ρ) α,πελα(ρ)γός,ομπ(ρ)έλες,βά(ρ)κα,(ρ,τ)	2		0
31	A	ομπ(ρ)έλες,παί(ρ)νουνε,(σ)κύλος,(σ)πίτια,(σ) κεπή,τ(ρ)ώννε,τ(ρ)αχτέρ,κ(ρ)ατάνε,κ(ρ)ασί,ά(ν) θ(ρ)ωπος,γιαγιά(ς),δέντ(ρ)α,(σ)κουπίζει,παι(γ))νίδια,αδε(ρ)φοί,βά(ρ)κα,(σ,ς,ρ,ν,γ,)	5	παιζάκι,χιάλασσα	2
32	K	(σ)κυλάκι,(σ)πιτάκι,(σ)ταφύλια,δέντ(ρ)α,παί(ρ) νουνε,π(ρ)οχωρεί,(σ,ρ)	2		0
33	K	(σ)κυλάκι,α(υ)τά,πό(ρ)τα,κα(λ)αθάκι,α(δ)ε(ρ)φ ή,(σ,αφ,ρ,λ,δ,)	5		0
34	A	κ(λ)είνει,πό(ρ)τα,κ(ρ)ατάνε,(σ)πίτι,(λ,ρ,σ,)	3	κύλο(ξύλο),	1

3	A	τ(ρ)ακτέρ,πι(ς),παι(χ)νίδια,βά(ρ)κα,μικ(ρ)ό,κ(ρ)ύφηκε,(ρ,ς,χ)	3		0
6	K	(σ)πίθια,πό(ρ)τα,κοτούλε(ς),μπο(λ)ντόζα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,βά(ρ)κα,(σ)κυλάκι,(σ,ς,ρ,ν)	4		0
3	A	γου(ρ)ουνάκι,(σ)καψει,ά(ν)θ(ρ)ωπος,δέντ(ρ)α,πό(ρ)τα,(ρ,σ,ν,)	3		0
3	A	αχ(λ)αδάκια,(σ)κυλάκι,π(ρ)οσέχει,πε(ρ)ιστε(ρ)άκια,α(υ)τά,ομπ(ρ)έλες,(λ,σ,ρ,αφ,)	4		0
9	A	α(υ)γά,α(υ)τά,αγελάδε(ς),τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)κάβει,Κω(σ)ταντούλα,κ(ρ)ύβονται,Ε(υρ)ιπίδης,(σ)πασμένα,(αφ,αβ,εβ,ς,σ,ρ,κ,)	7		0
40	A	μπο(λ)ντόζα,κ(ρ)ατάει,(σ)το,τσι(ρ)κο,ά(ν)θ(ρ)ωπος,κα(ρ)χαρίες,αυ(ρ)ιο,Παλιόκαστ(ρ)ο,αδε(ρ)φό,Δημήτ(ρ)η(ρ,λ,σ)	3		0
41	K	(σ)κύλο,(σ)πίτι,α(υ)τά,(σ)τα,(σ,αφ,)	2	σύλα(ξύλα),σάρι(ψάρι),	2
42	K	κ(ρ)ατάει,τ(ρ)ώνε,πο(ρ)τα,τ(ρ)αβάει,α(υ)τοκινητο,τ(ρ)εχει,ψα(ρ)εύουνε,Γιώ(ρ)γο,ομπ(ρ)έλε(ς),(σ)πίτι,(ρ,αφ,σ,ς)	4	γιέντρα,μελάλο,βαχιά,	3
43	A	πο(ρ)τοκάλια,μπαμπά(ς),(σ)πιτάκι,κότε(ς),κοκορα(ς),α(υ)τό,(σ)ταφύλια,μπο(λ)ντόζα,α(υ)τά,(ρ,σ,ς,αφ,)	4	κέρω,τσάρι,μέκια,βαχιά,	4
44	K	κ(ρ)ατάει,χό(ρ)τα,βά(ρ)κα,τ(ρ)ώγαμε,ξαπ(λ)ώνουν,(ρ,λ)	2	πελιστελάκια,καλαβάκι,ψαλάκι,παιθίδια,	2
45	A	(σ)κύλος,τ(ρ)α(κ)τέρα,(σ)πίτι,κ(λ)ουβί,κ(ρ)ατάει,(σ)ταφύλια,τ(ρ)υγούνε,βά(ρ)κες,ομπ(ρ)έλε(ς),(σ,ρ,κ,ς,λ,)	5	χιάλασσα,κιάπλωσε,	2
46	K	χω(ρ)ιό,κ(ρ)ατάνε,τη(ς),Δημήτ(ρ)η,(ς,ρ)	2		0
47	K	παπίτσει(ς),κοτούλε(ς),λα(γ)ουδάκια,(ς,γ,)	2		0
48	K	(σ)κύλο,(σ)πίτι,(σ)ταφύλι,βά(ρ)κες,(ξ)απ(λ)ώνει,(σ,ρ,ξ,λ,)	4		0
49	A	(σ)φάξει,(σ)ταφύλια,τ(ρ)α(κ)τέρα,Α(ρ)γυρώ,(σ,ρ,κ,)	3		0
50	A	τ(ρ)αχτέρα,(σ)πιτάκια,πό(ρ)τες,χο(ρ)ταράκια,βά(ρ)κα,(ρ,σ)	2		0
51	A	σκύλο(ς),μπο(λ)ντόζα,πό(ρ)τα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,(ς,λ,ν,ρ,)	4		0
52	K	κ(ρ)ατάνε,ποντικό(ς),δέντ(ρ)ο,τ(ρ)ένο,(σ)κύλος,παί(ρ)νει,α(υ)τό,φο(ρ)τηγό,ά(ν)θ(ρ)ωπος,αδέ(ρ)φος,(ρ,ς,ν,αφ,σ,)	5	αμάκι,τσάρι,ψαλεύει,λουλούγια,	4
53	K	ά(ν)θρωπος,(ν,)	1	μπορντόζα,	1
54	K	βό(λ)τα,βά(ρ)κα,τ(ρ)αχτέρι,(λ,ρ)	2		0

55	A	αγο(ρ)άκι,α(ρ)κουγιάκι,μπο(λ)ντόζα,(σ)πιτάκι α,γου(ρ)ουνάκια,κ(ρ)ατάει,μικ(ρ)ά,πό(ρ)τα,χό(ρ) τα,α(υ)τά,τ(ρ)αχτέρα,δεντ(ρ)άκια,τσου(ρ)λάε ι,βά(ρ)κες,του(ς),ομπ(ρ)έλες,(ρ,λ,σ,ς,αφ,)	5	αρκουγιάκι,κύλο(ξύλο),παιγιάκι,	2
56	K	φο(ρ)τηγό,πέτ(ρ)ες,τ(ρ)ώνε,του(ς),(σ)τή,(ρ,ς,σ ,)	3	λουλούγια,	1
57	A	α(ν)θρωπάκι,βα(ρ)κούλα,(ν,ρ,)	2		0
58	K	παππού(ς),(σ)κυλάκι,κ(ρ)ατάει,α(υ)τό,(σ)ταφύ λια,βα(ρ)κούλες,ομπ(ρ)έλες,του(β)λάκια,(ς,σ,ρ ,β,αφ,)	5	πογιαράκια,παιγιάκια,χιάλασσα,	2
59	A	μπο(λ)ντόζα,α(υ)τά,ά(ν)θ(ρ)ωπος,(λ,αφ,ν,ρ,)	4	τούλο(σκύλο)	1
60	A	(σ)πίτι,κότε(ς),τ(ρ)ώνε,τ(ρ)α(κ)τέρα,παί(ρ)νου νε,α(υ)τό,ομπ(ρ)έλα,(ς,σ,ρ,κ,αφ,)	5	παιγιάκι,μεγίλο,	2
61	A	τ(ρ)α(κ)τέρι,κα(ρ)χαρία,ομπ(ρ)έλες,(ρ,κ,)	2	λιαγουδάκια,πουλιάκια,γουλιουν άκι,αγελιάδες,βαλιέλι,φυλλιαλάκ ια,βάλκα,βλιέπει,μπάλιες,	5
62	K	(σ)πιτάκι,(σ)κυλάκι,πό(ρ)τα,παί(ρ)νουνε,(σ)τα φύλια,τ(ρ)ακτέρα,(σ,ρ,)	2	μικιά,	1
63	A	(σ)κυλάκι,τ(ρ)ακτέρι,(σ)πίθια,περι(σ)τεράκια,γ ου(ρ)ουνάκια,(σ)ταφυλάκια,Δητή(ρ)η,(σ,ρ,κ)	3		0
64	A	μπαμπα(ς),κουνε(λ)άκι,τ(ρ)ακτέρα,κούκ(λ)α,(σ)πιτάκι,γα(ι)δαρος,γουρούνε(ς),εκείνε(ς),παι(δ) δάκια,α(υ)γό,(σ)ταφύλια,(ο)δηγάει,(σ)χοινάκι, τ(ρ)ώγω,του(β)λάκια,(ς,δ,σ,λ,ρ,ο,ι,β,αβ,)	9	μικιό,σέρι(χέρι),τούλα(ξύλα),τσέ ρω(ξέρω),παιδάτσια,τσάρι(ψάρι) ,	5
65	A	τ(ρ)ακτέρι,α(ρ)έσουν,(ρ)	1		0
66	K	εμεί(ς),παί(ρ)νομε,(σ)κύλοςκότε(ς),α(υ)τά,παι(γ) νίδια,(σ,ρ,σ,αφ,γ)	5	καλάβι'παιγιά	2
67	A	(σ)κύλος,α(υ)τά,(σ)πίθια,ομπ(ρ)έλες,(σ)ταφύλι α,τ(ρ)ακτέρα,α(ν)θ(ρ)ωπος,(ρ,κ,σ,αφ,κ)	5	κύλο,(ξύλο),τσάρι,(ψάρι)	2
68	A	τ(ρ)α(κ)τέρι,(σ)πιτάκια,παί(ρ)νει,(σ)τη,γουρού νε(ς),ομπρέλε(ς),κόκορα(ς),(ρ,ς,σ,κ)	4		0
69	A	α(υ)τά,τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)πιτάκια,(αφ,ρ,κ,σ)	4	αελοπλάνο,	1
70	K	φέ(ρ)νω,μπο(λ)ντόζα,βα(ρ)κούλα,τι(ς),φού(σ)τ α,πό(ρ)τα,(ρ,λ,ς,σ)	4		0
71	A	μπαμπά(ς),(σ)κύλο(ς),τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)πίτι,γατο ύλε(ς),παππού(ς),(ς,σ,ρ,κ)	4	κύλο(ξύλο),ζιαζιά,	2
72	A	πο(ρ)τοκάλια,φ(ρ)ούτο,Κω(σ)τάκι,Κυ(ρ)ιάκος, παι(δ)άκι,σκυ(λ)άκι,μεγά(λ)ο,(σ)ταφύλι,κα(ρ)ά βι,παι(γ)νίδια,τ(ρ)α(κ)τέρ,α(υ)τό,που(λ)άκια,κο υ(ν)ελάκια,πο(ρ)τα,(ρ,αφ,λ,ς,σ,δ,γ,κ,ν,)	9	παιγιάκι,λουλούγια,χιάλασσα,Κ υγιάκος,	3
73	K	α(υ)τό,φο(ρ)τηγό,(σ)πίτι,κ(ρ)ατάει,παππού(ς), μικ(ρ)ά,β(λ)έπει,άντ(ρ)ας,(σ)ταφύλια,(αφ,ς,ρ,σ	5	παπάτσια,λουλούγια,ψαλάκια,κ αλάβι,τσάλι(ψάρι),σάλασσα,	5

		,λ,)			
74	K	κότε(ς),ά(ν)θ(ρ)ωπος,κ(ρ)ατάει,(σ,ν,ρ,)	3	παιγιάκι,λουλούγια,	1
75	A	πο(ρ)τοκάλια,ε(σ)καφέα,α(υ)τό,(σ)πιτάκι,δέντ(ρ)α,πό(ρ)τα,β(λ)έπει,φαντάρο(ς),(σ)φάζει(ρ,σ,λ,αφ,ς,)	5	αμακιάκια,	1
76	A	πο(ρ)τοκάλια,(σ)κυλάκι,(σ)πίτι,κ(ρ)ατάει,(μ)παίνει,(σ)ταφίδες,δέντ(ρ)α,α(υ)τοκίνητο,(ρ,αφ,μ,σ,)	4	παιγιάκι,λουλούγια,τσάρι,	2
77	K	(σ)κυλάκι,(σ)πιτάκι,μικ(ρ)ό,παππού(ς),(σ)κολεϊό,μα(ς)(σ,ς,ρ)	3	μικιό,κολισάκια,λουλούγια,καλάβι,παιγιάκια,σάλασσα,	4
78	A	(σ)κύλος,μπο(λ)ντοζέρα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,ομπ(ρ)έλα,(σ,λ,ν,ρ,)	4		0
79	A	φο(ρ)τωτή(ς),κότε(ς),λίγε(ς),(σ)πίτι,μπι(σ)τόλι,κα(ρ)άβι,ντομάτε(ς)(σ)ταφύλια,μπάλε(ς),(ρ,σ,ς,)	3	κέρω,κάλιάθι,	2
80	A	παί(ρ)νουνε,(σ)πιτάκι,α(υ)τό,φω(ς),γ(ρ)αθούνε,β(γ)αίνει,κουβά(ς),(ρ,ς,σ,αφ,γ,)	5	παιδάτσι,όκιω,αμακιάρα,	2
81	A	(σ)κύλος,(σ)πίτι,μικ(ρ)ό,α(υ)τό,(σ,ρ,αφ,)	3	μέκια,λουλούγια,κιάλασσα,	3
82	A	πο(ρ)τοκάλια,(σ)κύλος,(σ)ταφύλια,μπο(λ)ντοζα,(σ,λ)	2	κύλα(ξύλα),τσάρι,	2
83	A	α(χ)λάδια,(σ)κυλάκι,πέτ(ρ)α,(σ)πιτάκι,κ(ρ)ατάει,α(υ)τά,γου(ρ)ουνάκι,(χ,λ,σ,ρ,αφ)	5	κύλο(ξύλο),χειός(θείος),παιγιάκι,α,τσαράκι(ψαράκι),καλάχι	4
84	A	τη(ς),μαμά(ς),α(ρ)νιά,μπο(λ)ντοζέρης,α(ν)θ(ρ)ωπος,(ς,ρ,λ,ν)	4	κύλο(ξύλο),καλάχι,τσάρι,καλάβι,κιάλασσα,βουχιά	5
85	K	(σ)πίτι,τι(ς),,(δ)ε,φο(ρ)τηγό,ομπ(ρ)έλες,βά(ρ)κα,α(υ)τό,ξαπ(λ)ώνει,α(υ)τό,(δ,σ,ςρ,λ,αφ,)	6		0
86	K	Δεν απαντησε			
87	A	(σ)πιτάκια,πό(ρ)τα,(σ)κυλακι,τ(ρ)αβάνε,κοτούλε(ς),φο(ρ)τωτή(ς),(σ)κουπίζει,οδηγό(ς),δειχ(ν)ει,(σ)κοινί,βα(ρ)κούλες,κοτούλε(ς),σκύλαρο(ς),γυμ(ν)αστική,(σ,ς,ρ,ν,)	4	παιγιάκια,	1
88	K	α(υ)πή	1		0
89	K	(σ)κυλάκι,βά(ρ)κα,μπο(λ)ντόζα,(σ)πιτάκια,τ(ρ)ώνε,παί(ρ)νουν,φ(λ)ούγια,ίσ(κ)ιο,(σ,λ,ρ,κ,)	4	κύλο(ξύλο),φούγια(φλούδια)	2
90	A	(σ)κυλάκι,τ(ρ)αχτέρ,τ(ρ)έχει,(ρ,σ,)	2	παιγιάκι,καλάχι,λουλουγιάκι,σάλασσα,εγιώ,	3
91	K	(σ)ταφύλι,(σ)κυλάκι,(σ)	1	ζιαζιά,	1
92	A	βα(ρ)κούλα,(σ)πίτι,(σ)κυτάλες,α(υ)τό,(σ,ρ,ν,ς,αφ)	5	έκιω,αλελάδα,	2
93	K	μπο(λ)ντόζα,ά(ν)θ(ρ)ωπος,χό(ρ)τα,(λ,ν,ρ)	3		
94	K	(σ)κυλάκι,τ(ρ)α(κ)τέρι,κότε(ς),παί(ρ)νουνε,(σ)πιτάκι,α(υ)τά,πό(ρ)τα,(σ)ταφύλια,εμεί(ς),(ς,σ,ρ	5		0

		,κ,αφ,)			
9	K	(σ)κυλάκι,μικ(ρ)ό,τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)πίτια,κα(θ)αρί ζει,α(υ)τή,(σ,ρ,θ,κ,αφ,)	5	καλάβα,ψαλάκια,	1
9	K	πο(ρ)τοκάλια,μπαμπά(ς),πό(ρ)τα,κ(ρ)ατάει,α(υ) τά,θείο(ς)(ρ,ν,αφ,ς)	4		0
9	A	(σ)πιτάκια,α(υ)τό,α(υ)γό,κ(ρ)ατάει,τ(ρ)ώνε,πό(ρ) τα,γέρο(ς),τσουλήθ(ρ)ες,μά(σ)κα,(σ)κοινί,τ(ρ) ακτέρ,ένα(ς),(σ,ς,ραφ,αβ,)	5		0
9	K	Δεν απάντησε			
9	K	τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)πιτάκι,γου(ρ)ουνάκια,δέντ(ρ)α, Η(ρ)άκλειο,ομπρέλες,παι(χ)νίδια,(ρ,σ,ς,χ,)	4	τσέρω,τσάρι,γιώ(εδώ)χιάλασσα, νελά,	5
100	A	τ(ρ)α(κ)τέρι,(σ)πίτι,α(υ)τά,κ(ρ)ατάει,τ(ρ)ώνε,αγ ελάδε(ς),χω(ρ)ιό,(σ)ταφύλια,βά(ρ)κα,μπαμπά(ς), (ρ,σ,ς,αφ,)	4	γκαγκώνει,καλάβι,	2
101	K	α(ν)θ(ρ)ωπάκι,α(υ)τοκίνητο,(σ)πιτάκια,περι(σ) τεράκια,βέ(ρ)γα,(ν,ρ,σ,αφ,)	4	αμάκι	1
102	A	(σ)κύλο(ς),τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)πιτάκια,πάπτε(ς),κ(ρ) ατάει,α(υ)τό,άρρω(σ)το,μικ(ρ)ό,πό(ρ)τα,(σ)χο λείο,α(ρ)κούδα,δεντ(ρ)άκια,(ς,ρ,σ,αφ,)	4	παιγιάκι,λουλούγια,έπεχε,χιάλα σσα,	3
103	A	πο(ρ)τοκάλια,(σ)κυλάκι,τ(ρ)α(κ)τέρ,(σ)πίτι,πι(ς) ,γου(ρ)ούνας,τ(ρ)ώνε,(σ)κάβει,δέντ(ρ)α,βά(ρ) κα,παί(ρ)νω,(ς,ρ,κ,σ,)	4		0
104	K	(σ)κύλο(ς),κ(ρ)ατά,π(ρ)οβατάκια,παί(ρ)νονε, α(χ)ινούς,νε(ρ)ό,(ς,σ,ρ,χ,)	4	κοκολάκια,εγιώ,αμάκι.λουλούγια ,καλάβι,μωλάκι,	3
105	A	α(υ)τό,(σ)κύλο(ς),ά(ν)θ(ρ)ωπος,κ(ρ)ατάει,κοτο ύλε(ς),πό(ρ)τα,(σ)ταφυλάκια,καρέκ(λ)α,ομπ(ρ) έλα,(αφ,λ,ν,ρ,ς,σ)	6	παιγιάκι,χάλασσα,τσαράκι,	3
106	A	παί(ρ)νει,(σ)κύλος,τ(ρ)ακτέρι,π(ρ)ώτα,πό(ρ)τα ,κ(ρ)ατάει,όμω(ς)οδηγάει,(σ)το,(σ)ταφύλι,ομ π(ρ)έλα,Γιώ(ρ)γο(ρ,σ,ς,ο)	4		0
107	K	πο(ρ)τοκάλια,α(ρ)νάκια,(σ)κυλάκι,τ(ρ)α(κ)τέρι, π(ρ)οβατάκια,χό(ρ)τα,α(υ)τά,ομπ(ρ)έλες,αδε(ρ))φούλα,γραμμούλε(ς)(ρ,σ,ς,κ)	4		0
108	K	πο(ρ)τοκάλια,(σ)ταφύλια,φο(ρ)τηγό,τ(ρ)ώγαμε ,κοκο(π)άκι,(σ,ρ)	2		0
109	K	(σ)πίτι,τ(ρ)ακτέρι,βά(ρ)κες,(σ,ρ)	2		0
110	K	(σ)κυλάκι,εκκ(λ)ησία,πό(ρ)τα,παί(ρ)νονε,ομ π(ρ)ελάκι,κούκ(λ)α,(σ,λ,ρ)	3	Λέθυμνο,κολίτσα,νελό,γουλούνα ,λουλούγια,θάλασσα	3
111	A	α(υ)τά,(αφ)	1	παιδάτσι,αμάτσι,πουλάτσια,χιάλ ασσα	3
112	K	(σ)πίτι´μπο(λ)ντοζέρα,ντομάτε(ς),ά(ν)θ(ρ)ωπ	5		0

		ος,κ(ρ)ατούνε,(σ,ς,λ,ν,ρ)			
113	K	κ(ρ)ατάει,μπο(λ)ντοζέρα,α(υ)τά,(ρ,λ,αφ)	3	αμάκι,μεβάλο,ψάλι,αλέσουνε,καλάβι,Μαλινιώ,	3
114	K	α(ν)θρωπος,(ν)	1		0
115	A	τ(ρ)αχτέρι,άσπ(ρ)ο,τι(ς),μικ(ρ)ό,(ρ,ς)	2	μικιά	1
116	A	πο(ρ)τοκάλια,τ(ρ)αχτέρι,γου(ρ)νάκι,ομπ(ρ)έλες,(σ)ταφύλια,δέντ(ρ)α,α(υ)τά,(ρ,σ,αφ,)	3	παιχλίδια	1
117	A	παί(ρ)νει,αδε(ρ)φή,(ρ)	1	κύλιος,καλάβι,χιωχίβιο,	2
118	A		0		0
119	A	παί(ρ)νουνε,πο(ρ)τοκάλια,π(ρ)όβατα,	1		0
120	A	παί(ρ)νουνε,κοτούλε(ς),(σ)κυλάκι,α(υ)τό,μπο(λ)ντόζα,(σ)πίπι,μπαμπά(ς),ξυλα(ρ)άκι,αυ(λ)ή,τι(ς)κότε(ς),πό(ρ)τα,(σ)ταφύλια,βα(ρ)κούλες,(ρ,ς,σ,λ,αφ,)	5	γιέντρα,τσαράκι,παιγιάκι,μπάλια,καλιάθι,	4
121	A	αδε(ρ)φάκια,τ(ρ)αχτέρι,η(λ)θε,(ρ,λ,)	2		0
122	K	ά(ν)θρωπος,(ν)	1		0
123	K	φο(ρ)τηγό,δέντ(ρ)α,βα(ρ)κούλα,(ρ)	1		0
124	K	(σ)πίπι,κ(ρ)ατάει,κ(λ)είνει,πό(ρ)τα,φο(ρ)τηγό,δέντ(ρ)άκια,α(υ)τό,(σ)ταφύλια,(σ,ρ,αφ,λ,)	4		0
125	K	μπαμπά(ς),φο(ρ)τηγό,(σ)ταφύλια,παππού(ς),βά(ρ)κα,ομπ(ρ)έλες,μικ(ρ)ή,παι(γ)νίδια(ρ,σ,ς,γ)	4	λουλούγια,	1
126	A	φο(ρ)τηγό,(σ)πίπι,κότε(ς),κ(ρ)ατάει,α(υ)τό,παί(ρ)νει,πό(ρ)τα,βά(ρ)κα,ομπ(ρ)έλες,παι(γ)νίδια,(ρ,γ,αφ,ς,σ)	5	πάρι(ψάρι)	1
127	K	πο(ρ)τοκάλια,τ(ρ)ακτέρι,ά(ν)θ(ρ)ωπος,βα(ρ)κούλα,κο(ρ)κόδειλο,ξαναγου(ρ)νάνε,(ρ,ν,)	2		0
128	K	τ(ρ)ακτέρ,(σ)πίπι,τώ(ρ)α,(σ)ταφύλι,δέντ(ρ)α,τι(ς),βα(ρ)κούλες,πή(ρ)ανε,(ρ,ς,σ)	3	πάρι(ψάρι,),παιγιάκι,	2
129	K	(σ)κύλο,(σ)πίπι,(α)μάκι,(σ,α)	2	παιγιάκι,μάκι(αμάξι),	2
130	K	παί(ρ)νει,αδε(ρ)φή,(ρ),	1	σύλο(ξύλο),	1
131	A	(σ)κυλάκι,τ(ρ)ώννε,α(υ)τά,δέ(ρ)νει,μπο(λ)ντόζα,(σ)πίπι,αγελάδε(ς),(σ)ταφύλια,κιαπ(λ)ώννει,παι(γ)νίδια,(ς,σ,ρ,αφ,γ,)	6	κιέρω,κιαπλώνει,καλάβι,ομπλέλα,	2
132	K	(σ)ταφύλια,α(ε)ροπλάνο,(σ)χολείο,(σ,ε)	2		0
133	A	τ(ρ)αχτέρ,βα(ρ)κούλα,αδε(ρ)φό,(ρ)	1		0
134	K	(σ)κυλάκι,μπο(λ)ντόζα,α(υ)τή,(σ)πιτάκια,παί(ρ)νει,α(υ)τοκινητα,βά(ρ)κα,α(σ)τυνομικά,έ(ρ)θει,εμεί(ς),(σ,ς,ρ,αφ,)	4	λουλούγια,χιάλασσα,	2
135	A	τ(ρ)ακτέρ,πό(ρ)τα,δέντ(ρ)α,(ρ,κ)	2		0
136	K	Λε(υ)τέρης,πό(ρ)τα,(σ)κυλάκι,τ(ρ)ακτέρ,(σ)πίπι,φου(σ)τανάκι,α(υ)τά,μπαμπά(ς),λα(σ)τιχο,(ε	6	μεκια,κέρω,τάλασσα,παίγιω,παιγιά,	5

		φ,αφ,ρ,ς,σ,κ)			
13	A	(σ)κυλάκι,μπο(λ)ντόζα,(σ)πιτάκι,χω(ρ)ιό,α(υ)τ ό,,α(ν)θ(ρ)ωπος,(σ)χολείο,(σ,λ,ρ,αφ,ν,ς)	6	παιλάκι,	1
18	K	τ(ρ)α(κ)τέρ,(ρ,κ,)	2		0
19	K	τ(ρ)ακτέρ,πό(ρ)τα,(σ)τιβάνια,τ(ρ)ώει,βασ(τ)ού νε,φο(ρ)τωτής,γερανό(ς),δέντ(ρ)α,μπ(λ)ούζα,μ παμπά(ς),χό(ρ)τα,(σ)κουπίδια,(ρ,τ,ς,σ,λ)	5	κύλο,τέντρα,καγκώσανε,τσάρι,π ετάκει,	3

	ΦΥΛΟ	ΙΔΙΟΛΕΚΤΑ	Σ/ΛΟ	ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΑ	Σ/ΛΟ	ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ	Σ/ΛΟ	ΜΗ	Σ/ΛΟ
						ΥΦΗΣ		ΑΝΑΜ.ΛΕΞ.	
1	Κ							Ανσασέρ	1
2	Κ								
3	Α	κουβαλίζει	1	τσι		1			
4	Α	γαϊδούρακα	1						
5	Α							γέροντες	1
6	Α							σκεπούλα	1
7	Κ	καραβούλα	1						
8	Κ					κάτα,νάμι		2	
9	Α							μίκυ μαους	1
0	Α								
1	Α								
2	Κ								
3	Κ							σκεπή	1
4	Α								
5	Κ								
6	Κ			τσι		1			
7	Α							καπετάνιος	1
8	Κ					μάου,μότα		2	
9	Α								
0	Κ	ανούλους	1					κλειδί,γλείφο υνε, ξυπόλιτος, βροχή, Αθήνα, Αγ.Ρουμέλη, ήλιος	7
2	Κ	τραχτέρα	1					βροχή,άντρα ς, γυναίκα,Αθή να, ανθρωπος, ήλιος	6
2	Κ							οικοδομή,	1

2	A	κοτουλάκια ποντικούλα	2 τζίμπλες	1		
2	A					
2	K	γαιδουρι- νάκι	1 κοπελάκι, ποκάτω	2		
6	K					
2	A				άνθρωπος	1
2	A	γουζουζαζα	1	ντουνού	1	
2	K					
0	A				πελαργός,Αγ γλία	2
3	A					
2	K					
3	K		μαγερεύουνε	1		
3	A					
5	A					
6	K		μπεμπένι	1	άνθρωπος	1
3	A		όξω	1	άνθρωπος, Καζαντζάκη	2
8	K					
9	A				κυρία,βαμμέ να, κάγκελα	3
40	A		τσι	1	καρχαρίες, ξιφίες,Παλιό- καστρο,γερά κι, βατραχάνθρ ω-πους	5
41	K				γκάκα	1
42	K		μπεμπένια	1		
43	A				Θεσσαλονίκη	1
44	K				Σαν τον ουρανό, ποδήλατο	2
45	A	τρακτέρα	1			
46	K					
47	K				ηλιοθεραπεί α	1

48	K		χάμω	1			
49	A	τρακτέρα	1				
50	A	τρακτέρα	1				
51	A						
52	K				τρένο, άνθρωπος	2	
53	K				σκάλα, άνθρωπος, καλοκαίρι, ξαδερφάκι	4	
54	K				καναμπέδες, μαξιλάρια	2	
55	A	τρακτέρα	1	ποκάτω		1	
56	K				αληθινό	1	
57	A		μανούλα	1	μοσχαράκια, άνθρωπος, γυναίκα, βάρκα, πολεμική, ηλιοθεραπεία	5	
58	K				Λεινόσαυο, χιολοπατία	2	
59	A				άνθρωπος	1	
60	A	τρακτέρα	1	παππούλη		1	
61	A				σκεπή, γεννάει, κουτί, καρχαρία	4	
62	K				σωσίβιο,	1	
63	A		μπεμπενάκια, τσιγκάκι	2	ξεπατώνει	1	
64	A	τρακτέρα	1		πλαπλού, μπλουτσι	2	
65	A	μηλαράς	1	ετσέ, ποθαμένο	2	βουβάλι, μοσκαράκια, γυμναστική	3
66	K		αποκιά, επαέ, ετανέ	3			
67	A				άνθρωπος	1	
68	A	τρακτερίζει	1		μπλούμ	1	
69	A						

70	K				εγέννησε	1	
71	A	τραχτέρα	1				
72	A			μάμ,κοκόνα, νανάκια	3		
73	K	καλάβα	1	αίγες,μάνα	2	αίγες	1
74	K			μπεμπέني, μπεμπένα	2 τουτού	1	
75	A	γαιδούρα	1			φαντάρος, εσκαφέας	2
76	A			απάνω	1		
77	K				βου	1	
78	A	μπολντοζέρα	1				
79	A			ηντάνε, πούντα	2		
80	A	αμακιάρα, καραβάρια	2	κουλούκα, όκιω, ετσέ, γραθούνε	4		
81	A			τουτινέ	1 κοκό,τουτού	2	
82	A				ππί	1	
83	A	τατέρα	1	μπεμπενάκια	1		
84	A	μπολντοζέ- ρης	1	επαέ	1		
85	K					μηχάνημα, Ηράκλειο	2
86	K						
87	A	κουβάδια	1	παλάμη, φκεραίνουμε	2	κάγκελο,άνθ ρω- πος,καρχαρί α, γυμναστική	4
88	K	κοτάκια	1				
89	K			βινάκι	1	πεθαμένο, μπάσκετ	2
90	A	τραχτεράς	1	αποκάτω,τσι	2	γλάρος,φάρο ς, μονόζυγο	3
91	K			παπόρα, παποράκια	2 πλατς,πλούτς	2	
92	A					άνθρωπος, σκυτάλη	2
93	K					άνθρωπος	1

8	K					
9	K	καλάβα	1			
0	K			μιάου	1	
9	A	καράβα	1			
8	K					
9	K	γουρουνού- κος	1	μανίζει,τσι	2	Ηράκλειο
00	A			βου,μπλουμ	2	πλοίο
01	K					ανθρωπάκι
02	A					άρρωστος, παπαγάλος
03	A					
04	K					αετός,παγών
05	A	κοκορίκο	1		μπε	1
06	A					άνθρωπος, λούνα-πάρκ
07	K					
08	K					Ρεθυμνο,κα πε-πάνιος, πατάρι
09	K		κοπαλάκι	1		
0	K					
1	A					
2	K	μπολντοζέρα	1			Ρεθυμνο
3	K	μπολντοζέρα	1	λαλεί,σάζει, τσι	3	
4	K					άνθρωπος, διώροφο,Σο ύδα, ιστιοφόρια, στολισμένο, σωσίβιο
5	A		τσίτα	1		
6	A					
7	A	κρεμάζουνε	1			
8	A	τραχτερίζει	1	μάνα	1	φτυάρια, άνθρωπος

9	A				κράνος	1
0	A	μπολντοζάκι, κοτιυλάκι	2	μπε,	1 άνθρωπος	1
2	A					
2	K				άνθρωπος	1
2	K	παλάμα	1			
2	K			κοκορίκο	1	
2	K		μπεμπέني, νινί	2 νινί	1	
2	A		νινί	1 νινί	1	
2	K				κορκόδειλος, άνθρωπος	2
2	K					
2	K					
0	K	καράβα	1 απάνω	1	οποίο, γλείφο υνε	2
3	A			μπλούμ	1	
2	K					
3	A	μανούλα, αυτηνής		2		
3	K				βάρος, αστυνομικό	2
5	A					
6	K					
3	A				άνθρωπος	1
3	K		μπεμπέني, κουτσουλιές	2	άνθρωπος	1
9	K	χάμε, σιβάνια , βαστούνε, προπατούσε		4 μπε	1 κλειδώνει, γερανός	2

	ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ					ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ			ΣΥΝΤΑΞΗ				
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ					ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ			ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ				
	Φύλο	Σωστό	Λάθος	Δεν απ.	Μονάδες	Κύριες	Δευτερ	Σύνολο	Με 1	Με 2	Με 3	3κ. άνω	Μονάδ.
1	K	36	10	4	82	31	13	44	15	13	9	5	90
2	K	29	11	10	69	11	1	12	8	3	1	0	17
3	A	35	8	7	78	20	0	20	3	12	5	0	42
4	A	25	9	16	59	10	0	10	1	7	2	0	21
5	A	31	11	8	73	12	0	12	1	10	1	0	24
6	A	40	8	2	88	21	0	21	3	10	6	2	55
7	K	38	9	3	85	11	0	11	3	5	3	0	22
8	K	18	16	16	52	6	0	6	0	2	2	2	19
9	A	27	10	13	64	26	1	27	8	14	5	0	51
0	A	26	10	10	62	40	2	42	12	21	9	0	81
1	A	31	9	10	71	19	0	19	3	10	4	2	43
2	K	37	9	4	83	19	2	21	2	12	5	2	51
3	K	42	6	2	90	22	11	33	8	14	10	1	70
4	A	36	8	6	80	32	6	38	7	17	10	4	87
5	K	36	8	6	80	19	2	21	6	10	4	1	42
6	K	42	0	8	84	25	2	27	2	17	6	2	63
7	A	43	3	4	89	18	6	24	14	9	1	0	35
8	K	6	42	2	54	2	0	2	0	0	1	1	7
9	A	32	10	8	74	30	7	37	4	17	13	3	90
0	K	32	12	6	76	77	8	85	11	28	31	15	225
2	K	40	4	6	84	89	49	138	31	57	31	18	317
2	K	32	7	11	71	17	3	20	1	13	4	2	47
2	A	36	10	4	82	14	1	15	0	11	2	2	36
2	A	36	10	4	82	17	0	17	7	8	2	0	29
2	K	21	12	17	54	8	0	8	2	4	2	0	16
8	K	28	9	13	65	49	4	53	7	29	15	2	118
2	A	11	6	33	28	16	0	16	5	4	6	1	35

2	A	23	4	23	50	13	0	13	5	5	2	1	25
2	K	39	8	3	86	16	2	18	5	11	2	0	33
0	A	40	2	8	82	21	5	26	8	11	3	3	51
3	A	40	8	2	88	14	1	15	3	8	3	1	32
2	K	33	8	9	74	12	0	12	6	6	0	0	18
3	K	26	8	16	60	22	0	22	7	9	6	0	43
3	A	21	4	25	46	5	0	5	2	3	0	0	8
5	A	38	8	4	84	20	3	23	3	9	6	5	60
6	K	38	9	3	85	23	6	29	9	12	7	1	58
7	A	38	10	2	86	17	5	22	8	10	3	1	41
8	K	34	10	6	78	15	0	15	4	7	3	1	31
9	A	36	9	5	81	15	0	15	5	5	3	2	33
40	A	40	6	4	86	36	1	37	10	10	13	4	86
41	K	29	5	16	63	6	0	6	3	2	1	0	10
42	K	37	5	8	79	24	2	26	3	13	7	3	62
43	A	21	8	21	50	16	0	16	4	5	5	1	33
44	K	37	10	3	84	24	3	27	8	11	5	3	57
45	A	37	8	5	82	20	0	20	7	11	2	0	35
46	K	44	1	5	89	11	1	12	4	5	3	0	23
47	K	36	5	9	77	15	2	17	2	9	5	1	39
48	K	27	10	13	64	4	0	4	4	0	0	0	4
49	A	38	6	6	82	23	1	24	9	7	7	1	48
50	A	40	6	4	86	12	4	16	8	7	1	0	25
51	A	38	7	5	83	14	0	14	4	9	1	0	23
52	K	15	13	22	43	31	1	32	5	21	6	0	65
53	K	41	8	1	90	52	16	68	22	25	17	4	142
54	K	36	3	11	75	16	5	21	8	5	6	2	47
55	A	37	10	3	84	17	3	20	4	13	3	0	39
56	K	39	5	6	83	46	9	55	14	24	14	3	117
57	A	42	7	1	91	15	1	16	4	9	4	0	34
58	K	39	7	4	85	25	1	26	4	14	3	4	59
59	A	41	4	5	86	13	2	15	5	9	1	0	26

60	A	23	9	18	55	9	0	9	4	5	0	0	14
61	A	43	5	2	91	14	2	16	7	7	2	0	27
62	K	36	10	4	82	22	4	26	12	8	3	2	45
63	A	41	9	0	91	13	5	18	9	5	3	0	28
64	A	30	14	6	74	22	0	22	2	13	6	1	50
65	A	44	5	1	93	16	1	17	7	4	4	2	35
66	K	36	10	4	82	38	2	40	17	13	9	1	74
67	A	38	5	7	81	7	4	11	8	3	0	0	14
68	A	36	4	10	76	7	0	7	3	3	1	0	12
69	A	14	5	31	33	1	0	1	1	0	0	0	1
70	K	40	9	1	89	19	2	21	3	9	7	2	52
71	A	22	10	18	54	5	0	5	2	1	2	0	10
72	A	28	7	15	63	25	0	25	5	8	5	7	69
73	K	35	5	10	75	25	0	25	11	8	4	2	48
74	K	16	12	22	44	0	0	0	0	0	0	0	0
75	A	26	12	12	64	22	1	23	10	10	9	0	57
76	A	36	6	8	78	15	0	15	3	11	3	0	28
77	K	37	9	14	83	16	0	16	3	12	1	0	30
78	A	15	3	32	33	4	0	4	3	0	1	0	6
79	A	8	4	38	20	10	0	10	4	6	0	0	16
80	A	18	10	22	46	12	1	13	6	5	2	0	22
81	A	12	6	32	30	17	0	17	1	15	1	0	34
82	A	17	7	26	41	2	0	2	2	0	0	0	2
83	A	32	8	10	72	13	0	13	2	6	5	0	29
84	A	39	8	3	86	33	2	35	4	14	15	0	77
85	K	39	8	3	86	31	3	34	6	16	10	2	76
86	K	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
87	A	32	12	6	76	23	1	24	4	9	9	2	58
88	K	37	4	9	78	51	19	70	18	31	48	3	238
89	K	43	7	0	93	22	3	25	8	10	6	1	51
9	A	39	7	4	85	35	1	36	6	10	11	9	99
9	K	39	8	3	86	21	0	21	2	8	6	5	62

9	A	35	7	8	77	20	3	23	8	7	7	1	47
9	K	36	7	7	79	7	0	7	4	4	1	0	11
9	K	35	4	11	74	17	3	20	9	10	0	1	33
9	K	26	5	19	57	9	1	10	2	6	2	0	20
9	K	29	12	9	70	20	2	22	8	10	3	1	41
9	A	22	7	21	51	15	0	15	3	7	3	1	30
9	K	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	K	35	2	13	72	18	1	19	5	8	4	2	42
00	A	39	6	5	84	28	2	30	11	6	9	4	68
01	K	39	5	6	83	5	0	5	1	4	0	0	9
02	A	38	7	5	83	19	1	20	9	9	0	0	33
03	A	39	4	7	82	19	3	22	7	7	6	2	47
04	K	40	7	3	87	17	0	17	4	10	3	0	33
05	A	32	5	13	69	53	3	56	3	13	33	7	159
06	A	43	5	2	91	36	7	43	11	16	13	3	66
07	K	35	5	10	75	21	2	23	4	8	7	4	61
08	K	40	4	6	84	43	8	51	16	20	10	6	110
09	K	42	2	6	86	22	2	24	5	10	8	1	54
0	K	25	20	5	70	16	0	16	4	10	1	1	31
1	A	3	5	42	11	0	0	0	0	0	0	0	0
2	K	23	8	19	54	5	0	5	1	2	2	0	11
3	K	31	13	6	75	25	5	30	9	16	4	1	57
4	K	41	8	1	90	23	7	30	9	9	8	3	63
5	A	46	3	1	95	43	4	47	6	23	10	8	117
6	A	38	4	8	80	8	2	10	3	4	3	3	20
7	A	37	11	2	85	21	1	22	6	11	2	3	51
8	A	41	5	4	87	17	1	18	7	9	1	1	33
9	A	35	11	4	81	29	2	31	17	11	3	0	48
0	A	31	10	9	72	23	1	24	5	4	8	7	65
2	A	40	4	6	84	26	5	31	4	13	7	1	55
2	K	39	6	5	84	17	2	19	10	6	2	1	32
2	K	39	8	3	86	39	7	46	14	20	10	2	92

2	K	41	4	5	86	19	5	24	9	13	2	0	41
2	K	22	12	16	56	7	0	7	2	3	2	0	14
2	A	29	11	10	69	11	0	11	2	3	2	0	22
2	K	29	7	14	65	16	1	17	5	9	2	0	32
2	K	38	9	3	85	29	0	29	5	9	12	3	73
2	K	11	5	34	27	0	0	0	0	0	0	0	0
0	K	25	10	15	60	29	15	44	21	10	9	3	80
3	A	41	5	4	87	20	6	26	15	10	0	1	39
2	K	37	9	4	83	16	0	16	5	8	1	1	28
3	A	43	6	1	92	34	6	40	9	7	13	10	110
3	K	36	4	10	76	57	9	66	18	25	15	8	149
5	A	32	7	11	71	6	0	6	2	4	0	0	10
6	K	28	7	15	63	38	0	38	2	14	6	2	58
3	A	32	9	9	73	19	1	20	9	7	3	1	36
3	K	38	8	4	84	39	3	42	11	22	7	1	80
9	K	38	9	3	85	54	6	60	11	30	9	10	145

ΠΑΤΕΡΑΣ												
α/α	Σύνολο λέξεων	Ρήματα	Ουσιαστικά	Επίθετα	Επιρρήματα	Σύνδεσμοι	Αντωνυμίες	Μη αναμενόμενα	Περιπτώσεις λέξεις	Αοριστολογίες	Παράταξη	Υπόταξη
1	51	8	6	1	5	5	3	0	3	0	6	5
2	28	9	5	1	0	2	1	0	2	0	5	6
3	202	30	32	9	13	8	4	3	7	4	35	11
4	55	11	4	7	6	6	2	2	2	0	3	8
5	48	9	5	5	3	4	5	3	4	1	12	1
6	109	18	18	5	8	6	4	1	6	4	13	15
7	179	21	36	7	10	5	4	10	3	0	21	15
8	79	17	9	3	6	6	4	1	6	4	24	3
9	86	17	15	2	5	5	4	3	3	2	11	11
0	106	18	4	5	7	5	3	3	7	1	13	16
1	70	12	8	3	6	4	3	1	2	1	9	8
2	124	19	16	5	8	5	5	3	1	0	9	13
3	119	17	17	5	12	5	4	2	2	3	19	14
4	64	12	8	4	3	3	2	2	4	1	14	5
5	36	7	3	4	6	3	2	4	2	0	7	2
6	102	16	19	6	5	5	5	5	8	2	17	8
7	182	26	23	6	13	5	7	5	4	1	20	22
8	101	21	11	0	9	6	5	0	7	5	23	7
9	101	21	11	0	9	6	5	0	7	5	23	7
0	102	16	13	6	7	6	2	3	3	4	15	12
2	79	15	9	5	8	4	4	0	2	3	14	8
2	64	14	8	0	5	4	6	3	0	0	3	7
3	31	4	7	2	2	4	1	1	2	0	5	3
2	58	8	9	3	4	5	3	2	1	0	5	6
2	22	3	3	3	2	3	2	1	0	0	5	2
0	101	14	11	2	8	4	4	1	1	1	16	13

2	54	14	5	2	7	6	4	2	3	2	12	6
2	82	16	15	1	5	7	3	2	0	2	5	12
2	67	15	10	3	6	6	3	2	2	2	9	9
0	83	16	12	6	6	8	4	1	3	1	10	10
3	71	11	8	2	6	6	5	1	5	8	16	3
2	47	7	8	2	2	4	2	0	0	2	2	8
3	35	8	7	0	3	4	4	0	0	2	7	3
3	85	13	14	1	9	8	4	1	0	5	10	6
5	99	19	13	4	5	7	6	1	6	2	24	18
6	24	6	3	2	2	2	1	0	1	1	5	1
3	96	19	17	2	10	5	6	0	0	0	17	6
8	78	10	8	4	3	7	3	0	1	3	10	8
9	21	7	1	0	2	3	4	0	0	0	3	6
40	56	13	3	2	7	5	4	1	2	4	10	8
41	30	5	8	1	0	2	1	0	0	1	3	4
42	46	9	6	0	4	7	3	0	1	0	4	7
43	21	4	6	3	1	0	3	0	0	0	6	0
44	79	14	6	5	5	6	4	1	0	1	9	10
45	112	22	12	2	9	8	5	0	2	5	20	9
46	35	5	3	2	2	4	2	0	0	0	1	5
47	96	14	14	9	8	5	4	4	2	2	15	6
48	23	4	9	0	1	3	1	1	0	0	1	2
49	86	14	17	1	4	8	3	2	1	3	12	8
50	175	30	16	7	15	9	6	5	2	9	22	19
51	27	8	2	1	0	3	4	0	1	0	4	5
52	118	16	9	2	5	6	6	0	4	3	16	10
53	58	9	4	3	4	4	1	0	6	1	9	5
54	123	11	24	7	5	7	6	0	2	2	11	14
55	86	14	10	4	12	6	3	3	0	0	9	12
56	53	12	5	2	3	4	3	1	1	0	6	8
57	280	41	31	9	18	8	6	3	7	3	18	39

58	95	20	12	3	12	8	3	2	2	1	14	10
59	146	24	14	5	12	5	2	0	3	2	21	14
60	26	4	6	3	2	2	1	0	0	0	4	1
61	87	15	10	0	8	5	5	1	2	4	13	11
62	33	6	6	1	1	5	2	0	3	0	3	7
63	25	7	5	2	2	3	2	0	1	1	6	2
64	40	6	5	2	3	4	2	0	1	1	5	3
65	43	8	5	2	2	3	1	1	4	1	5	6
66	35	5	3	1	3	6	3	2	0	0	4	4
67	157	27	25	4	12	7	8	1	7	3	30	10
68	14	2	1	0	1	3	4	0	0	0	4	1
69	79	11	5	6	4	6	3	1	7	5	14	9
70	26	4	6	3	1	3	3	1	3	0	4	2
71	83	13	16	1	6	3	3	1	3	1	7	9
72	17	5	3	2	1	1	2	0	1	0	4	1
73	101	19	10	4	10	5	6	0	5	2	19	10
74	42	5	7	3	3	4	3	1	2	1	7	4
75	8	2	1	0	3	0	2	0	0	0	4	0
76	30	3	3	2	3	1	2	0	5	1	9	1
77	31	7	6	4	1	3	2	0	0	0	7	3
78	11	1	2	0	2	1	3	0	0	0	2	0
79	76	17	11	1	8	5	3	0	1	2	15	9
80	5	2	1	0	1	0	0	0	0	0	3	0
81	17	4	3	0	2	2	3	0	0	2	2	3
82	41	10	6	3	4	3	1	0	2	2	10	2
83	24	6	5	0	3	2	1	0	0	0	8	1
84	114	14	17	2	7	5	8	1	5	3	22	7
85	122	21	17	4	10	7	7	1	0	1	10	16
86	33	2	8	7	4	1	1	1	0	0	6	1
87	48	9	5	6	5	2	5	3	3	0	11	2
88	53	9	5	2	7	2	5	0	1	3	12	2

1 0	6	1	1	1	0	1	0	0	0	1	3	1
1 1	166	21	18	9	13	7	5	4	0	0	15	20
1 2	55	8	10	3	1	4	6	0	3	0	8	6
1 3	17	4	2	1	3	2	1	0	0	0	3	2
1 4	134	20	17	2	7	7	5	2	4	1	11	26
1 5	122	22	17	3	13	5	7	1	4	2	25	9
1 6	33	4	4	4	3	1	3	0	0	0	9	1
1 7	108	0	18	7	11	6	2	3	2	0	12	17
1 8	107	13	22	7	9	7	6	3	2	3	22	6
1 9	144	27	15	8	10	4	5	2	2	0	15	22
2 0	62	8	12	2	3	5	4	0	1	2	3	8
2 1	132	16	14	5	8	8	2	0	5	4	14	21
2 2	39	6	7	4	2	3	2	1	1	1	5	6
2 3	139	22	13	3	13	10	4	2	1	3	21	15
2 4	45	8	7	4	4	6	2	0	3	0	8	6
2 5	55	9	7	5	4	3	4	0	0	1	8	3

2 6	55	9	7	5	4	3	4	0	0	1	8	3
2 7	53	10	8	2	1	2	2	0	3	1	17	4
2 8	81	15	10	6	7	5	4	7	0	1	10	8
2 9	50	81	7	3	4	7	5	1	2	1	2	7
3 0	86	16	10	2	6	5	5	2	1	1	7	15
3 1	41	7	9	3	3	2	2	0	0	1	6	2
3 2	93	19	14	77	9	6	2	3	0	1	12	15
3 3	174	25	20	11	12	10	4	3	1	5	25	21
3 4	69	16	10	1	9	5	3	4	0	1	14	7
3 5	52	8	6	6	10	4	2	2	3	2	7	4
3 6	110	14	11	3	7	5	4	0	1	1	13	18
3 7	67	11	7	3	8	3	3	2	1	3	8	10
3 8	43	8	6	0	7	5	3	1	3	2	10	3
3 9	74	14	15	1	10	5	2	0	0	0	8	10

ΜΗΤΕΡΑ

α/α	Σύνολο λέξεων	Ρήματα	Ουσιαστικά	Επίθετα	Επιρρήματα	Σύνδεσμοι	Αντωνυμίες	Μη αναμενόμενες λέξ.	Περιπέτες λέξεις	Αοριστολογίες	Παράταξη	Υπόταξη
1	79	13	7	4	9	3	2	1	5	0	11	5
2	64	9	7	0	8	5	5	0	3	1	7	7
3	104	12	14	5	10	6	5	2	0	4	10	6
4	64	13	4	3	11	6	2	1	3	1	7	7
5	20	3	6	0	0	2	2	0	0	0	3	1
6	144	13	10	9	10	7	2	6	5	0	16	9
7	46	11	4	3	7	5	5	0	2	2	5	5
8	81	18	8	3	6	5	4	1	6	3	15	10
9	38	10	5	2	4	4	0	1	0	0	7	6
0	68	16	10	3	5	5	4	1	0	1	12	8
1	46	8	7	2	4	4	2	1	2	0	5	6
2	74	11	9	3	7	7	3	0	1	0	9	8
3	67	11	6	1	8	5	3	1	0	3	10	10
4	40	8	5	4	2	2	4	2	3	1	7	5
5	36	7	8	1	3	2	2	1	2	0	5	3
6	132	21	17	5	11	4	4	1	6	0	26	9
7	420	47	50	12	23	12	6	2	8	3	53	48
8	90	17	11	2	10	5	4	1	4	3	12	9
9	90	17	11	2	10	5	4	1	4	3	12	9
0	33	7	3	3	4	4	3	0	1	0	6	3
2	51	5	6	4	4	3	5	1	0	2	6	6
2	72	14	10	4	7	4	6	3	1	1	14	6
3	30	6	3	4	2	2	2	1	0	0	6	3
2	137	25	27	5	8	10	6	7	2	1	10	19
2	223	24	20	7	13	9	4	3	6	1	31	24
0	54	10	14	1	7	5	2	0	1	1	7	5

2	95	17	20	2	5	6	2	3	3	0	10	11
2	52	8	7	3	7	7	7	0	1	1	8	5
2	57	11	10	2	6	5	2	2	1	3	7	4
0	138	25	17	5	11	8	3	3	8	1	9	20
3	103	15	12	3	13	5	1	2	2	0	15	13
2	27	8	2	3	2	2	1	0	0	4	2	7
3	66	12	8	2	6	6	5	0	3	0	8	8
3	51	9	6	2	7	5	5	0	0	1	7	6
5	164	25	24	4	16	6	8	2	1	6	24	19
6	80	17	12	2	4	5	2	0	0	3	18	7
3	141	27	16	3	10	10	5	0	1	1	15	20
8	70	11	12	5	5	6	3	4	2	4	9	7
9	29	9	6	1	2	3	1	0	1	0	7	4
40	99	17	15	4	10	5	3	0	2	1	20	7
41	44	8	9	3	2	4	0	0	0	0	5	3
42	40	9	6	1	6	4	4	1	0	0	3	7
43	38	7	6	6	2	2	1	0	0	0	9	2
44	67	9	8	5	5	4	3	3	0	0	6	7
45	56	8	6	4	11	2	3	0	0	1	9	3
46	59	9	13	1	7	2	3	0	2	1	7	2
47	154	20	19	4	11	10	6	3	0	3	11	23
48	38	10	6	4	3	2	3	0	0	3	6	4
49	92	14	17	7	10	6	4	6	2	1	9	6
50	44	6	5	1	8	5	4	0	0	3	7	3
51	69	9	6	5	6	6	2	0	1	1	12	8
52	38	6	6	0	4	4	3	0	1	1	5	4
53	29	7	4	3	1	1	2	0	4	0	10	0
54	40	8	5	2	6	2	2	0	2	1	3	6
55	42	2	9	3	5	3	2	0	0	0	4	2
56	76	9	9	5	4	0	6	2	0	2	9	9
57	202	40	18	4	15	10	10	2	3	0	35	24

58	46	15	4	2	3	4	1	1	0	1	9	8
59	33	4	3	5	3	3	3	0	2	1	7	4
60	81	17	9	4	9	5	4	0	1	1	18	5
61	50	12	7	1	4	5	3	3	0	0	8	5
62	30	5	5	1	3	2	3	2	0	0	4	2
63	46	10	7	1	5	3	2	2	0	0	6	4
64	29	6	4	1	1	4	1	1	0	1	5	4
65	17	5	2	2	5	0	2	0	0	0	6	0
66	28	5	8	2	1	2	3	0	0	1	7	0
67	70	11	6	3	5	2	6	2	0	0	12	3
68	20	4	3	1	2	2	2	1	0	0	4	3
69	58	11	8	3	6	7	4	2	1	0	7	7
70	14	2	5	1	0	1	1	0	0	0	3	1
71	49	10	6	2	7	2	2	1	3	2	12	2
72	18	3	5	1	0	3	2	0	0	0	2	2
73	122	27	21	3	9	6	6	1	4	0	22	13
74	40	8	8	2	4	2	3	0	0	1	13	1
75	14	2	3	1	2	2	1	0	1	1	4	1
76	46	6	5	2	5	4	3	2	3	1	8	7
77	55	8	8	5	3	4	3	0	0	0	6	3
78	47	9	7	7	5	4	3	0	1	1	7	6
79	25	7	5	0	3	2	2	0	0	0	4	3
80	56	14	7	0	3	4	3	0	0	2	10	8
81	47	10	7	0	5	3	1	0	0	0	7	5
82	33	10	8	0	3	3	3	2	1	0	7	2
83	59	13	8	4	9	3	3	1	1	0	7	10
84	39	7	12	2	1	2	4	0	1	0	8	1
85	72	13	10	4	5	5	3	1	0	0	13	3
86	25	5	2	3	4	4	3	2	0	0	6	3
87	15	3	3	0	2	2	2	1	1	0	4	0
88	41	9	4	2	2	1	2	0	0	0	5	6

1 0	102	17	20	4	6	7	3	0	0	1	17	8
1 1	85	14	8	5	2	3	2	0	3	3	22	4
1 2	28	5	5	4	2	3	3	0	0	0	4	2
1 3	32	6	4	4	1	1	0	0	0	1	10	3
1 4	44	14	2	1	6	6	1	1	0	1	6	6
1 5	81	15	10	6	6	6	6	1	1	0	11	7
1 6	34	7	8	3	2	4	1	0	0	0	4	3
1 7	213	29	20	7	11	4	7	4	2	7	30	18
1 8	95	18	6	3	6	7	4	3	2	0	15	11
1 9	164	24	14	10	9	8	7	2	5	5	16	20
2 0	229	24	21	9	11	9	7	3	3	2	43	16
2 1	56	10	5	5	2	5	3	0	0	2	10	7
2 2	76	14	8	4	8	6	9	1	0	2	12	7
2 3	51	9	10	1	4	5	4	0	0	0	8	4
2 4	49	9	5	3	4	6	3	2	0	1	10	6
2 5	113	13	14	8	11	5	5	2	0	2	9	12

2 6	113	13	14	8	11	5	5	2	0	2	9	12
2 7	72	15	9	4	3	5	2	0	0	1	11	10
2 8	106	11	13	9	9	3	6	4	0	3	13	4
2 9	35	6	4	3	1	4	1	1	1	0	7	3
3 0	129	20	13	3	11	7	3	1	3	1	11	18
3 1	70	15	6	3	6	4	2	0	1	1	13	6
3 2	65	12	9	3	4	7	3	0	0	2	8	9
3 3	94	15	14	6	11	8	4	1	4	2	8	12
3 4	131	26	13	6	7	9	4	0	1	1	25	16
3 5	98	14	9	9	11	4	3	2	3	1	19	6
3 6	185	26	18	7	14	8	9	1	5	2	22	22
3 7	206	27	22	5	18	9	9	0	2	3	5	39
3 8	43	9	8	3	2	4	3	1	0	1	9	2
3 9	39	10	3	2	4	3	4	1	2	0	12	1

**Μη αναμενόμενες λέξεις και φράσεις
Πατέρα-Μητέρας**

	ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ
1		1	ανώδυνη
2		2	
3	ουσιαστικό πρόβλημα,ευστροφία του πνεύματος	3	εκδηλωτικός,αισθητή
4	πιλατεύοντας,πιο συγκαταβατική	4	επιφανειακά
5	πρόσχαρο,ιδιόρρυθμος,αντιρήσεις	5	
6	προσωρινό	6	επίμονος,υπερισχύει,απαιτητικός,ζόρικος,ήπιος
7	επίκεντρο ενδιαφέροντος,σχηματίζει φράσεις,κινητικές ικανότητες,αμέσου περιβάλλοντος καταπιέζει,εν κατακλείδι	7	
8	υπερχείλιση	8	αντιλαμβάνεται
9	ενδιαφέρουσα,προθάλαμο,προετοιμασία	9	αγωνιστήκαμε
0	κατεύθυνση,υπενθυμίζει,έννοια της κατεύθυνσης	0	εμπειρία
1	πρόσφατο	1	πρόσφατο
2	περιβάλλον,προσαρμοστεί,απόλυτα προσαρμοσμένο	2	
3	προβληματίζει,στη ρύμη του λόγου	3	διεκδικεί
4	προσαρμόζεται,πρόσχαρος	4	πρόσχαρο,κοινωνικό
5	αρτιμελής,χαροποίησε,υγιέστατο πνευματικά	5	αντιμετωπίζαμε
6	ώριμη,περιβάλλον,συμμετέχει,διαμορφώσει,ολοκληρωμένο	6	συμμετέχει
7	αίσθηση,απέραντη,κοινωνικός,ανεξάρτητος,εξαρτημένος	7	κατέληξε,ανέχεται
8		8	συγκλονίστηκε
9		9	συγκλονίστηκε
0	απασχολήσει,ατίθιση,χαρακτηριστικό	0	

2		2	συμμετέχει
2	εντυπωσίασε,ανταποδώσω,ανταπεξέλθω	2	εγωϊστρια,προσαρμόζεται,περιβάλλον
2	νεογνά	2	ευαίσθητο
2	συγκαταβατικό,επιτήρηση	2	σοκάρει,εξελισσότανε,δυσχέρεια,οδυνηρό περιβάλλον,προαρμογή,απομόνωση
2	διαπιστώναμε	2	συμβουλή,επόμενη,επικοινωνεί
2	μυστήριο	2	
2	πεισματάρης,παράλογο	2	απελευθερωμένη,απεστράφη,λύγισα
2	ταλαιπωρία,υπέστη	2	
2	συγκλότισε,πανικοβληθήκαμε	2	ππραιισθήσεις,απλανές
2	προσφιλούς	2	σημαντικό,υπερβολική αντίδραση
3	ισχυρογνώμων	3	δυσανασχετεί,αντίδραση
3		3	
3		3	
3	επανορθώθηκε	3	
5	περιβάλλον	5	ενοχλείται,ευαίσθητος
6		6	
3		3	
3		3	ήπια,εξεπλήτει,αιφνιδιάσει,νοημοσύνη
9		9	
40	συλλαμβάνει	40	
41		41	
42		42	μυστήριο
43		43	
44	απαιτήσεις	44	τρυφερή σχέση,αναπτύξει
45		45	
46		46	

47	Δεν απάντησε	47	συνειδητά,συναίσθημα,μητρότητας, αισθάνομαι,επιμελής
48	χάνει τον έλεγχο,προβαίνει,θεμιτές,ερεθίσματα	48	εμπειρία,συνειδητοποιήσει,συνταρακτικό
49	εξελίξεις	49	
50	συμβουλευτήκαμε,θίξομε	50	αντίκτυπο,συνέβαλε,διαμορφωθεί,οξύθυμο,έντονες αντιδράσεις,επιήκεια
51	νοοτροπία,θετικό,αντιδράσει,προσαρμόστηκε,απομονωμένο	51	
52	Δεν απάντησε	52	Δεν απάντησε
53		53	
54		54	
55		55	
56		56	
57	αναφερθώ,οκνηρός,συλλαμβάνει	57	
58	αισθάνομαι ιδιαίτερα ευτυχής	58	
59	συναναστροφή,προμηθεύω,επικοινωνητικά	59	μ'αγγίξε εμένα,φάρυγγα
60	ευαίσθητο,διακριτικά	60	τραυλίζει
61		61	
62		62	
63	αναμονή	63	τραυματική,εμπειρία,μετεκπαίδευση
64		64	ανταποκρίνεται,προσδοκία
65		65	περιστατικό,εντυπωσίασε
66		66	κλονίζει
67	αναπτύσσεται κανονικά	67	
68	εκδηλώσεις,δυσανεσθήσει	68	
69	σοκάρισε	69	κοινωνικό,συμμετέχει
70		70	εμπειρία
71	κοινωνική	71	κοινωνικός,ανασφάλειες
72	εντυπωσιάζουν	72	

73	απευθυνθήκαμε	73	συγκλονίσει
74		74	
75		75	διανοηθεί
76	χαριτωμένο	76	
77		77	
78		78	ψυχαγωγεί,κοινωνικό
79		79	
80		80	
81		81	
82		82	
83		83	
84		84	μυστηρίου,συμφιλιώθηκε
85		85	ταράχθηκα
86	αναρωτήθηκα	86	
87	συγκατοικούσαμε	87	παρακολουθεί
88	ευαίσθητη	88	σκανδαλιάρα,τριφερή
89	Δεν απάντησε	89	εμπειρία
θ	συγκαταβατικός,συμπεριφέρεται,συναισθηματικός	θ	αντιμετώπισε
9		9	
9	ανώδυνα	9	
9		9	
θ		θ	εμπειρία
9		9	
θ	δυσανασχέτησε	θ	δυσανασχετούσε
9		9	
8		8	
9		9	ευαίσθητο
00	συλαμβάνει	00	
01		01	
02	ευστροφία,συνεσταλμένο	02	ανεξάρτητη

03	Δεν απάντησε	03	
04		04	ερωτήματα που μου θέσατε,ένταξη στο κοινωνικό σύνολο,καταπλήξει
05		05	
06	αντιδραστικός	06	περιβάλλον
07	ανταποκρίνεται,αντίληψη	07	
08		08	
09	καθυστέρηση στην οδοντοφυΐα,ανιχνεύεται	09	
0	Δεν απάντησε	0	Δεν απάντησε
1		1	απαιτητικός,διεκδικεί
2		2	
3	εσπευσμένως	3	εσπευσμένως,ευδιάθετο
4	βατό,απαιτητική	4	ατίθασο,απαιτητική,ευαίσθητο
5	Δεν απάντησε	5	συναναστροφές
6	Δεν απάντησε	6	Δεν απάντησε
7	φανταστική,επικοινωνία,επαφή,επίδοση,στοιχείο	7	
8	ο	8	
9	Δεν απάντησε	9	Δεν απάντησε
0		0	
2	Δεν απάντησε	2	
2	Δεν απάντησε	2	
2	χειρισμό,για να'μαστε πιο συγκεκριμένοι	2	συμφιλιωθούμε
2	στρεσαριστεί	2	αντιμετωπίσομε
2		2	
2	συγκεκριμένο πρόβλημα,απασχολήσει,έχω την αίσθηση	2	εκδηλώσεις,μεσολαβήσει,κοινωνικές εκδηλώσεις,στερήθηκε,κοινωνικά
2	ευχέρεια,αυθόρμητη,εισόδημα,	2	ανεξάρτητος,προσκολλημένο,συμμετέχει
2	κατακτάει κάτι καινούριο,επιδέξις	2	επίμονος,απαιτητικό

2		2	ριψοκίνδυνο, αισθάνεται, ατίθασος
0		0	
3	ενζύμου	3	κοινωνική
2	αποδείχτηκε, συμμετέχω στα παιχνίδια	2	
3		3	ευαίσθητη, αντιμετώπισω
3		3	αντιρρήσεις, καθημερινότητα
5		5	αντιρρήσεις, καθημερινότητα
6		6	
3	επικοινωνίας, επαφής, κατανόηση, διαβλέπω, επιτιμηθεί, χειροδικήσει, αποτρέψει	3	κοινωνικότατη, εξάρσεις, σκαμπανεβάσματα, ήρεμο περιβάλλον
3	αναρωτιέμαι	3	εξαιρέσεις
9	ενθουσιασμένη, ανταποκρίθηκε	9	αντιδράσεις
40		40	
41	φιλότιμη, ανέχονται, έμφυτη αδυναμία	41	
42	ατίθασο, ξεναγώ, χειρίζονται	42	καλλιεργήσομε αυτή την εξυπνάδα
43	σλόγκαν, μ'έκανε, έξω φρενών, εμπιάς περιπτώσει, εξαγριωμένο	43	
44	φιλότιμο, σπιρτόζος	44	ευαίσθητο, εκδηλωτικός
45		45	επιδεινώνεται
46	περιβάλλον, αντιμετώπιση	46	
47	εμπιάς περιπτώσει	47	συνταρακτικό
48		48	συναναστρέφεται
49	Δεν απάντησε	49	Δεν απάντησε
50	Δεν απάντησε	50	Δεν απάντησε
51	Δεν απάντησε	51	Δεν απάντησε
52	Δεν απάντησε	52	Δεν απάντησε
53	Δεν απάντησε	53	Δεν απάντησε

α/α	Λόγος Αγοριών	Λόγος Κοριτσιών	Λόγος Παιδιού	Λόγος Πατέρα	Λόγος Μητέρας	Φροντίδα Πατέρα	Φροντίδα Μητέρας	Φροντίδα Πατέρα & Μητέρας
1	-	127	127	48	74	30	37	67
2	-	51	51	26	61	26	34	60
3	76	-	76	191	100	38	39	77
4	54	-	54	53	60	30	34	64
5	59	-	59	43	20	24	41	65
6	99	-	99	99	139	38	36	74
7	-	68	68	176	42	36	33	69
8	-	56	56	69	72	29	37	66
9	78	-	78	81	38	29	36	65
0	109	-	109	98	67	25	42	67
1	70	-	70	67	44	37	36	73
2	-	89	89	123	73	35	39	74
3	-	103	103	114	64	33	33	66
4	112	-	112	59	36	19	31	50
5	-	73	73	34	34	44	43	87
6	-	96	96	92	126	31	36	67
7	76	-	76	177	409	43	38	81
8	-	29	29	89	83	27	31	58
9	141	-	141	89	83	27	31	58
0	-	211	211	95	32	33	35	68
2	-	270	270	74	49	33	40	73
2	-	77	77	64	70	27	36	63
3	71	-	71	29	30	41	43	84
2	66	-	66	57	135	38	39	77
3	-	46	46	22	216	35	35	70
0	-	119	119	99	52	32	34	66
2	56	-	56	49	92	34	39	73

2	58	-	58	80	50	18	37	55
9	-	72	72	63	53	41	40	81
0	85	-	85	79	129	39	37	76
3	75	-	75	58	101	28	43	71
2	-	54	54	45	23	36	40	76
3	-	75	75	33	63	30	38	68
3	33	-	33	80	50	37	35	72
5	95	-	95	91	157	27	36	63
6	-	92	92	22	77	14	40	54
7	78	-	78	96	139	37	36	73
8	-	68	68	74	64	35	42	77
9	72	-	72	21	28	29	31	60
40	119	-	119	50	96	38	39	77
41	-	53	53	29	44	30	40	70
42	-	96	96	45	40	29	35	64
43	63	-	63	21	38	30	37	67
44	-	100	100	78	67	29	42	71
45	74	-	74	105	55	38	35	73
46	-	65	65	35	56	40	35	75
47	-	72	72	92	151	18	42	60
48	-	44	44	23	35	36	32	68
49	86	-	86	82	89	32	36	68
50	67	-	67	164	41	38	35	73
51	67	-	67	26	67	40	36	76
52	-	75	75	111	36	15	27	42
53	-	162	162	51	25	32	40	72
54	-	78	78	119	37	38	41	79
55	75	-	75	86	42	36	40	76
56	-	144	144	52	74	29	41	70
57	76	-	76	270	199	35	40	75
58	-	92	92	92	45	35	40	75

59	66	-	66	141	30	28	32	60
60	45	-	45	26	79	35	36	71
61	68	-	68	81	50	30	39	69
62	-	83	83	30	30	26	38	64
63	74	-	74	23	46	23	39	62
64	87	-	87	38	28	24	33	57
65	78	-	78	38	17	33	39	72
66	-	99	99	35	27	27	32	59
67	61	-	61	147	70	25	42	67
68	55	-	55	14	20	11	37	48
69	25	-	25	67	57	27	42	69
70	-	82	82	23	14	24	38	62
71	33	-	33	79	44	33	35	68
72	93	-	93	16	18	30	38	68
73	-	88	88	94	118	34	34	68
74	-	32	32	39	39	18	29	47
75	71	-	71	8	12	23	35	58
76	63	-	63	24	42	27	39	66
77	-	61	61	31	55	41	39	80
78	26	-	26	11	45	20	39	59
79	36	-	36	73	25	25	30	55
80	51	-	51	5	54	24	35	59
81	50	-	50	15	47	18	26	44
82	33	-	33	37	32	15	37	52
83	67	-	67	24	58	24	39	63
84	101	-	101	106	38	36	38	74
85	-	104	104	121	72	37	38	75
86	-	0	0	33	25	36	39	75
87	93		93	45	14	35	41	76
88	-	153	153	49	41	24	35	59
89	-	86	86	38	42	34	35	69

0	120	-	120	32	75	42	40	82
9	-	100	100	124	79	33	39	72
2	78	-	78	69	66	25	38	63
9	-	51	51	93	111	33	36	69
8	-	66	66	86	165	27	39	66
9	-	47	47	51	95	28	42	70
8	-	74	74	78	40	25	32	57
9	51	-	51	118	39	13	30	43
8	-	0	0	36	90	30	37	67
9	-	73	73	85	137	22	33	55
00	97	-	97	72	58	36	41	77
01	-	52	52	57	50	33	38	71
02	71	-	71	23	56	34	40	74
03	82	-	82	41	75	42	43	85
04	-	70	70	23	41	34	39	73
05	147	-	147	70	40	30	33	63
06	107	-	107	35	22	30	34	64
07	-	98	98	88	24	23	37	60
08	-	141	141	84	79	29	41	70
09	-	84	84	86	67	32	36	68
0	-	66	66	5	101	21	34	55
1	17	-	17	166	79	37	38	75
2	-	42	42	52	28	38	39	77
3	-	82	82	17	31	25	30	55
4	-	102	102	129	43	33	35	68
5	140	-	140	116	80	33	34	67
6	61	-	61	33	34	25	33	58
7	83	-	83	106	204	18	34	52
8	70	-	70	102	93	20	33	53
9	92	-	92	142	154	40	40	80
0	94	-	94	59	224	28	27	55

2	96	-	96	123	54	38	40	78
2	-	70	70	37	74	40	38	78
2	-	125	125	135	51	26	37	63
2	-	76	76	42	48	35	36	71
2	-	51	51	54	111	38	40	78
2	58	-	58	54	111	38	40	78
2	-	69	69	49	71	36	34	70
2	-	97	97	80	103	33	41	74
2	-	19	19	47	34	35	40	75
0	-	107	107	84	125	27	32	59
3	103	-	103	40	68	24	38	62
2	-	65	65	92	63	30	39	69
3	141	-	141	168	88	31	41	72
3	-	159	159	68	129	27	39	66
5	50	-	50	47	95	34	36	70
6	-	105	105	108	178	36	39	75
3	74	-	74	63	201	38	44	82
3	-	96	96	38	42	34	38	72
9	-	175	175	74	37	27	39	66

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Στατιστικά μέτρα	Λόγος αγοριών	Λόγος κοριτσιών	Λόγος παιδιού	Λόγος πατέρα	Λόγος μητέρας	Λόγος πατέρα & μητέρας
Δείγμα	70	69	139	139	139	139
Μέσος αριθμητικός	75,70	85,57	80,60	69,65	71,40	141,05
Διάμεσος	74	76,66	75	63	56	127
Επικρατούσα τιμή	74	65,66	74	23	42	59
Διακύμανση	757,26	1932,99	1355,55	1901,45	2787,36	6379,42
Τυπική απόκλιση	27,5159	43,9657	36,8178	43,6056	52,7954	79,8713
Πρώτο τεταρτημόριο	59,33	65	60,66	36	39	81
Τρίτο τεταρτημόριο	92,66	100	96,33	92	88	178
Εύρος	129,67	269,66	269,66	265	397	566
Μικρότερη τιμή	17,33	0	0	5	12	20
Μεγαλύτερη τιμή	147	269,66	269,66	270	409	586
Συντελεστής μεταβλητικότητας	36,3454	51,379	45,6776	62,6025	73,9476	56,6261

Στατιστικά μέτρα	Παράταξη πατέρα	Υπόταξη πατέρα	Παράταξη μητέρας	Υπόταξη μητέρας
Δείγμα	139	139	139	139
Μέσος αριθμητικός	10,77	7,87	10,65	7,55
Διάμεσος	9	7	9	6
Επικρατούσα τιμή	5	6	7	3
Διακύμανση	44,6528	38,3599	55,852	46,7651
Τυπική απόκλιση	6,68228	6,19354	7,47342	6,8385
Πρώτο τεταρτημόριο	5	3	6	3
Τρίτο τεταρτημόριο	15	10	12	9
Εύρος	34	39	51	48
Μικρότερη τιμή	1	0	2	0
Μεγαλύτερη τιμή	35	39	53	48
Συντελεστής μεταβλητικότητας	62,0051	78,693	70,1421	90,5287

Στατιστικά μέτρα	Φροντίδα πατέρα	Φροντίδα μητέρας	Φροντίδα πατέρα & μητέρας
Δείγμα	139	139	139
Μέσος αριθμητικός	30,62	36,98	67,60
Διάμεσος	31	38	68
Επικρατούσα τιμή	38	39	68
Διακύμανση	47,2521	13,0213	78,851
Τυπική απόκλιση	6,87402	3,6085	8,87981
Πρώτο τεταρτημόριο	26	35	62
Τρίτο τεταρτημόριο	36	40	74
Εύρος	33	18	45
Μικρότερη τιμή	11	26	42
Μεγαλύτερη τιμή	44	44	87
Συντελεστής μεταβλητικότητας	22,4504	9,75839	13,1364

